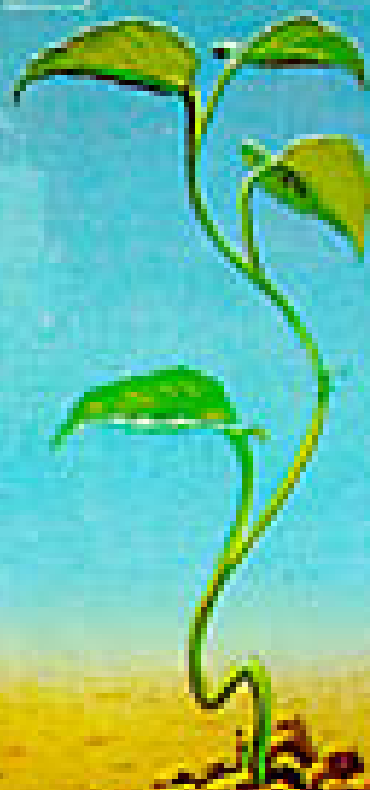

URSULA LEGVIN

DVANAJEST
ČETVRTI
VETRA

APRIL U PARIZU

Ovo je prva priča za koju mi je uopšte plaćeno; druga priča koju sam ikada objavila; i možda trideseta ili četrdeseta priča koju sam napisala. Pisala sam poeziju i prozu još od kada me je moj brat Ted, umoran od toga da se oko njega maje nepismena petogodišnja sestra, naučio da čitam. Otprilike oko dvadesete počela sam da šaljem stvari izdavačima. Deo poezije odštampan je, ali nisam se sistematski dala na slanje proze sve dok se nisam primakla tridesetoj. Ova se sistematski vraćala.

'April u Parizu' prvi je 'žanrovski' komad - prepoznatljivo fantastika ili naučna fantastika - koji sam napisala od 1942, kada sam napisala priču o poreklu života na Zemlji za 'Astounding', koji ju je iz nekog nezamislivog razloga odbio (nikada se nisam slagala sa Džonom Kembelom). U dvanaestoj godini bilo mi je veoma drago što sam dobila autentični, odštampani listić za odbijanje, ali u trideset drugoj znatno bi mi se više bilo dopalo da sam dobila ček. 'Profesionalizam' nije vrlina; profesionalac je naprosto onaj koga plaćaju za ono što amater čini iz ljubavi. Ali u novčanoj ekonomiji, činjenica plaćanja znači da će vaše delo kružiti, da će biti čitano; reč je o sredstvu komunikacije, a to je cilj umetnika. Sela Goldsmit Lali, koja je kupila ovu priču 1962, bila je preduzimljiv i istančan urednik kakvog je naučna fantastika samo poželeti mogla i ja sam joj zahvalna što mi je otvorila vrata.

Profesor Bari Penivider sedeo je u hladnom, senovitom potkrovlju i piljio u sto pred sobom, na kome su počivali jedna knjiga i korica hleba. Hleb mu je bio večera, knjiga životno delo. I jedno i drugo presušilo je. Dr Penivider uzdahnu, a onda se strese. Iako su stanovi na nižim spratovima te stare kuće bili prilično elegantni, grejanje je isključivano 1. aprila, pa šta bude da bude; sada je bio 2. april i padala je susnežica. Da je dr Penivider malo digao glavu, mogao je da vidi dva četvrtasta tornja pariskog Notr Dama, nejasna i vrtoglava u polutmini, gotovo dovoljno blizu da ih dodirne: jer ostrvo San Luj, gde je živeo, liči na malu barku koju tegle niz reku za ostrvom grada,

tamo gde se diže Notr Dam. Ali nije digao glavu. Bilo mu je previše hladno.

Veliki tornjevi utonuše u tamu, dr Penivider utonu u neraspoloženje. Zgađeno je gledao knjigu. Donela mu je godinu dana u Parizu - ili štampati ili nestati, rekao je dekan fakulteta, i zato je štampao, a za nagradu dobio je godinu dana odsustva sa predavanja, neplaćeno. Koledž Manson nije mogao da dopusti sebi da plaća nastavnike koji ne drže nastavu. I zato se od uštede prikupljene na jedvite jade vratio u Pariz, da ponovo živi kao student u potkrovlju, da u biblioteci čita rukopise iz petnaestog veka, da gleda rascvetane kestenove duž avenija. Ali nije upalilo. Bila mu je četrdeseta, bio je prestar za samotna potkrovlja. Susnežica će uništiti cvetove kestena. A on je bio sit svoga rada. Ko je mario za njegovu teoriju, Penividerovu teoriju, u vezi sa tajanstvenim nestankom pesnika Fransoa Vijona godine 1463? Niko. Jer, na kraju krajeva, njegova teorija o sirotom Vijonu, najvećem maloletničkom delinkventu svih vremena, bila je samo teorija i nikada neće moći biti dokazana, bar ne preko bezdana od pet stotina godina. Ništa se nije moglo dokazati. A osim toga, zašto je bilo bitno da li je Vijon umro na monfokanskim vešalima ili (kako je Penivider mislio) u lionskom burdelju, tamo na putu prema Italiji? Niko nije mario. Niko drugi nije dovoljno voleo Vijona. Niko nije voleo ni dr Penividera; čak ni dr Penivider. A i zbog čega bi? Nedruštven, neoženjen, nedovoljno plaćeni akademik, sedeo je sam na negrejanom tavanu neodržavane stambene zgrade i pokušavao da napiše još jednu nečitljivu knjigu. "Nisam realista", reče on glasno, uz novi uzdah i novi drhtaj. Ustao je i uzeo cebe sa ležaja, ogrnuo se njime, seo tako umotan za sto i pokušao da pripali jedan goloaz ble. Upaljač mu uzalud kresne. On ponovo uzdahnu, ustade, dohvati posudu francuske tečnosti za upaljače opakog mirisa, sede, ponovo se umota u čauru, napuni upaljač i kresnu. Tečnost se prosula u priličnoj količini. Upaljač se pripali, a isto se desi i sa dr Penividerom od zglavaka naniže. "Oh, do đavola!" drekne on dok su mu plavi plamenovi buktali sa članaka i skoči divlje mlateći rukama, urlajući: "Do đavola!" i besneći na sudbinu. Ništa nije išlo kako treba. Čemu sve? Bilo je 8:12 u noći 2. aprila 1961.

Čovek je sedeo pogrbljen za stolom u hladnoj, visokoj sobi. Kroz

prozor iza njega dva četvrtasta tornja Notr Dama uzdizala su se u prolećnoj tmuši. Pred njim na stolu ležale su kriška sira i ogromna, gvoždem okovana, rukom pisana knjiga. Knjiga se (na latinskom) zvala O prvenstvu elementa vatre nad ostala tri elementa. Njen autor gledao ju je sa gađenjem. U blizini, na maloj gvozdenoj peći, u maloj retorti je ključalo. Jehan Lenoar tu i tamo radi topline mehanički je primicao stolicu bliže peći, ali misli su mu bile na dubljim problemima. "Do đavola!" reče on (na francuskom kasnog srednjeg veka), zalupi knjigu i ustade. Šta ako mu je teorija pogrešna? Šta ukoliko je voda osnovni element? Kako dokazati takve stvari? Mora biti nekog načina - neke metode - da čovek bude siguran, apsolutno siguran, u neku pojedinačnu činjenicu! Ali svaka činjenica vodila je do druge, čudovišno klupko, autoriteti su protivurečili jedan drugom; uostalom, niko mu neće čitati knjigu, čak ni prokleti akademci iz Sorbone. Nanjušili su jeres. Čemu sve to? Šta mu je vredeo život proveden u siromaštvu i čamotinji, kada nije naučio ništa, samo je nagađao i teoretisao? Krupnim koracima gazio je po potkrovlju, besan, a onda stao. "U redu!" reče on sudbini. "Vrlo dobro! Ništa mi nisi pružila, i zato ću da uzmem šta god hoću!" On priđe jednoj od gomila knjiga kakve su prekrivale najveći deo poda, iščupa najniži tom (izgrebao je kožni povež i povredio zglavke kada su se naslagani primerci obrušili), tresnu je o sto i počeo da proučava jednu stranicu. A onda, i dalje uz odlučni, hladni izraz buntovnika, pripremi stvari: sumpor, srebro, kredu... Iako je soba bila prašnjava i pretrpana, mali radni sto bio mu je uredno i zgodno sređen. Ubrzo je bio spreman. Onda je zastao. "Ovo je smešno", promrmlja on i baci pogled kroz prozor prema tami u kojoj su se sada dva tornja tek nazirala. Stražar prođe dole izvikujući čas, tačno osam u hladnoj, vedroj noći. Bilo je toliko tiho da je mogao da čuje pljuskanje Sene. Slegao je ramenima, namrštio se, digao kredu i nacrtao precizni pentagram na podu u blizini stola, a onda digao knjigu i počeo da čita jasnim, ali postiđenim glasom: "Haere, haere, audi me..." Bila je to duga bajalica i uglavnom bez ikakvog smisla. Glas mu klonu. Stajao je, obrvan dosadom i stidom. Žurno je prešao poslednje reči, zatvorio knjigu, a onda se svalio leđima uz vrata, razjapljenih usta, zapiljen u ogromnu, bezobličnu figuru koja je stajala unutar pentagrama, osvetljena samo plavim titranjem svojih treperavih,

plamenih kandži.

Bari Penivider najzad uspostavi kontrolu nad sobom i ugasi vatru tako što je gurnuo ruke u pregibe ćebeta omotanog oko sebe. Neopečen, ali sav usplahiren, ponovo je seo. Pogledao je svoju knjigu. Onda se zapilji u nju. Više nije bila tanka, siva i naslovljena Poslednje Vijonove godine: istraživanje mogućnosti. Bila je debela, smeđa i naslovljena sa Incantatoria magna. Na njegovom stolu? Neprocnjivi rukopis datiran 1407, čiji je jedini preostali neoštećeni primerak bio u Ambrozijanskoj biblioteci u Milanu. On se polako obazre. Usta mu se polako razjapiše. Video je peć, hemičarski radni sto, dva ili tri tuceta neverovatnih knjiga uvezanih kožom, prozor, vrata. Njegov prozor, njegova vrata. Ali uz njegova vrata stajalo je malo stvorenje, crno i bezoblično, i iz njega dopirao je suvi, zveketavi zvuk.

Bari Penivider nije bio mnogo hrabar, ali bio je racionalan. Pomislio je da je izgubio razum, i zato je rekao čvrstim glasom: "Jesi li đavo?" Stvorenje se treslo i zveketalo.

Probe radi, sa pogledom prema nevidljivom Notr Damu, profesor se prekrsti.

Na to stvorenje poskoči; nije to bio trzaj, već skok. Onda reče nešto slabašnim glasom, ali savršeno dobrim engleskim - ne, savršeno dobrim francuskim - ne, prilično staromodnim francuskim: "Mais vous estes de Dieu", to je reklo.

Bari ustade i zapilji se u njega. "Ko si ti?" hteo je da zna, a ono podiže sasvim ljudsko lice i ponizno odgovori: "Jehan Lenoar."

"Šta radiš u mojoj sobi?"

Nastade stanka. Lenoar se diže sa kolena i uspravi svih svojih pet stopa i dva inča. "Ovo je moja soba", reče on najzad, iako veoma dostojanstveno.

Bari se obazre po knjigama i retortama. Nastala je nova stanka. "Kako sam onda dospao ovamo?"

"Ja sam te doveo."

"Jesi li ti doktor?"

Lenoar klimnu sa ponosom. Čitavo držanje mu se izmenilo. "Da, doktor sam", reče on. "Da, ja sam te doveo ovamo. Ukoliko priroda neće da mi pruži znanje, onda ću pokoriti prirodu samu, onda ću

stvoriti čudo! Do đavola sa naukom, tada. Bio sam naučnik..." Šibao je Barija pogledom. "Ne više! Nazivaju me budalom, jeretikom, e tako mi Boga, još sam gori! Čarobnjak sam, veštak u crnoj magiji, Jehan Crni! Magija deluje, zar ne? Prema tome, nauka je traćenje vremena. Ha!" reče on, ali nije zaista delovao slavodobitno. "Voleo bih da nije uspeo", reče on tiše, koračajući tamo-amo između tomova.

"I ja", reče gost.

"Ko si ti?" Lenoar izazivački pogleda Barija, iako su se po visini razlikovali za gotovo punu stopu.

"Bari A. Penivider, profesor sam francuskog na koledžu Manson u Indijani, na dopustu sam u Parizu da bih nastavio proučavanje kasnog srednjovekovnog franc..." On se zaustavi. Upravo je shvatio kakav naglasak je imao Lenoar. "Koja je ovo godina? Koji vek? Molim vas, dr Lenoare..." Francuz je delovao zbunjeno. Značenje reči se menja, baš kao i njihov izgovor. "Ko vlada ovom zemljom?" viknu Bari.

Lenoar sleže ramenima, pravo francusko sleganje (neke stvari nikada se ne menjaju). "Luj je kralj", reče on. "Luj Jedanaesti. Prljavi matori pauk."

Stajali su i gledali jedan drugoga neko vreme poput drvenih Indijanaca. Lenoar prvi progovori. "Znači, čovek si?"

"Da. Čuj, Lenoare, mislim da si - sa tom tvojom bajalicom - malo zabrljao."

"Očigledno", reče alhemičar. "Jesi li Francuz?"

"Ne."

"Jesi li Englez?" Lenoar je sebao pogledom. "Jesi li prljavi skot?"

"Ne. Ne. Ja sam iz Amerike. Ja sam iz - iz tvoje budućnosti. Iz dvadesetog veka." Bari se zacrvene. Zvučalo je blesavo, a on je bio smeran čovek. Ali znao je da nije reč o priviđenju. Soba u kojoj je stajao, njegova soba, bila je nova. A ne pet vekova stara. Nepočišćena, ali nova. I primerak Albertusa Magnusa pored njegovog kolena bio je nov, povezan u meku, gipku teleću kožu, zlatna slova su blistala. A tamo je stajao Lenoar u crnoj odeći, nije to bio kostim, čovek je zaista bio kod sopstvene kuće.

"Molim vas, sedite, gospodine", govorio je Lenoar. I dodao, uz finu, iako rasejanu ugladenost siromašnog naučnika: "Jeste li umorni od

puta? Imam hleba i sira, ukoliko biste me počastvovali time što ćete ih podeliti sa mnom."

Sedeli su za stolom i žvakali hleb i sir. Najpre Lenoar pokuša da objasni zbog čega je oprobao crnu magiju. "Bilo mi je svega dosta", reče on. "Dosta! Robovao sam samoći još od dvadesete, a zbog čega? Zbog znanja. Da spoznam neke tajne prirode. Nije pisano da treba da se spoznaju." On zabi nož pola palca u sto, a Bari skoči. Lenoar je bio mršav, nizak tip, ali očevidno strastan. Bilo je to fino lice, iako bledo i ispijeno: inteligentno, živo, bistro. Barija je podsećalo na lice nekog slavnog atomskog fizičara koga je viđao po slikama u novinama do 1953. Nekako ga ta sličnost nagna da kaže: "Neke treba, Lenoare; dosta smo saznali, tu i tamo..."

"Šta?" reče alhemičar, sumnjičav, ali radoznao.

"Pa, nisam naučnik..."

"Umete li da pravite zlato?" Iscerio se dok je pitao.

"Ne, ne verujem, ali prave dijamante."

"Kako?"

"Ugljenik - ugalj, znaš - pod velikim pritiskom i na visokoj temperaturi, čini mi se. I ugalj i dijamant su ugljenik, znaš, isti element."

"Element?"

"Kao što rekoh, nisam..."

"Koji element je osnovni?" povika Lenoar, užagrenih očiju, noža dignutog u ruci.

"Ima oko stotinu elemenata", reče Bari hladno, prikrivajući uznemirenost.

Dva sata kasnije, pošto je istisnuo iz Barija svaku kapljicu zaostataka fakultetskog kursa hemije, Lenoar odjuri u noć i ubrzo se ponovo pojavi sa bocom. "O, gospodaru moj", povika, "kad pomislim da sam te ponudio samo hlebom i sirom!" Bio je to valjani burgundac, godište 1477, dobra berba. Pošto su zajedno popili čašu, Lenoar reče: "Kada bih nekako mogao da ti se odužim..."

"Možeš. Znaš li za ime pesnika Fransoa Vijona?"

"Da", reče Lenoar, donekle iznenađeno, "ali pisao je samo francusko đubre, znaš, a ne na latinskom."

"Znaš li kako ili kada je umro?"

"Oh, da; obešen je kod Monfokana, tu '64. ili '65, sa bandom propalica poput njega samoga. Zašto?"

Dva časa kasnije boca je bila prazna, grla su im bila suva, a stražar je izvikivao da su tri časa hladnog, vedrog jutra. "Jehane, iscrpljen sam", reče Bari, "bolje me pošalji nazad." Alhemičar je bio previše fini, previše zahvalan i možda preumoran za raspravu. Bari kruto stade unutar pentagrama, visoka, koščata figura umotana u smeđe ćebe, sa upaljenim goloaz ble. "Adieu", reče Lenoar. "Au revoir", odvrati Bari. Lenoar krenu da čita čini unazad. Sveća zatitra, glas mu se umekša. "Me audi haere, haere", pročitao je, uzdahnuo i digao pogled. Pentagram je bio prazan. Sveća je treperila. "Ali saznao sam toliko malo!" jeknu Lenoar praznoj sobi. Onda tresnu pesnicom po otvorenoj knjizi i reče: "I još takav prijatelj - pravi prijatelj..." Pušio je cigaretu koju mu je ostavio Bari - smesta se navikao na duvan. Spavao je, sedeći za stolom, nekoliko sati. Kada se probudio, malo je razmišljao, ponovo upalio sveću, popušio drugu cigaretu, onda otvorio Incantatoriu i počeo glasno da čita: "Haere, haere..."

"Oh, hvala Bogu", reče Bari, brzo kroči iz pentagrama i dograbi Lenoara za ruku. "Čuj, vratio sam se tamo - u ovu sobu, ovu istu sobu, Jehane! ali staru, užasno staru, i praznu, nije te bilo tamo - pomislih, Bože moj, šta sam učinio? Prodao bih dušu da se tamo vratim, do njega - šta da učinim sa onim što sam saznao? Ko će verovati u to? Kako da dokažem? I kome do đavola i da kažem? Koga je briga? Nisam mogao da zaspim, sedeo sam i plakao sat vremena..."

"Hoćeš li ostati?"

"Da. Čuj, poneo sam ovo - u slučaju da me pozoveš." Stidljivo je pokazao osam kutija goloaza, nekoliko knjiga i zlatni sat. "Možda bi se mogao dobro prodati", uskliknu on. "Znam da papirnati franci ne bi mnogo vredeli."

Pred prizorom štampanih knjiga Lenoarove oči zablistaše od ljubopitljivosti, ali i dalje je nepomično stajao. "Prijatelju moj", reče on, "rekao si da bi prodao dušu... znaš... i ja bih. Pa ipak, nismo. Kako - posle svega - kako se ovo dogodilo? Da smo obojica ljudi. Ne đavoli. Nema ugovora potpisanih krvlju. Dva čoveka koja su živela u ovoj sobi..."

"Ne znam", reče Bari. "Mislićemo o tome kasnije. Mogu li ostati sa

tobom, Jehane?"

"Smatraj ovo svojim domom", reče Lenoar uz velikodušni pokret po sobi, gomilama knjiga, retortama, sveći koja je bleдела. Sa druge strane prozora, sivi na sivilu, dizala su se dva tornja Notr Dama. Bilo je jutro 3. aprila.

Posle doručka (korice hleba i ostaci sira) izišli su i popeli se na južni toranj. Katedrala je izgledala isto kao uvek, iako čistija nego 1961, ali vidik je bio priličan udarac za Barija. Gledao je gradić: dva ostrvca pokrivena kućama; na desnoj obali još kuća skupilo se unutar utvrđenog zida; na levoj obali par ulica vijugalo je oko univerziteta; to je bilo sve. Golubovi su gugutali na suncem zagrejanom kamenu između gargojli. Lenoar, koji je ranije video taj prizor, urezivao je datum (rimskim brojkama) u ogradu. "Hajde da proslavimo", reče on. "Hajdemo na selo. Nisam izlazio iz grada dve godine. Da idemo pravo tamo..." On pokaza prema magličastom zelenom bregu na kome tek što se naziralo par koliba i jedna vetrenjača - "do Monmartra, ha? Kažu mi da tamo ima par dobrih krčmi."

Život im se ubrzo sredio u lagodnu rutinu. Najpre je Bari bio malo nervozan na pretrpanim ulicama, ali, u Lenoarovo rezervnoj crnoj odori nikome nije izgledao tuđinski, ako se izuzme njegova visina. Bio je verovatno najviši čovek u Francuskoj petnaestog veka. Životni standard bio je nizak i vaške su bile neizbežne, ali Bari nikada nije previše cenio udobnost; jedino mu je zaista nedostajala kafa za doručak. Kada su kupili krevet i brijač - Bari je zaboravio svoj - i predstavili ga kućevlasniku kao M. Barijea, Lenoarovog rođaka iz Overnjea, stambeni aranžmani bili su okončani. Za Barijev sat izvukli su izuzetnu cenu, četiri zlatnika, dovoljno da se živi čitavu godinu. Prodali su ga kao veličanstveni novi satni mehanizam iz Ilirije, a kupac, dvorjanin u potrazi za lepim poklonom za kralja, pogledao je ugravirane reči - Braća Hamilton, Nju Hejven, 1881. - i mudro klimnuo. Na nesreću, zatvoren je u jednu od tamnica kralja Luja namenjenih neposlušnim dvorjanima pre nego što mu je dao svoj poklon, i sat je možda i sada tamo, iza neke cigle u ruševinama Plesija; ali ovo se nije ticalo dvojice učenih ljudi. Tokom prepodneva lutali su i posećivali Bastilju i crkve, ili su išli u posetu različitim nevažnim pesnicima za koje se zanimao Bari; posle ručka

raspravljali su o elektricitetu, atomskoj teoriji, fiziologiji i drugim stvarima za koje se zanimao Lenoar i izvodili jednostavne hemijske i anatomske eksperimente, obično bez uspeha; posle večere naprosto su razgovarali. Beskrajni, neobavezni razgovori premošćavali su vekove, ali su se ovek okončavali tu, u senovitoj sobi sa prozorom otvorenim prema prolećnoj noći, u njihovom prijateljstvu. Posle dve nedelje mogli su znati jedan drugog čitavih života. Bili su savršeno srećni. Znali su da neće moći da učine ništa sa onim što su saznali jedan od drugoga. Kako će 1961. Bari dokazati svoje poznavanje starog Pariza, kako će 1482. Lenoar dokazati valjanost naučne metode? To ih nije brinulo. Nikada nisu zaista očekivali da ih neko sluša. Naprosto su želeli da uče.

I tako su bili srećni prvi put u životu; zapravo, toliko srećni da su određene želje, koje su se ranije uvek potčinjavale želji za znanjem, počinjale da se bude. "Pretpostavljam", reče Bari jedne noći preko stola, "da nikada nisi razmišljao o ženidbi?"

"Pa, ne", odgovori njegov prijatelj sumnjičavo. "To jest, ja sam niža kasta... a to mi se činilo nebitno..."

"I skupo. Osim toga, u moje vreme, nijedna žena sa samopoštovanjem ne bi želela da deli moj način života. Američke žene toliko su proketo spremne, delotvorne i pune sjaja, zastrašujuća stvorenja..."

"A žene ovde su male i crne, poput bubašvaba, sa kvarnim zubima", reče Lenoar turobno.

Te noći više nisu govorili o ženama. Ali sledeće noći jesu; i sledeće; a sledeće, dok su proslavljali uspešnu disekciju centralnog nervnog sistema trudne žabe, ispili su dve boce montrašea '74 i napili se. "Da prizovemo ženu, Jehane", reče Bari lascivnim glasom, isceren poput gargojle.

"Šta ako ovaj put dozovem đavola?"

"Zar je stvarno tolika razlika?"

Divljački su se nasmejali i nacrtali pentagram. "Haere, haere", počeo Lenoar; kada je počeo da štuca, nastavio je Bari. Pročitao je poslednje reči. Dođe nalet hladnog vazduha koji je zaudarao na močvaru, a u pentagramu stajalo je stvorenje divljih očiju i duge, crne kose, golo golcato, i vrištalo.

"Žena, tako mi Boga", reče Bari.

"Je li?"

Bila je. "Evo, uzmi moj ogrtač", reče Bari, jer jedno stvorenje sada je stajalo, blenulo i treslo se. On joj prebaci ogrtač preko ramena. Ona ga mehanički privuče sebi i promrmlja: "Gratias ago, domine."

"Latinski!" povika Lenoar. "Žena koja govori latinski?" Bilo mu je potrebno više vremena da prebrodi šok nego Boti da prebrodi svoj. Bila je, kako je izgledalo, ropkinja u kući pomoćnika prefekta severne Galije, koji je živeo na manjem ostrvu muljevitog ostrvskog grada zvanog Lutecija. Govorila je latinski uz teški keltski naglasak i čak nije znala ko je bio rimski imperator u njeno vreme. Prava varvarka, reče Lenoar prezrivo. To je i bila, neuka, ćutljiva, ponizna varvarka umršene kose, bele kože i bistrih sivih očiju. Probudila se iz krepkog sna. Kada su je ubedili da ne sanja, očigledno je pretpostavila da je reč o nekoj šali njenog stranog i svemoćnog gospodara pomoćnika prefekta i prihvatila je situaciju bez daljih pitanja. "Da vas uslužim, gospodari moji?" pitala je krotko, ali bez mrzovolje, gledajući od jednog do drugog.

"Ne mene", zareža Lenoar i dodade na francuskom Bariju: "Nastavi; ja ću spavati u ostavi." Otišao je.

Bota diže pogled prema Bariju. Nijedan Gal nije bio toliko visok, i tek nekolicina Rimljana; nijedan Gal i nijedan Rimljanin nisu govorili tako blago. "Tvoja svetiljka" (bila je to sveća, ali ona nikada nije videla sveću) gotovo je izgorela", reče ona. "Da je ugasim?"

Za dva dodatna sola godišnje kućevlasnik im je dozvolio da koriste ostavu kao drugu spavaću sobu i Lenoar je sada ponovo spavao sam u glavnoj sobi potkrovlja. Posmatrao je idilu svog prijatelja uz zamišljeno zanimanje bez ljubomore. Profesor i ropkinja voleli su se sa oduševljenjem i nežnošću. Njihovo uživanje prekrivalo je Lenoara talasima zaštitničkog zadovoljstva. Bota je vodila brutalan život, uvek se prema njoj postupalo kao prema ženi, ali nikada kao prema ljudskom biću. Tokom jedne jedine kratke nedelje procvetala je, oživela, pokazala ispod blage pasivnosti veselu, oštroumnu prirodu. "Pretvaraš se u pravu Parižanku", čuo je on kako je Bari optužuje jedne noći (zidovi potkrovlja bili su tanki). Ona odvrati: "Kada bi samo znao šta za mene znači što ne moram stalno da se branim, stalno da se plašim, stalno da budem sama..."

Lenoar sede na svoj ležaj i zamisli se. Oko ponoći, kada je sve utihlo, on ustade i bez šuma uze između prstiju sumpora i srebra, nacrtala pentagram, otvori knjigu. Vrlo tiho pročitao je čini. Lice mu je bilo puno iščekivanja.

U pentagramu pojavi se mali, beli pas. Šćućurio se i obesio rep, a onda stidljivo prišao, onjušio Lenoarovu ruku, pogledao ga tečnim očima i bojažljivo, preklinjuće zacvileo. Izgubljeno kuće... Lenoar ga pomilova. Ovaj mu liznu ruku i navali na njega, pomahnitao od olakšanja. Na beloj kožnoj ogrlici nalazila se srebrna pločica u koju je urezano: 'Žoli. Dipon, 36 Ru d Sen, Pariz VIe.'

Žoli zaspala, pogrnickavši koru, sklupčana ispod Lenoarove stolice. A alhemičar otvori knjigu i ponovo počeo da čita, i dalje tiho, ali ovog puta bez stida, bez straha, znajući šta će se dogoditi.

Kada je izjutra ušao iz svoje ostave-spavaće sobe-medenog meseca, Bari stade na vratima. Lenoar je sedeo u krevetu, mazio belo kuće, udubljen u razgovor sa osobom koja je sedela čelo nogu kreveta, visokom, riđokosom ženom odeveno u srebrno. Kuće zakevta. Lenoar reče: "Dobro jutro!" Žena se zanosno nasmeši.

"Isuse blagi", promrmlja Bari (na engleskom). Onda reče: "Dobro jutro. Odakle ste?" Efekat je bio Rita Hejvort, prefinjena - Hejvortova plus Mona Liza, možda?

"Sa Altaira, otprilike sedam hiljada godina od sada", reče ona i nasmeši se još zanosnije. Francuski naglasak joj je bio gori nego kod brućoša sa školarinom od ragbija. "Ja sam arheolog. Iskopavala sam ruševine Pariza III. Izvinjavam se što toliko loše govorim jezik; razume se, poznat nam je samo iz zapisa."

"Sa Altaira? Zvezde? Ali vi ste ljudsko biće - mislim..."

"Zemlja je kolonizovala našu planetu pre otprilike četiri hiljade godina - to jest, tri hiljade godina od sada." Ona se nasmeja, najzanosnije, i baci pogled na Lenoara. "Jehan mi je sve objasnio, ali sam i dalje zbunjena."

"Bilo je opasno probati to ponovo, Jehane!" optuži ga Bari. "Imali smo strašno mnogo sreće, znaš."

"Ne", reče Francuz. "Ne sreće."

"Ali na kraju krajeva, to sa čime se igraš je crna magija - čujte - ne znam vam ime, madam."

"Kislk", reče ona.

"Čujte, Kislk", reče Bari, a da nije ni zamucuo, "vaša nauka mora biti fantastično napredna - ima li negde magije? Postoji li ona? Mogu li se zakoni prirode zaista prekršiti, kao što izgleda da mi činimo?"

"Nikada nisam videla autentičan slučaj magije, niti čula za njega."

"Šta se onda dešava?" zagalami Bari. "Zbog čega te glupave stare čini rade za Jehana, za nas, ta jedna čarolija, i to ovde, nigde više, ni za koga više, u pet - ne, osam - ne, petnaest hiljada godina pisane istorije? Zašto? Zašto? I odakle je stiglo to proketo kuće?"

"Kuće se izgubilo", reče Lenoar; tamno lice bilo mu je ozbiljno.

"Negde u blizini ove kuće, na Il Sen-Luju."

"A ja sam razvrstavala parčad krčaga", reče Kislk, takođe ozbiljno, na iskopinama kuće, ostrvo 2, jama 4, sektor D. Divan prolećni dan, a ja sam ga mrzela. Gadila ga se. I dana, i posla, i ljudi oko mene."

Ponovo je pogledala mršavog, malog alhemičara; dugi, mirni pogled.

"Pokušala sam to da objasnim Jehanu prošle noći. Popravili smo rasu, razumete. Svi smo vrlo visoki, zdravi i lepi. Nema plombi u našim zubima. Sve lobanje iz rane Amerike imaju plombe u zubima... Neki od nas su smeđi, neki beli, neki zlatne kože. Ali svi su lepi, zdravi, dobro prilagođeni, agresivni i uspešni. Naša zanimanja i stepen uspeha unapred se planiraju u državnim predškolskim domovima. Ali povremeno dođe do genetske greške. Kod mene, na primer. Učila sam za arheologa zbog toga što su učitelji uvideli da u stvari ne volim ljude, žive ljude. Ljudi su mi bili dosadni. Spolja svi poput mene, a iznutra potpuni stranci. Kada sve izgleda slično, koje mesto je dom? ... Ali sada sam videla nehigijensku sobu sa nedovoljnim grejanjem. Sada sam videla katedralu koja nije u ruševinama. Sada sam upoznala živog čoveka nižeg od mene, sa krnjavim zubima i prgavog. Sada sam kod kuće, tamo sam gde mogu da budem što jesam, više nisam sama!"

"Sama", reče Lenoar blago Bariju. "Usamljenost, ha? Usamljenost je ta čarolija, usamljenost je jača... Stvarno, to ne deluje neprirodno."

Bota je virila iza do vratka, lica rumenog između crne, zamršene kose. Stidljivo se nasmešila i rekla uglađeno latinsko dobro jutro pridošlici.

"Kislk ne zna latinski", reče Lenoar uz neizmerno zadovoljstvo.

"Moramo malo da naučimo Botu francuski. Francuski je jezik ljubavi,

ha? Hajde, idemo napolje da kupimo malo hleba. Gladan sam."
Kislak sakri srebrnu tuniku pod korisnim i bezličnim ogrtačem, dok je Lenoar navlačio sopstvenu crnu odoru koju su izgrizli moljci. Bota počešlja kosu, dok je Bari zamišljeno češao mesto na vratu gde ga je ugrizla vaš. Onda su krenuli po doručak. Alhemičar i međuzvezdani arheolog išli su prvi i govorili francuski; sledili su ih galska ropkinja i profesor iz Indijane, govorili su latinski i držali se za ruke. Uske ulice bile su pretrpane, blistave od sunca. Nad njima, Notr Dam uzdizao je dva četvrtasta tornja naspram neba. Pored njih, Sena se blago talasala. Bio je april u Parizu i na obalama reke cvetali su kesteni.

MAJSTORI LOŽE

'Majstori lože' moja su prva objavljena prava, autentična i čistokrvna naučnofantastična priča, čime podrazumevam priču u kojoj su ili za koju su postojanje i dostignuća nauke, na neki način, suštinski. To je, bar, ono što mislim o naučnoj fantastici ponedeljkom. Utorkom ponekad mislim nešto drugo.

Neki pisci naučne fantastike gade se nauke, njenog duha, metode i rada; drugi to vole. Neki su protiv tehnologije, drugi su obožavaoci tehnologije. Meni je, izgleda, složena tehnologija prilično dosadna, ali sam opčinjena biologijom, psihologijom i spekulativnim ciljevima astronomije i fizike, koliko bar mogu da ih pratim. Figura naučnika sasvim je uobičajena u mojim pričama i vrlo često je prilično usamljena, izolovana, avanturista, u graničnim područjima stvari.

Tema ove priče jeste ona kojoj sam se vratila kasnije, sa znatno boljom opremom. Ali ima jedna dobra rečenica u njoj: "Pokušavao je da izmeri rastojanje između Zemlje i Boga."

U tmuni jedan čovek stajao je sam, go, i držao zadimljenu baklju. Crvenkasti odsjaj obasjavao je vazduh i zemlju na samo nekoliko stopa okolo; iza toga nalazili su se tama i ono neodmerivo. S vremena na vreme došao bi nalet vetra, napola opaženi odsev oka, siloviti mrmor: "Podigni je više!" Čovek posluša, iako mu se baklja tresla u drhtavim rukama. On je podiže visoko iznad glave, dok je tmina hitala i blebetala oko njega, primicala se. Vetar je duvao sve hladniji, crveni plamenovi poigravali. Ukočene ruke počеше da mu se tresu, zatim malo da se trzaju; lice mu je bilo uljasto od znoja; jedva da je čuo tiho, moćno mrmljanje: "Digni je više, više, digni je više..." Tok vremena se prekinuo; samo je šapat narastao i narastao sve dok se nije pretvorio u šapat, i tada još, zastrašujuće, ništa ga nije diralo, ništa nije zalazilo u krug svetlosti. "Sada hodaj!" zaurla siloviti glas. "Hodaj napred!"

Baklje nad glavom, on kroči napred na tlo koje nije mogao da vidi. Nije ga bilo. Uz vrisak zapomaganja on pade, tmina i grmljavina oko njega, baklja koju nije hteo da pusti buktala mu je u oči.

Vreme... vreme, svetlost i bol ponovo su počeli. Čučao je u nekoj

vrsti šanca, na sve četiri u blatu. Lice ga je peklo, a oči, na toj blistavoj svetlosti, bile su mu pune magle. On diže pogled sa svoje blatom prekrivene golotinje prema zamučenoj, blistavoj figuri koja je stajala nad njim. Svetlost je veličanstveno padala na sedu kosu, duge pregibe belog ogrtača. Oči su piljile u Ganila, glas mu se obratio: "Ležiš u grobu. Ležiš u grobu znanja. Tako ti i preci večno počivaju pod pepelom paklenog ognja." Glas se pojača: "O posrnuli čoveče, digni se!" Ganil nekako uspe da se digne na noge. Bela figura je pokazivala: "To je svetlost ljudskog razuma. Dovala te je do groba. Baci je." Ganil shvati da i dalje drži crni štap nakvašen blatom, baklju; on pusti da padne. "Sada ustani", kliknu figura u laganom ushićenju, "ustani iz tmine i zakorači u svetlost Običnog dana!" Ruke se pružiše prema Ganilu, pomagale su mu i podizale ga. Ljudi su klečali i pružali mu zdele i sunđere, drugi su ga brisali, trljali dok nije stajao čist i ugrejan, sa sivim ogrtačem preko ramena, usred razgovora i smeha koji su dolazili i odlazili, u svetloj, prostranoj dvorani. Čelavi čovek pljesnu ga po ramenu. "Dođi, vreme je za zavet."

"Jesam li - jesam li sve učinio kako treba?"

"Sjajno. Samo si predugo držao tu prokletu, šašavu baklju. Mislio sam da ćeš nas zadržati da čitav dan režimo u mraku. Dođi." Povelili su ga preko crnog pločnika i ispod veoma lagane tavanice belih greda do zavesa koja je visila, čisto bela, u par ravnih nabora, trideset stopa od tavanice do poda. "Zavesa misterije", reče neko Ganilu tonom koji se nije dao poricati. Smeh i razgovor zamrli su; svi su stajali oko njega, nemi. U tišini, bela zavesa se razdvoji. Ganil je smušeno zurio u ono što mu je otkriveno: visoki oltar, dugi sto, starac u belom.

"Kandidate, hoćeš li se zavetovati sa nama?"

Neko gurne Ganila i prošapće: "Hoću." "Hoću", zamuca Ganil.

"Zavetujte se onda, majstori rituala!" Starac diže srebrno obličje: krst u obliku slova X na gvozdenoj šipci. "Pod krstom Običnog dana kunem se da nikada neću izdati rituale i misterije svoje lože..."

"Pod krstom... kunem se... rituale..." mrmljali su svi oko Ganila i novim guranjem nagnali ga da mrmlja sa njima.

"Da ću valjano živeti, valjano raditi, valjano misliti..." Dok je Ganil završavao ponavljanje toga, jedan glas prošapta mu u uvo: "Ne

zaklinji se."

"Izbegavaću sve jeresi, odavati nekromante sudu Univerziteta i slušati vrhovne majstore svoje lože od sada sve do smrti..." Mrmljanje, mrmljanje. Izgledalo je da neki ponavljaju dugi odlomak, drugi ne; Ganil, zbunjen, promrmlja reč ili dve i onda začuta. "I kunem se da nikada neću poučavati neposvećene misterijama Mašina. Zaklinjem se time pod Suncem." Škripava tutnjava gotovo im je zaglušila glasove. Lagano, trzavo, deo tavanice povlačio se da otkrije žuto-sivo, oblacima prekriveno letnje nebo. "Pogledaj svetlost Običnog dana!" kliknu starac u belom slavodobitno i Ganil se zapilji naviše. Mašinerija se očigledno zaglavila pre nego što se svetlarnik u potpunosti otvorio; začuo se glasan zveket zupčanika, a zatim tišina. Starac priđe, poljubi Ganila u oba obraza i reče: "Dobro došao, majstore Ganile, na unutrašnji ritual misterije Mašine." Inicijacija se okončala. Ganil je bio majstor lože.

"Imaš gadnu opekotinu", reče ćelavi tip dok su koračali niz hodnik. Ganil diže ruku i otkri da su mu levi obraz i slepoočnica povređeni i bolni. "Srećom ti nije zakačila oko."

"Umalo da te oslepi svetlost razuma, ha?" reče meki glas. Ganil se obazre i vide čoveka svetle puti, smeđe kose i plavih očiju, bukvalno plavih, kao kod albino mačke ili slepog konja. On smesta skrenu pogled sa te nakaznosti, ali čovek svetle puti nastavi mekim glasom, onim koji je prošaptao: "Ne zaklinji se" tokom davanja zaveta: "Ja sam Med Ferman. Bićemo ko-majstori u Lijevoj radionici. Da li si za pivo kad iziđemo odavde?"

Vlažna, pivom natopljena toplina krčme bila je neobična promena posle svih užasa i ceremonija tog dana. Danil oseti vrtoglavicu. Med Ferman ispi polovinu krige, zadovoljno obrisa penu sa usta i upita: "Kako ti se čini inicijacija?"

"Činila me - činila me..."

"Poniznim?"

"Da", složi se Ganil. "Zaista poniznim."

"Čak poniženim", predloži plavooki čovek.

"Da. To je - to je velika misterija." Zbunjen, Ganil je piljio u pivo. Med se nasmeši i reče svojim mekim glasom: "Znam. Pij sada. Mislim da bi trebalo da ti farmacistu pogleda opekotinu." Ganil ga je poslušno sledio u veče, na uske ulice gde su vrveli pešaci, konjske i volovske

zaprege, brektava motorna kola. Na Trgovištu, tezge zanatlija bile su zatvorene tokom noći, a niz Glavnu ulicu velike dveri radionica i loža već su bile zamandaljene. Tu i tamo, isturene, izbočene kuće razdvajale bi prazne, žute fasade hramova sa simbolom prostog kruga od uglačane bronzne. U tmurnom, kratkom letnjem sumraku pod nepokretnim oblacima, crnokosi, bronzano preplanuli ljudi Običnog dana tiskali su se, dokoličili, gurali, pričali, psovali i smejali se, a Ganil, ošamućen od umora, bola i jakog piva, držao se Meda kao da mu je, i pored novostečenog majstorstva, taj plavooki stranac jedini vodič.

"XVI plus IXX", reče Ganil nestrpljivo, "do đavola, momče, zar ne umeš da sabiraš?" Učenik se zarumene. "Znači nije XXXVI, majstore Ganile?" upita on tanušnim glasom. Umesto odgovora, Ganil zabi jednu od poluga koje je mladić pravio na njeno mesto u modelu parne mašine koji su popravljali; bila je za čitav palac preduga.

"To je zbog toga što su mi palčevi toliko dugi", reče mladić i pokaza čvornovate šake. U stvari, razmak između prvog i drugog zgloba na palcu zaista mu je bio neobično veliki. "Je li?", reče Ganil. Lice mu se smrklo. "Vrlo zanimljivo. Ali nema veze koliko ti je palac dug dok ga dosledno koristiš. A ono što je bitno, tikvane, jeste da XVI i IXX ne daju XXXVI, nikada nisu, nikada to ne mogu i nikada neće sve do kraja sveta - ti nesposobna neznalice!"

"Da, gospodine. Tako je teško upamtiti, gospodine."

"I zamišljeno je da bude teško za pamćenje, učenice Vano", reče duboki glas: Li, glavni majstor radionice, gojazni čovek širokih prsa, sjajnih crnih očiju. "Dođi malo ovamo, Ganile." Li ga odvede u mirniji ugao velike radionice i nastavi veselo: "Malo si nestrpljiv, majstore Ganile."

"Vano bi morao da zna tablicu sabiranja."

"Čak i majstori tu i tamo zaborave poneki zbir, znaš." Li očinski potapša Ganila po ramenu. "Ama, na trenutak si zvučao kao da očekuješ od njega da to sračuna!" On se glasno nasmeja, fini smeh u basu kroz koji su mu oči blistale veselo i beskrajno bistro. "Malo lakše, to je sve... Koliko sam razumeo, dolaziš na večeru za doček oltardana?"

"Bio sam toliko slobodan..."

"Lepo, lepo! Sve najbolje. Voleo bih kada bi se ona skrasila sa dobrim, pouzdanim mladićem poput tebe. Ali da te pošteno upozorim. Moja kćerka ti je jedna svojeglava bezobraznica." Majstor se ponovo nasmeja, a Ganil se nasmeši, pomalo žalostivo. Lani, kćerka glavnog majstora, vrtela je oko malog prsta ne samo većinu mladića iz radionice, već i sopstvenog oca. Visprena devojka, tečna poput žive, najpre je prilično zaplašila Ganila. Bilo mu je potrebno izvesno vreme da zapazi da ona samo sa njime razgovara uz određenu stidljivost, gotovo nagoveštaj preklinjanja. Najzad je prikupio hrabrosti da zatraži od njene majke poziv za večeru, uobičajeni prvi korak udvaranja. Sada je stajao tamo gde ga je Li ostavio i razmišljao o Laninom osmehu.

"Ganile, jesi li ikada video Sunce?"

Bio je to tihi glas, suv i gladak. On se okrete i vide plave oči svoga prijatelja.

"Sunce? Da, razume se."

"Kada je to bilo poslednji put?"

"Da vidimo, bila mi je dvadeset šesta; pre četiri godine. Zar ti u to vreme nisi bio ovde u Edunu? Izišlo je u kasno popodne i te noći bilo je zvezda. Sećam se da sam ih izbrojao osamdeset jednu pre nego što se nebo zatvorilo."

"Ja sam tada bio u Kelingu, na svom prvom majstorstvu." Med se naslonio na drvenu ogradu modela masivne parne mašine dok je govorio. Svetle oči okrenuše mu se sa marljive radionice prema prozoru i finoj, ravnomernoj kiši kasne jeseni. "Čuo sam kako si maločas izgrdio mladog Vanoa... 'A ono što je bitno, tikvane, jeste da XVI i IXX ne daju XXXVI...'" "Kada mi je bila dvadeset šesta, pre četiri godine... izbrojao sam osamdeset jednu zvezdu..." Još malo i izvodićeš proračune, Ganile."

Ganil se namršti i nesvesno protrlja beličasti ožiljak na slepoočnici.

"Pa, do đavola, Mede! čak i neposvećeni znaju da oduzmu IV od XXX!"

Med se blede nasmeši. Držao je štap za upoređivanje u ruci, pa ga je spustio i nacrtao krug na prašnjavom podu. "Šta je ovo?" upita on.

"Sunce."

"Tačno. To je takođe i... i brojka. Cifra. Brojka koja označava Ništa."

"Brojka koja označava Ništa?"

"Da. Možeš da je koristiš u tablicama oduzimanja, na primer. Kada oduzmeš I od II, ostaje I, je li tako? Ali šta ostaje kad oduzmeš II od II?" Stanka. On lupnu štapom po krugu. "Ovo."

"Da, razume se." Ganil je gledao u krug, sveti prikaz Sunca, skrivene svetlosti, lica Božjeg. "Da li je to sveštениčko znanje?"

"Ne." Med nacrtu krst u obliku X preko kruga. "Nego ovo."

"Onda šta - čije znanje je - brojka koja označava Ništa?"

"Ničije. Svačije. To nije misterija." Ganil se iznenađeno namršti na tu izjavu. Govorili su tiho i stajali blizu kao da raspravljaju o merama na Medovom štapu za upoređivanje. "Zbog čega si brojao zvezde, Ganile?"

"Ja... želeo sam da znam. Uvek mi se dopadalo brojanje, brojevi, tablice. Zbog toga sam mehaničar."

"Da. Trideseta ti je, zar ne, majstor si već četiri meseca. Da li si ikada razmišljao, Ganile, da biti majstor znači da si sigurno naučio sve čemu je tvoja struka mogla da te nauči? Od sada do smrti nećeš naučiti ništa. Nema više ničega."

"Ali glavni majstori..."

"Glavni majstori nauče još i neke tajne signale i lozinke", reče Med mekim, suvim glasom, "i, razume se, imaju moć. Ali ne znaju više od tebe... Mislio si da je možda njima dozvoljeno da računaju, je li? Nije."

Ganil je ćutao.

"A ipak, postoje stvari koje se mogu naučiti, Ganile."

"Gde?"

"Napolju."

Nastala je duga stanka.

"Ne mogu to da slušam, Mede. Ne govori ponovo o tome. Neću te odati." Ganil se okrenu i ode, lica oštrog od gneva. Svim svojim naporom volje on okrenu taj zbunjeno i batrgavi gnev protiv Meda, čoveka uma deformisanog jednako kao i telo, zlog savetnika, izgubljenog prijatelja.

Bilo je to prijatno veče: Li je bio šaljiv, njegova debela žena majčinska, a Lani stidljiva i blistavo lepa. Ganilova mladalačka ozbiljnost izazivala ju je da ga zadirkuje, ali čak i u zadirkivanju osećala se ta preklinjuća, podatna nota; još samo čas, izgledalo je, i

sva ta njena razigranost preobraziće se u nežnost. Dok je dodavala tanjir preko stola, jednom joj je ruka na čas dodirnula njegovu. Još je znao gde, tamo, sa strane desne šake blizu zglavka, jedan jedini meki dodir. Sa uživanjem je zaječao dok je ležao u krevetu svoje sobe iznad radionice u potpunoj tmimi gradske noći. O Lani, nežni dodir ruke, usana, o Gospode, Gospode! Udvaranje je predstavljalo dug posao, osam meseci u najmanju ruku, korak po korak kako se već mora sa kćerkom majstora. Ganil je morao da skrene misli sa te neizdržive slasti. Ni o čemu ne razmišljaj, reče on sebi čvrsto, spavaj. Ni o čemu ne razmišljaj... Pa je razmišljao o ničemu. Krug. Obli, prazni krug. Koliko je I puta 0? Isto koliko i II puta 0. Šta ako staviš I pored 0, koji bi to broj bio, I0?

Med Ferman uspravi se u krevetu, smeđa kosa visila mu je preko bunovnih plavih očiju, i pokuša da se usredsredi na osobu koja je treskala po sobi. Prva prljavo žuta svetlost zore pokazivala se na prozoru. "Oltardan je", zarezha on, "odlazi, spava mi se." Figura se razluči u Ganila, treskanje u šapat. "Mede", šaptao je uporno Ganil, "vidi!" On metnu ploču Medu pod nos. "Vidi, vidi šta se može sa onom brojkom za Ništa..."

"Ah, to", reče Med. On odgurnu Ganila i ploču, ode i zaroni glavu u posudu ledene vode na kovčegu za odeću i zadrža je tamo izvesno vreme. Vratio se, a sa njega je sve kapalo, i seo na krevet. "Da vidimo."

"Vidiš, možeš upotrebiti bilo koji broj kao osnovicu; ja sam upotrebio XII zbog toga što je zgodno. XII postaje I-0, vidiš, a XIII je I-I, a onda kada dođeš na XIV..."

"Pst."

Med je proučavao ploču. On najzad reče: "Hoćeš li upamtiti ovo?" i kada je Ganil klimnuo obrisa uredno zbijene brojke sa ploče trljanjem rukava. "Nije mi palo na pamet da bi se mogla upotrebiti bilo koja osnovica... Ali pazi, upotrebi osnovicu X, reći ću ti zašto za čas, a ovo ti je način da olakšaš stvar. Sada će X biti I0, a XI će biti II, ali za XII, napiši ovo", i on na tablici napisa 12.

Ganil je piljio u brojku. Najzad je rekao neobično suspregnutim glasom: "Zar to nije jedan od crnih brojeva?"

"Jeste. Sve što si učinio, Ganile, jeste da si stigao do crnih brojeva na sporedni ulaz."

Ganil sede pokraj njega, nem.
"Koliko je CXX puta MCC?" upita Med.
"Tablice ne idu toliko daleko."
"Pazi ovo." Med napisa na ploči:

1200
120

a onda, dok je Ganil posmatrao,

0000
2400
1200
144000

Nova duga pauza. "Tri puta Ništa... XII množeno samo sa sobom... Daj mi ploču", promrmlja Ganil. A onda, posle tišine koju je prekidalo samo pljuskanje kiše i škripanje krede po ploči: "Koji je crni broj za VIII?"

Do sumraka tog hladnog oltardana prešli su onoliko koliko je Med mogao da vodi Ganila. U stvari, Ganil je stigao dalje nego što je Med mogao da ga sledi. "Moraš da upoznaš Jina", reče plavi čovek. "On te može naučiti onome što ti je potrebno. Jin radi sa uglovima, trouglovima, merama. Može da izmeri rastojanje između dve tačke, tačke koje ne možeš da dosegneš, koristeći trouglove. Veliki je on znalac. Brojevi su srce njegovog znanja, njegov jezik."

"I moj jezik."

"Zaista. Ne moj. Ja ne volim brojeve zbog njih samih. Ja želim da ih koristim. Da objašnjavam stvari... Na primer, kada baciš loptu, zbog čega se lopta kreće?"

"Zbog tvog bacanja." Ganil se nasmeši. Bled poput platnenog pokrivača - mnogo bleđi od Medovih pokrivača - glava mu je zvonila od šesnaest punih sati matematike minus obroci i san, izgubio je sav strah, svu poniznost. Njegov osmeh kao da je pripadao kralju koji je stigao kući iz izgnanstva.

"Lepo", reče Med. "Zbog čega nastavlja da se kreće?"

"Zbog toga... zbog toga što je vazduh drži?"

"Zbog čega onda uopšte padne? Zbog čega ide po krivoj? Koja je to vrsta krive? Da li vidiš zbog čega su mi potrebni tvoji brojevi?" Sada je Med izgledao kao kralj, gnevni kralj čije je kraljevstvo previše prostrano da bi se njime upravljalo. "A oni pričaju o misterijama", frknu on, "po tim njihovim majušnim, rasparčanim radionicama! - Hajde, dođi, da nešto večeramo pa da odemo do Jina."

Izgrađena odmah uz gradske zidine, visoka, stara kuća virila je kroz prozore olovnih okvira na dvojicu mladih majstora dole na ulici. Sumporni sumrak kasne jeseni visio je nad strmim krovovima od šindre sjajnim od kiše. "Jin je bio majstor mašinar poput nas", reče Med Ganilu dok su čekali pred vratima zabravljenim gvožđem, "a sada se povukao, videćeš zbog čega. Ljudi iz svih loža dolaze ovamo, farmacisti, tkači, zidari. Čak i neke zanatlije. Jedan kasapin. Seče crknute mačke." Med je govorio uz popustljivo zabavljanje, kao što fizičari obično govore o biolozima. Sada se vrata otvoriše i sluga ih odvede na sprat gde su cepanice blistale u velikom kaminu, a jedan čovek podiže se iz stolice od hrastovine visokog naslona da ih pozdravi.

Ganil smesta pomisli na vrhovnog majstora lože, figuru koja mu je povikala dok je ležao u grobu: "Digni se." I Jin je bio star i visok i nosio je beli ogrtač visokih majstora. Ali bio je poguren, a lice mu je bilo naborano i iznureno kao kod starog psa. On podiže levu ruku da ih pozdravi. Desna mu se završavala dugo lečenim, blistavim patrljkom kod zgloba.

"Ovo je Ganil", govorio je Med. "Sinoć je izumeo duodecimalni sistem. Daj da radi na matematici krivih linija za mene, majstore Jine."

Jin se nasmeja kratkim, blagim staračkim smehom. "Dobro došao, Ganile. Od sada, dolazi ovde kada poželiš. Ovde smo svi nekromanti, upražnjavamo crne veštine. Ili pokušavamo... Dolazi slobodno, danju ili noću. I odlazi slobodno. Ukoliko nas izdaju, neka tako bude. Moramo verovati jedan drugom. Misterije ne pripadaju nijednom čoveku; ne čuvamo tajnu, već upražnjavamo veštinu. Da li ti to zvuči smisljeno?"

Ganil klimnu. Reči mu nikada nisu lako dolazile, samo brojevi. A otkrio je da je veoma dirnut, što ga je postidelo. Nisu to bili nikakva svečana simbolična inicijacija i zavet, već je naprosto jedan starac

tiho razgovarao.

"Dobro", reče Jin, kao da je Ganilovo klimanje bilo sasvim dovoljno. "Hoćete li vina, mladi majstori, ili piva? Tamno pivo mi je ove godine prvorazredno. Znači, dopadaju ti se brojevi, Ganile?"

U rano proleće Ganil je stajao u radionici i nadgledao Vanoa dok je učenik prenosio mere na štap za upoređivanje sa modela motora teglećih kola. Ganilovo lice bilo je mrgodno. Izmenio se tokom tih nekoliko meseci, delovao je starije, odlučnije, tvrđe. Četiri časa spavanja svake noći plus izum algebre mogu dobro da izmene čoveka.

"Majstore Ganile?" reče stidljivi glas.

"Ponovi to merenje", reče on Vanou i onda se upitno okrete devojci. I Lani se izmenila. Lice joj je delovalo pomalo ljutito, pomalo izgubljeno, a Ganilu se obraćala sa pravom pokornošću. Prešao je na drugi korak udvaranja, tri večernja poziva, a onda, obuzet radom sa Jinom, nije nastavio. Niko do tada nije odbacio Lani usred udvaranja. Šta li je to video dok je gledao kroz nju? Žudela je da to sazna, da dopre do njegove tajne, da dopre do njega. Na neodređeni, neodmerljivi način znao je to i bilo mu je žao Lani i malo je se plašio.

Gledala je Vanoa. "Da li... da li ikada menjaju te mere?" pitala je u pokušaju da zapodene razgovor.

"Izmena modela je jeres izuma."

Time je stvar bila okončana. "Otac je želeo da ti kažem da će radionica sutra biti zatvorena."

"Zatvorena? Zašto?"

"Univerzitet je obznanio da se podiže zapadni vetar i da će sutra možda izaći Sunce."

"Dobro! Dobar početak proleća, ha? Hvala." I vratio se modelu.

Sveštenici sa Univerziteta bar su jednom bili u pravu. Prognoza vremena, na koju su trošili najveći deo budnih časova, bila je nezahvalan posao. Ali jednom u otprilike deset pokušaja uhvatili bi Sunce, a ovo je bila jedna od tih prilika. Do podneva kiše su prestale i pokrivač oblaka bledeo je, počinjao da previre i lagano da teče prema istoku. Do ranog popodneva sav narod Eduna bio je na ulicama i trgovima, po dimnjacima i krošnjama drveća, po zidu i

poljima iza zida i posmatrao je; sveštenici sa Univerziteta otpočeli su ceremonijalnu igru, klanjali su se i preplitali po velikom prednjem dvorištu Univerziteta; sveštenici su stajali po svim hramovima spremni da povuku lance koji će otvoriti krovove da Sunčeva svetlost dodirne kamen oltara. I u kasno popodne nebo se najzad otvori. Između iskrzanih, zadimljenih žuto-sivih ivica pojavi se pruga plavetnila. Uzdah, meko, prostrano mrmljanje odiže se sa ulica, trgova, prozora, krovova, zida grada Eduna: "Nebesa, nebesa..."

Rascep u nebu proširi se. Pljusak zapljeska preko grada, iskošen svežim vetrom i odjednom kišne kapi zablistaše kao noću tokom bakljade; ali sjaj koji su ovde odražavali pripadao je Suncu. Stajalo je na zapadu, samotno na nebu, zaslepljujuće.

Ganil je stajao sa ostalima, dignutog lica. Na licu, na ožiljku od opekotine, osećao je toplinu Sunca. Piljio je dok mu oči ne prepuniše suze, krug ognja, lice Božje...

"Šta je Sunce?"

Bio je to Medov glas, mek, upamćen. Hladna noć usred zime, on, Med, Jin i ostali razgovarali su oko vatre u Jinovoj kući. "Da li je krug, ili lopta? Zbog čega prelazi nebo? I koliko je veliko - koliko daleko? Ah, kad pomisliš da je nekada bilo dovoljno da čovek podigne glavu da bi video Sunce..."

Flaute i bubnjevi pulsirali su, veseli, slabašni zvuk tamo po strani na Univerzitetu. Ponekad bi vetar naneo krpe oblaka preko nepopustljivog lica i svet bi ponovo posiveo i zahladneo, flaute bi prestale; ali duvao je zapadnjak, oblaci su prolazili i Sunce se ponovo pojavljivalo, svaki put nešto niže. Neposredno pre nego što će utonuti iza teške zavese oblaka na zapadu bilo je crveno i u njega se moglo gledati bez bola. U tim trenucima u Ganilovim očima uopšte nije delovalo kao disk, već kao ogromna, izmaglicom izobličena lopta u laganom padu.

Ono pade i nije ga bilo.

U visini, kroz rastrgane oblake, delovi nebesa još su blistali, prozračni i duboko, plavo zeleni. A onda, na zapadu, blizu mesta gde je zašlo Sunce, na ivici sve većeg oblaka, zasvetle jedna blistava tačka: zvezda večernjača. "Gle!" povika Ganil, ali tek su se retki obazreli da pogledaju. Sunce je zašlo, zašto bi zvezde bile bitne? Žučkasta izmaglica, deo jedinstvenog pokrivača oblaka koji je

prekrivao zemlju zastorom prašine i kiše sve vreme još od Paklenog ognja pre četrnaest generacija, diže se preko zvezde, obrisa je. Ganil uzdahnu, protrlja vrat ukočen od savijanja i pođe kući sa svim ostalim ljudima Običnog dana.

Uhapšen je te noći. Od stražara i drugih zatvorenika (čitava radionica utamničena je izuzev glavnog majstora Lija) saznao je da mu se zločin sastoji u tome što je poznavao Meda Fermana. Med je bio optužen za jeres. Videli su ga kako na polju okreće nekakav instrument prema Suncu, napravu, kako su govorili, za merenje rastojanja. Pokušavao je da izmeri rastojanje između Zemlje i Boga. Učenici su ubrzo pušteni. Trećeg dana straže dođoše po Ganila i sprovede ga do jednog od zatvorenih dvorišta Univerziteta, na blagu, finu kišu ranog proleća. Sveštenici su pretežno živeli van građevina i veliki kompleks edunskog univerziteta predstavljao je samo niz slabašnih baraka koje su okruživale dvorišta-spavaonice bez krova nad njima, pisarska dvorišta, molitvena dvorišta, trpezarijska dvorišta i sudska dvorišta. U jedno od takvih oni sprovedoše Ganila, terali su ga između redova ljudi odevenih u belo i žuto koji su ispunjavali dvorište, sve dok se nije zatekao ispred svih. Video je prazan prostor, jedan oltar, dugi sto blistavo vlažan od kiše i iza njega sveštenika u zlatnoj odori vrhovne misterije. Na daljem kraju stola bio je čovek poput Ganila okružen stražarima. Taj čovek gledao je Ganila, direktan pogled, hladan i prazan; pa ipak, bile su to plave oči, isto toliko plave koliko i nebo iznad oblaka.

"Ganile Kalsone od Eduna, osumnjičen si za saučesništvo sa Medom Fermanom, optuženim za jeres izuma i proračuna. Bio si prijatelj tom čoveku?"

"Bili smo ko-majstori..."

"Da. Da li ti je ikada govorio o merenju bez štapa za upoređivanje?"

"Ne."

"O crnim brojevima?"

"Ne."

"O crnim veštinama?"

"Ne."

"Majstore Ganile, odgovorio si ne tri puta. Da li znaš odredbu sveštenika-majstora misterije zakona koja se tiče osumnjičenih za jeres?"

"Ne, nisam..."

"Odredba kaže: 'Ukoliko osumnjičeni odrečno odgovori četiri puta, pitanja se mogu ponoviti sa upotrebom stezaljke za ruku dok se ne dođe do odgovora.' Sada ću ponoviti, ukoliko ne želiš da povučesh neki od odrečnih odgovora."

"Ne", reče Ganil, zbunjen, obazirući se po okupljenim praznim licima, po visokim zidinama. Kada su doneli nekakvu zdepastu drvenu mašinu i zatvorili mu desnicu u nju, i dalje je bio više zbunjen nego uplašen. Kakve su to besmislice? Ličilo je na njegovu inicijaciju, kada su se toliko potrudili da ga uplaše; tog puta uspeali su.

"Kao mehaničar", govorio je zlatni sveštenik, "znaš kako se koristi poluga, majstore Ganile. Hoćeš li povući reč?"

"Ne", reče Ganil, malo namršten. Primetio je da sada izgleda kao da mu se desna ruka završava kod zgloba, poput Jinove.

"Vrlo dobro." Jedan stražar položi ruke na polugu koja je virila iz drvene kutije, a zlatni sveštenik reče: "Jesi li bio prijatelj Meda Fermana?"

"Ne", reče Ganil. Odgovorio je 'ne' na svako pitanje čak i kada je prestao da čuje sveštenikov glas; nastavio je da govori 'ne' dok nije začuo kako mu se glas meša sa pljeskavim odjekom sa zidova iznad dvorišta: ne, ne, ne, ne.

Svetlost dođe i ode, kiša mu je, hladna, padala na lice, pa je prestala, neko je pokušavao da mu pomogne da se uspravi. Njegov sivi ogrtač zaudarao je, povraćao je od bola. Na tu pomisao ponovo mu se smučilo. "Polako, sada", šaptao mu je stražar. Nepokretni beli i žuti redovi još su bili okupljeni, lica bezizražajna, oči su piljile... ali više ne u njega.

"Jeretiče, poznaješ li ovog čoveka?"

"On mi je ko-majstor."

"Jesi li mu govorio o crnim veštinama?"

"Da."

"Jesi li ga naučio crnim veštinama?"

"Ne. Pokušao sam." Glas mu zaškripa; čak i u tišini dvorišta, gde je jedino morao da nadjača šapat kiše, bilo je teško čuti Medove reči.

"Bio je previše glup. Nije smeo i nije umeo da uči. Biće taj dobar glavni majstor." Hladne, plave oči gledale su pravo u Ganila bez sažaljenja ili preklinjanja.

Zlatni sveštenik okrenu ponovo lice prema dvorištu. "Nema dokaza protiv osumnjičenog Ganila. Možeš ići, osumnjičeni. Dođi ovde sutra u podne da prisustvuješ izvršenju presude. Nedolazak će se smatrati dokazom tvoje krivice." Pre nego što je shvatio, stražari povedoše Ganila iz dvorišta. Dovedi su ga do bočne kapije Univerziteta i zamandalili vrata za njime uz metalni tresak. Stajao je tamo neko vreme, onda čučnuo na pločnik, pritisnuvši pocrnelu šaku prekrivenu usirenom krvlju uz grudi ispod ogrtača. Kiša je šaptala oko njega. Niko nije prolazio. Tek pred sumrak digao se i hodao, ulicu po ulici, kuću po kuću, korak po korak, preko grada do Jinove kuće.

U senci ulaza jedna druga senka pokrene se, progovori: "Ganile!" On stade. "Ganile, ne marim što si osumnjičen. Svejedno mi je. Vрати se kući sa mnom. Otac će te primiti nazad u radionicu. Hoće ukoliko to ja zatražim."

Ganil je ćutao.

"Pođi sa mnom. Čekala sam te, znala sam da ćeš doći ovde, sledila sam te i ranije." Njen nervozni, slavodobitni smeh brzo zamre.

"Pusti me, Lani."

"Ne. Zbog čega dolaziš u kuću starog Jina? Ko tu živi? Kako joj je ime? Vрати se sa mnom, moraš, otac neće primiti osumnjičenog nazad u radionicu ukoliko ja ne..."

Jinova vrata nikada nisu bila zaključana. Ganil se progura pored nje i uđe, zatvorivši ih za sobom. Nije bilo sluge; kuća je bila mračna, nema. Sve su ih odveli, sve izučavaoće, sve će saslušavati, mučiti i ubijati.

"Ko je?"

Jin je stajao na podestu stepeništa, svetlost svetiljke blistala mu je na sedoj kosi. Prišao je Ganilu i pomogao mu uz stepenice. Ganil je govorio veoma brzo: "Praćen sam dovde, reč je o jednoj devojci iz radionice, Lijevoj kćerci, ukoliko mu bude rekla, on će ti prepoznati ime, poslaće ovamo straže..."

"Poslao sam sve ostale odavde pre tri dana." Na zvuk Jinovog glasa Ganil zastade, zagleda se u starčevo izborano, smireno lice, a onda reče detinjasto: "Gle", i podiže desnu ruku, "gle, kao tvoja."

"Da. Dođi, sedi, Ganile."

"Osudili su ga. Ne mene, mene su pustili. Rekao je da nije mogao da me nauči ničemu, da nisam u stanju da učim. Da me spase..."

"A i tvoju matematiku. Dođi sad ovamo, sedi."

Ganil se sabra i poslušao. Jin ga naterao da legne, a onda učini ono što je mogao da mu očisti i previje šaku. A onda sede između Ganila i užarene vatre i šištavo uzdahnu. "Pa", reče on, "sada si osumnjičen za jeres. Ja sam to bio dvadeset godina. Navikne se čovek... Ne brini za naše prijatelje. Ali ukoliko devojka kaže Liju i tvoje ime povežu sa mojim... Najbolje da napustimo Edun. Odvojeno. Ali noćas."

Ganil ništa ne reče. Napustiti radionicu bez odobrenja glavnog majstora značilo je izopštenje, gubitak majstorstva. Oduzeće mu njegovu sopstvenu struku. Šta je mogao da radi sa obogaljenom rukom, kuda da pođe? Nikada u životu nije izišao iz Eduna.

Tišina kuće širila se iznad i ispod njega. Ganil se napinjao da čuje zvuke sa ulice, teške korake čete stražara koji stižu da ga ponovo uhapse. Morao je da ode, da pobegne, noćas... "Ne mogu", reče naglo. "Moram da budem - da budem na Univerzitetu sutra u podne." Jin je znao šta to znači. Ponovo se tišina sklopi oko njih. Starčev glas bio je veoma suv i umoran kada je ponovo progovorio. "To ti je uslov oslobođanja, ha? U redu; idi i učini to; nećeš valjda da te gone kroz Četrdeset gradova kao osuđenog jeretika. Osumnjičene ne love, samo ih prokazuju. To je pogodnije. Odspavaj sada, Ganile. Pre nego što pođem reći ću ti gde ćemo se sresti. Pođi što pre možeš; i putuj lako..."

Ali kada je Ganil napustio kuću u kasno prepodne, nosio je nešto sa sobom, svitak hartije skriven ispod ogrtača, svaki list bio je ispisan od ivice do ivice razgovetnim rukopisom Meda Fermana: 'Trajektorije', 'Brzina tela u padu', 'Priroda kretanja'... Jin je otišao pre zore, smireno je otkasao iz grada na sivom magarcu. "Vidimo se u Kelingu" bile su jedine njegove reči oproštaja sa Ganilom. Ganil nije video nijednog drugog izučavaoca. Samo robovi, sluge, prosjaci, školarci na raspustu i žene sa guvernantama i rasplakanom decom stajali su sada sa njime u mutnom podnevnom svetlu na velikom glavnom dvorištu Univerziteta. Samo su se šljam i besposličari okupili da vide smrt jeretika. Jedan sveštenik naredi Ganilu da stane u sam prvi red gomile. Mnogi su se radoznalo osvrtali prema njemu dok je sam stajao tamo u majstorskom ogrtaču.

Sa druge strane trga, pred gomilom, video je devojku u ljubičastoj

odori. Nije bio siguran da li je to Lani. Zbog čega bi došla da posmatra Medovu smrt? Nije znala šta je to što je mrzela; ili šta je volela. Ljubav koja samo želi da dobije, da poseduje, čudovišna je stvar, pomisli Ganil. Volela ga je, od njega ju je odvajala samo širina trga. Nikada neće hteti da vidi kako su je od njega razdvojili njeni sopstveni postupci, neznanje, izgon, smrt.

Izveli su Meda neposredno pre podneva. Ganil mu načas vide lice; bilo je veoma bledo, sva njegova izobličnost bila je izložena, atavističko bledilo kože, kose, očiju. Nije bilo odugovlačenja; sveštenik u zlatnoj odori digao je prekrštene ruke u prizivanju Sunca koje je stajalo, neviđeno, usred podneva iza nakupina oblaka, a kada je spustio ruke, baklje su prinete naramcima drveta oko lomače. Dim počeo da se vije prema gore, iste sivo-žute boje kao oblaci. "Neka ga prvo uguši dim..." Ali drvo je bilo suvo i brzo se razgorevalo. On oseti vrelinu na licu, na slepoočnici na kojoj je vatra ostavila ožiljak. Pored njega mladi sveštenik pokušava da se odmakne, nije mogao od gomile koja se gurala, piljila, uzdisala, pa je nepokretno stajao, malo se njihao i dahtao. Dim je sada bio gust, skrivao je plamenove i figuru među njima. Ali Ganil je mogao da mu čuje glas, sada ne više tih, već glasan, veoma glasan. Čuo ga je, prisilio je sebe da ga čuje, ali istovremeno u svom duhu slušao je mirni glas, blag, kako nastavlja: "Šta je to Sunce? Zbog čega prelazi preko neba?... Da li vidiš zbog čega su mi potrebni tvoji brojevi?... Umesto XII, napiši 12... Postoji još jedna brojka, brojka koja označava Ništa."

Vrištanje prestade, ali ne i blagi glas.

Ganil podiže glavu. Gomila se rasipala; mladi sveštenik klečao je na pločniku pored njega, molio se i glasno jecao. Ganil diže pogled prema teškom nebu i onda krenu sam ulicama grada i kroz gradsku kapiju prema severu, u izgnanstvo i prema svome domu.

KUTIJA MRAKA

Kada je moja kćerka Karolina imala tri godine, došla mi je sa malom drvenom kutijom u ručicama i rekla: "Pogodi ta je u vovoj kufiji!" Pogađala sam gusenice, miševе, slonove itd. Ona je odmahнула glavom, nasmešila se jednim neizrecivo vilinskim osmehom, malo otvorila kutiju tako da mogu tek da zavirim unutra i rekla: "Mrak."

Otud ova priča.

Po mekom pesku obale mora koračao je dečak i nije ostavljao tragove. Galebovi su kliktali po sjajnom nebu bez sunca, pastrmke su iskakale iz okeana slatke vode. Daleko na obzorju, morska zmija odiže se načas u sedam ogromnih lukova i potom, uz riku, zaroni. Dete zazviždi, ali morska zmija, zauzeta lovom na kitove, nije ponovo izranjala. Dete nije nastavljalo hod i nije bacalo senku, iza njega nisu ostajali tragovi na pesku između litice i mora. Pred njim uzdizao se travom pokriveni zemljouz na kome se nalazila kućica na četiri noge. Dok se pelo stazom uz liticu, kuća poskoči i protrlja prednje noge jednu o drugu poput advokata ili muve; ali kazaljke sata unutra, koje su pokazivale deset minuta do deset, nisu se ni pomakle.

"Šta to imaš, Diki?" upita mati dok je dodavala peršun i zrnce bibera zečjem gulašu koji je vrio u retorti.

"Kutiju, mama."

"Gde si je našao?"

Mamin Domaći skoči sa krovne grede ukrašene crnim lukom i, omotavši joj se oko vrata poput lisičjeg krzna, reče: "Pored mora."

Diki klimnu. "Tako je. Izbacilo je more."

"A šta ima unutra?"

Domaći ništa ne reče, nego je samo preo. Veštica se okrene da pogleda u sinovljevo oblo lice. "Šta ima unutra?" ponovi ona.

"Mrak."

"Oh? Da vidimo."

Kada se sagla da pogleda, Domaći, koji je i dalje preo, zatvori oči.

Držeći kutiju uz grudi, dečaćić veoma pažljivo odškrinu poklopac. "Zaista", reče mu majka. "A sada je ostavi negde, nemoj da se vucara. Pitam se gde li se deo ključ. Idi trkni, operi ruke. Stočiću, postavi se!" I dok je dete pokretalo tešku ručku pumpe u dvorištu i pljusalo lice i ruke, koliba stade da odzvanja zveketom tanjira i viljušaka koji su se pojavljivali ni iz čega. Posle obroka, kada je majka otišla na prepodnevni počinak, Dik uze vodom izbeljenu, peskom ulepljenu kutiju sa svoje police za dragocenosti i pođe sa njom preko dina, dalje od mora. Crni Domaći ga je sledio u korak, strpljivo je trčkao po pesku kroz grubu travu, jedina senka koju je imao.

Na najvišoj tački prolaza princ Rikard okrene se u sedlu da pogleda unazad preko perjanica i barjaka svoje vojske, preko dugog puta koji se spuštao u dubinu, prema kulama obeleženim zidinama očevoog grada. Pod nebom bez sunca ovaj je titrao usred ravnice, loman i bez ikakve senke poput bisera. Kada ga je tako gledao, znao je da ovaj ne može nikada biti zauzet i srce mu je pevalo od ponosa. On dade zapovednicima znak da naredi brzi marš i obode konja. Ovaj se propne i stušti u galop, dok se njegova grifonka obori i krikne iznad njega. Začikivala je belog konja, sunovratila bi se pravo na njega škljocajući kljunom i skrenula u stranu u poslednji čas; konj, nezauzdan, besno bi škljocnuo zubima za njenim zmijskim repom ili bi se propeo da je zakači srebrnim kopitima. Grifonka bi zakvocala i zauralala, napravila krug iznad dina i uz kreštanje stuštila se i ponovila čitavu varku. Uplašen da je to ne izmori pre bitke, Rikard joj najzad stavi povodac, posle čega je mirno letela uz njegov bok, predući i cvrkućući.

More je počivalo pred njim; negde podno litica skrivale su se neprijateljske snage koje je vodio njegov brat. Put je krivudao naniže i postajao sve peskovitiji, more se pojavljivalo čas sleva, čas zdesna, svaki put sve bliže. Najednom puta nestade u dubini; beli konj skoči preko procepa od deset stopa i zagalopira preko plaže. Kada je izbio između nanosa peska Rikard ugleda dugi niz ljudi rastegnut preko peska, a iza tri broda crnih pramaca. Njegovi ljudi spuštali su se niz padinu, rojili iznad dina, plave zastave šibale su na primorskom vetru, glasovi slabašni naspram zvukova mora. Bez upozorenja ili

pregovora dve sile se susretoše, mač na mač i čovek na čoveka. Uz siloviti, kreštavi vrisak grifonka se vine u vazduh, istrgne povodac iz Rikardove ruke, a onda se obori poput sokola, isturenih kandži i kljuna, na visokog čoveka u sivom, vođu neprijatelja. Ali mač visokog čoveka bio je isukan. Kada mu gvozdeni kljun škljocnu prema ramenu, u pokušaju da mu dohvati grlo, gvozdeni mač zabi se napred i naviše i raspори trbuh grifonke. Ona se presamiti u vazduhu i pade, oborivši čoveka zamahom ogromnog krila, urlajući, pesak se zacrne od njene krvi. Visoki čovek teturavo se uspravi i odseče joj glavu i krila i okrenu se, napola zaslepljen od peska i krvi, tek kada se Rikard gotovo oborio na njega. Bez reči okrenu se i podiže mač koji se pušio da parira Rikardovom udarcu. On pokuša da udari po nogama konja, ali nije uspeo, jer životinja se povlačila, propinjala, pa bi tako jurnula na njega, a Rikardov mač sekao je odozgo. Ruke visokog čoveka otežaše; dahtao je. Rikard mu nije davao predaha. Ponovo visoki čovek podiže mač, saže se i primi siktavi udarac bratovljevog mača posred lica okrenutog naviše. On pade bez reči. Smeđi pesak obori mu se preko tela poput malog pljuska sa kopita belog pastuva kada Rikard obode ovoga prema mestu gde je borba bila najgušća.

Napadači su se tvrdoglavo borili, sve malobrojniji i malobrojniji, a i ta manjina potiskivana je korak po korak prema moru. Kada je preostala samo grupica od njih dvadesetak oni se razbiše i očajnički potrčāše za brodovima, odgurnuše ih kada su se našli do grudi u obalskim talasima i uspentraše se na palubu. Rikard povika svojim ljudima. Oni mu priđoše preko peska, birajući put između isečenih leševa. Teški ranjenici pokušavali su da dopuže do njega na rukama i kolenima. Sve što je bilo u stanju da korača prikupilo se u stroj u udubljenju podno dine na kojoj je stajao Rikard. Iza njega, na pučini, u dubokim vodama, tri crna broda počivala su nepokretna; veslima su održavala ravnotežu.

Rikard sede, sam na vrhu dine među retkom travom. On pogne glavu i položi ruke preko lica. Pokraj njega, beli konj stajao je nepomično poput konja od kamena. Ispod njega, ljudi su mu nemo stajali. Iza njega na obali visoki čovek lica oblivenog krvlju ležao je pokraj tela grifonke, a drugi mrtvi počivali su pogleda uperenih u nebo na kome nije bilo nikakvog sunca.

Dune slabašni nalet vetra. Rikard podiže lice, veoma mrko, iako mlado. On dade znak svojim zapovednicima, vine se u sedlo i pođe kasom oko dina nazad prema gradu, ne čekajući da vidi kako crni brodovi prilaze obali gde njihovi vojnici mogu da se ukrcaju, niti kako njegova sopstvena vojska popunjava redove i maršira za njim. Grifonka prohuja iznad njega sa krikom, a on diže ruku i isceri se na ogromno stvorenje kada ovo pokuša da mu sleti na zglavak u rukavici, mlateći krilima i krešteći poput mačora. "Ti nevaljala grifonko", reče on, "ti kokoško jedna, beži kući u svoj pilićarnik!" Uvređeno, čudovište klikne i odjedri istočno, prema gradu. Iza njega, vojska se pela kroz bregove ne ostavljajući za sobom traga. Iza njih, smeđi pesak počivao je gladak poput svile, bez ijedne mrlje. Crni brodovi, dignutih jedara, već su dobro odmakli prema moru. Na krmi prvog od njih stajao je visoki čovek u sivom, mrkog lika.

Birajući lakši put kući, Rikard prođe nedaleko od četvoronožne kućice na zemljouzu. Veštica stade na ulaz da ga pozdravi. On odgalopira do tamo i onda, zategavši uzde odmah ispred vratnica malog dvorišta, pogleda mladu vešticu. Bila je blistava i tamna poput ugaraka, crna kosa šibala joj je na morskome vetru. Gledala ga je, oklopljenog u belo na belom konju.

"Prinče", reče ona, "previše često ideš u bitku."

On se nasmeja. "Šta da radim - da dopustim da moj brat digne opsadu oko grada?"

"Da, pusti ga da to učini. Nijedan čovek ne može zauzeti grad."

"Znam. Ali otac moj, kralj, prognao ga je i on ne sme položiti nogu čak ni na našu obalu. Ja sam vojnik svoga oca i borim se kako on naredi."

Veštica pogleda prema moru, zatim ponovo prema mladiću. Tamnoputo lice postade joj oštrije, nos i brada štrčali su demonski, oči sevale. "Služi i neka te služe", reče ona, "vladaj i neka nad tobom vladaju. Brat ti je odabrao da niti služi, niti vlada... Poslušaj me, prinče, pripazi se." Lice joj se ponovo ogreja lepotom. "More jutros donosi darove, vetar duva, kristali prskaju. Pripazi se."

On ozbiljnim naklonom iskaza zahvalnost, a onda okrenu konja i nestade, beo poput galeba nad dugom krivinom dina.

Veštica se vrati u kućicu i baci pogled po jedinjoj odaji da vidi da li je sve na svom mestu: šišmiši, crni luk, kotlići, prostirke, metle,

krastavo kamenje, kristalne kugle (mada napukle), majušni polumesec visio je sa dimnjaka, Knjige, Domaći... Ona se ponovo obazre, a onda požuri napolje i pozove: "Diki!"

Vetar sa zapada sada je bio hladan, povijao je grubu travu.

"Diki!... Mac, mac, mac!"

Vetar joj dohvati glas sa usana, iskida ga u parčice i oduva.

Ona pucnu prstima. Metla jurnu kroz vrata, vodoravna i na otprilike dve stope iznad tla, dok je kućica drhturila i skakutala od uzbuđenja.

"Zapuši labrnju!" dreknu veštica i vrata se poslušno zatvore. Ona se pope na metlu i uzlete u dugom, glatkom luku prema jugu niz plažu, tu i tamo viknuvši: "Diki! ... Dođi, mac, mac, mac!"

Kada se pridružio svojim ljudima, mladi princ sjaha da bi hodao sa njima. Kada dođoše do prevoja i ugledaše pod sobom grad u dolini, on oseti kako ga neko vuče za ogrtač.

"Prinče..."

Mali dečak, toliko mali da je još bio dundast i oblih obraza, stajao je, uplašenog pogleda i držao izudarano kutiju prljavu od peska. Pokraj njega jedna crna mačka široko se smešila. "More je ovo izbacilo - to je za princa kopna, znam da jeste - molim te, primi to."

"Šta je unutra?"

"Mrak, gospodine."

Rikard uze kutiju i posle kratkog oklevanja malo je otvori, tek da bude odškrinuta. "Obojena je u crno iznutra", reče on uz opori osmeh.

"Ne, prinče, stvarno nije. Otvori je šire!"

Rikard pažljivo odiže poklopac više, palac ili dva i zaviri unutra. Ona je brzo zalupi, još dok je dete govorilo: "Nemoj da ga vetar izduva napolje, prinče!"

"Odneću ovo kralju."

"Ali to je za tebe, gospodine..."

"Svi darovi mora pripadaju kralju. Ali hvala ti za to, dečaće." Gledali su jedan drugoga na trenutak, mali, obli dečak i čvrsti, blistavi mladić; onda se Rikard okrete i ode dugim koracima, dok je Diki polako išao niz bregove, ćutljiv i nemiran. Začuo je majčin glas izdaleka prema jugu i pokušao da odgovori; ali vetar mu ponese povik prema kopnu, a Domaći je iščezao.

Bronzane gradske dveri otvoriše se kada se pojaviše trupe. Psi

čuvari lajali su, stražari su stajali mirno, narod grada klanjao se do zemlje dok je Rikard na konju kloparao punim galopom uz mermerne ulice prema palati. Kada je ušao, on baci pogled na ogromni, bronzani sat na zvoniku, najvišem od devet belih tornjeva palate. Nepokretne kazaljke pokazivale su deset minuta do deset.

U dvorani za prijeme otac ga je čekao: žestoki, sedokosi čovek krunisan gvožđem, šake su mu stezale glave gvozdenih himera koje su mu obrazovale oslonce za ruke na prestolu. Rikard kleče i pognute glave, ne podižući pogled ni za tren, izvesti o uspehu svoje misije. "Izgnanik je ubijen, zajedno sa najvećim delom njegovih ljudi; ostali su pobešli u svojim brodovima."

Odgovori mu glas poput gvozdenih vrata pokrenutih na neupotrebljavanim šarkama. "Dobro si to obavio, prinče."

"Donosim ti poklon od mora, gospodaru." Glave i dalje pognute, Rikard podiže drvenu kutiju.

Duboko režanje dopre iz grla jednog od izrezbarenih čudovišta prestola.

"To je moje", reče kralj tako oštro da Rikard diže pogled načas i vide kako su se zubi himera ogolili, dok su kraljeve oči sevale.

"Zbog toga ti je i donosim, gospodaru."

"To je moje - ja sam je dao moru, ja lično! A more je ispljunulo moj poklon." Dugo ćutanje, a onda kralj progovori blaže. "Pa, zadrži je, prinče. More je ne želi, a ni ja. U tvojim je rukama. Drži je - zaključanu. Drži je zaključanu, prinče!"

Rikard, na kolenima, nakloni se još dublje, zahvalan i zadovoljan, a onda ustade i ode unatrag dugim hodnikom, ne dižući pogled. Kada je izišao u blistavo predvorje, oficiri i plemići okupiše se oko njega, spremni kao i obično da se raspituju o bitki, da se smeju, piju i razgovaraju. On prođe između njih bez ijedne reči ili pogleda i ode do sopstvenih odaja, sam, noseći kutiju pažljivo u obe ruke.

Njegova blistava soba bez senki, bez prozora, bila je po svim zidovima ukrašena šarama od zlata sa umetnutim topazima, opalima, kristalima i, najživljim od svih dragulja, plamenovima sveća nepokretnim na zlatnim svećnjacima. On spusti kutiju na stakleni sto, zbací ogrtač, otpasa pojas za mač i sede uz uzdah. Grifonka upade iz spavaće sobe, kandže su joj strugale po podu ukrašenom mozaikom, i zabi mu veliku glavu u krilo, čekajući da joj počese

pernatu grivu. Po sobi se šunjala i mačka, vitka i crna; Rikard je nije ni primetio. Palata je bila puna životinja, mačaka, pasa, majmuna, veverica, mladih hipogrifova, belih miševa, tigrova. Svaka dama imala je sopstvenog jednoroga, svaki dvoranin imao je tuce ljubimaca. Princ je imao samo jednog, grifonku koja se uvek borila uz njega; njegov jedini prijatelj koji nikada nije postavljao pitanja. Češao je grifonkinu grivu i često spuštao glavu da bi se sreo sa pogledom njenih okruglih očiju, punim ljubavi, a tu i tamo okrenuo bi se i prema kutiji na stolu. Nije bilo ključa kojim se mogla zaključati. Muzika je blago svirala iz udaljene sobe, beskrajno preplitanje nota poput zvuka vodoskoka.

On se okrete da pogleda sat na kaminu, ornamentirani kvadrat od zlata i plavog emajla. Bilo je deset minuta do deset: vreme da se digne i opaše mač, sazove ljude i krene u bitku. Izgnanik se vraćao, rešen da zauzme grad i preotme presto, nasledstvo. Njegovi crni brodovi moraju se oterati na more. Braća se moraju boriti, jedan od njih mora da pogine, a grad mora biti spasen. Rikard ustade, a grifonka smesta poskoči šibajući repom, spremna za borbu. "Dobro, dođi!" reče joj Rikard, ali glas mu je bio hladan. On gurnu mač u kanije prekrivene biserjem i opasa ga, a grifonka zacvile od uzbuđenja i protrija mu kljun o ruku. Nije odgovarao. Bio je umoran i tužan, žudeo je za nečim - za čim? Da čuje muziku koja se prekida, da jednom progovori sa bratom pre nego što otpočnu boj... nije znao. Naslednik i branilac, morao se pokoravati. On položi srebrni kalpak na glavu i okrenu se da podigne ogrtač, bačen preko stolice. Biserne kanije obešene o pojas začangrljaše o nešto iza njega; on se okrenu i vide kako kutija leži na podu, otvorena. Dok je stajao i gledao je istim hladnim, odsutnim pogledom, nešto crnila poput dima skupi se oko nje na podu. On se saže i podiže je, a mrak mu poteče preko ruku.

Grifonka se povuče uz cviljenje.

Visok i oklopljen u belo, plavokos, sa srebrnim kalpakom u blistavoj sobi bez senki, Rikard je stajao i držao otvorenu kutiju, gledao gustu tminu koja je lagano kapala iz nje. Sada je svuda oko njegovog tela, ispod ruku, bio sumrak. Nepokretno je stajao. Onda polako podiže kutiju, pravo iznad glave, i prevrnu je.

Tmina mu poteče preko lica. On se obazre, jer se udaljena muzika

prekinula i sve je bilo veoma tiho. Sveće su gorele, tačke svetlosti odražavale su pege zlata i ljubičaste prisenke sa zidova i tavanice. Ali svi uglovi bili su mračni, iza svake stolice počivala je tmina, a kada Rikard okrenu glavu, senka mu poskoči po zidu. On se tada hitro pokrenu i ispusti kutiju, jer u jednom crnom uglu opazio je crvenkasti sjaj dva ogromna oka. - Grifonka, razume se. On ispruži ruku i progovori joj. Nije se pokrenula, već je samo ispustila neobični, metalni krik.

"Ma hajde! Zar se plašiš mraka?" reče on, a onda, odjednom, i sam se uplaši. On isuka mač. Ništa se nije micalo. On napravi korak unatrag prema vratima; čudovište skoči. On vide kako se crna krila šire preko tavanice, gvozdeni kljun, kandže; njena masa našla se preko njega pre nego što je mogao da zabije mač naviše. Borio se, ogromni kljun škljocao mu je prema vratu, a kandže su mu kidale ruke i grudi, dok nije oslobodio ruku sa mačem i uspeo da zaseče, iščupa i ponovo zaseče. Drugi udarac napola odseče vrat grifonke. Ona pade; ležala je previjajući se u senkama među razbijenim staklom, a onda je ležala bez pokreta.

Rikardov mač ispade i začangrlja po podu. Ruke su mu bile lepljive od njegove sopstvene krvi i jedva da je mogao da vidi; udarci krila grifonke pogasili su i poobarali sve sveće izuzev jedne. Pipao je dok nije našao stolicu, a onda sede. Posle jednog časa, iako se još borio za dah, on učini ono što je uradio na vrh dine posle bitke: pognu glavu i sakri lice u ruke. Bila je potpuna tišina. Jedna sveća treptala je na držaču, slabašno se odražavala u grozdu topaza na zidu iza nje. Rikard podiže glavu.

Grifonka je nepokretno ležala. Krv joj se razlila u lokvu, crna poput prve prosute tmine iz kutije. Gvozdeni kljun bio joj je otvoren, oči otvorene, poput dva crvena kamena.

"Mrtva je", reče slabi, meki glas, dok se mačka veštice oprezno probijala između parčadi razbijenog stola. "Jednom i zauvek. Slušaj me, prinče!" Mačka sede i uredno omota rep oko šapa. Rikard je nepokretno stajao, praznog lica, dok ga nagli zvuk ne natera da se prene: malo ting! u blizini. Onda sa tornja nad njime siloviti, mutni udar zvona stade da odzvanja u kamenu poda, u njegovim ušima, krvi. Časovnici su otkucavali deset.

Čuo je lupanje po vratima, a povici su odjekivali hodnicima palate,

pomešani sa poslednjim, tutnjavim udarcima zvona, kricima prestrašenih životinja, dozivanjem, naredbama.

"Zakasnićeš u bitku, prinče", reče mačka.

Rikard je pipao po krvi i senkama za mačem, gurnuo ga u kanije, ogrnuo se i pošao prema vratima.

"Danas će biti popodneva", reče mačka, "i sumraka, i pašće noć. Uveče će jedan od vas doći kući u grad, ti ili tvoj brat. Ali samo jedan od vas, prinče."

Rikard je na trenutak nepokretno stajao. "Da li sada napolju sija sunce?"

"Da, sija - sada."

"Pa, onda je vredelo", reče mladić, otvori vrata i odvažno kroči u halabuku i paniku suncem obasjanih hodnika, dok se senka crnela za njim.

REČ OSLOBAĐANJA

Dve priče koje slede predstavljaju moj prvi prilazak i istraživanja po 'sekundarnom svetu' Zemljomorja, o kome sam kasnije napisala tri romana. Najpre nisam mnogo znala o tom mestu i čitaoci upoznati sa trilogijom primetiće da su trolovi u nekoj tački istrebljeni u Zemljomorju, te da je istorija zmaja Jevoda pomalo nejasna. (Mora biti da je boravio na ostrvima Satins nekoliko decenija ili možda vekova pre nego što ga je Ged pronašao i zatvorio na ostrvu Pendor). Ali tako nešto se i može očekivati od zmajeva, koji odbijaju da se pokore jednosmernim, razložnim zahtevima istorije, budući da su mitski i niti su vezani vremenom, niti oni njega vezuju.

'Pravilo imena' prvi put istražuje suštinski element toga kako magija deluje u Zemljomorju. 'Reč oslobađanja' nagoveštava kraj poslednje knjige u trilogiji, romana 'Najdalja obala', opisom sveta mrtvih. Takođe otkriva i određenu opsednutost drvećem koja, jednom kada je primetite, neprekidno niče kroz čitavo moje delo. Mislim da sam nepobitno najšumskiji pisac naučne fantastike. Sve je u redu što se tiče vas ostalih koji ste sišli, razvili šaku kao alatku, uspravno držanje i tome slično. Ima nas još po neko tamo gore, ljuljamo se.

Gde je bio? Pod je bio tvrd i sluzav, vazduh crn i smrdljiv, i to je bilo sve. Izuzev glavobolje. Prućen na vlažnom podu Festin zaječa, a onda reče: "Štape!" Kada mu čarobnjački štap od drveta jove ne dođe u ruku, znao je da je u opasnosti. On sede i, budući da nije imao štap kojim bi napravio valjano svetlo, kresnuo je iskru između palca i kažiprsta, promrmljavši odgovarajuću Reč. Plava svetlost lutalica iskoči iz iskre i slabašno zalebdi po vazduhu, psikajući. "Gore", reče Festin, a vatrena lopta lelujala je naviše sve dok nije osvetlila vrata-poklopac vrlo visoko, toliko visoko da Festin, kada se odasla u vatrenu loptu, na trenutak vide sopstveno lice četrdeset stopa niže kao bledu tačku u tmuni. Svetlost se nije odražavala na vlažnim zidovima; ovi su ispleteni od noći, od čarolija. On se vrati u sebe i reče: "Gasi." Vatra izdahnu. Festin je sedeo u tmuni i puckao zglavcima.

Mora da su ga nadčarali sa leđa, iznenada; jer poslednje čega se

sećao bila je šetnja kroz njegovu ličnu šumu i razgovor sa drvećem. U poslednje vreme, tokom tih usamljenih godina središnjice njegovog života, bio je opterećen osećajem protraćenosti, nepotrošene snage; i zato, budući da mu je bilo potrebno da se nauči strpljenju, napustio je naselja i otišao da saobraća sa drvećem, naročito hrastovima, kestenovima i sivom jovom, čije korenje je dubokoj vezi sa tekućom vodom. Prošlo je šest meseci otkako je razgovarao sa ljudskim bićem. Bio je zauzet onim najneophodnijim, nije bacao čini i nikoga nije uznemiravao. Ko ga je onda začarao i zatvorio ga u taj smrdljivi bunar? "Ko?" naredi on zidovima da mu odgovore, i lagano se ime prikupi na njima i poteče prema njemu poput guste, crne kapi iznojene iz pora kamena i spora gljivica: "Vol." Na trenutak Festin je i sam bio u hladnom znoju.

Davno je bilo kada je prvi put čuo za Vola Groznog, za koga se govorilo da je više od čarobnjaka, pa ipak manje od čoveka; koji je išao od ostrva do ostrva Spoljnih Prostranstava, raščinjao dela Prastarih, porobljavao ljude, sekao šume, upropašćivao polja i zatvarao u podzemne grobnice svakog čarobnjaka i maga koji bi pokušao da se bori protiv njega. Izbeglice sa uništenih ostrva uvek su pripovedale istu priču, da je došao uveče sa mračnim prekomorskim vetrom. Njegovi robovi sledili su u brodovima; njih su videli. Ali niko od njih nikada nije video Vola... Bilo je mnogo opakih ljudi i stvorenja među Ostrvima i Festin, mladi čarobnjak usredsređen na učenje, nije obraćao mnogo pažnje na te priče o Volu Groznom. "Mogu ja da zaštitim ovo ostrvo", mislio je, jer je poznavao sopstvene neiskušane moći, pa se vraćao svojim hrastovima i jovima, zvuku vetra u njihovom lišću, ritmu rasta u njihovim zaobljenim deblima, granama i grančicama, ukusu sunčevog svetla na lišću ili mračne podzemne vode oko korenja. - Gde je sada to drveće, njegova stara družina? Da li je Vol uništio šumu?

Najzad razbuđen i na nogama, Festin napravi dva široka pokreta ukočenim rukama i glasno povika Ime koje će rasprsnuti sve brave i otvoriti svaka vrata koja je čovek načinio. Ali ovi zidovi, optočeni tminom noći i imenom svog tvorca nisu obraćali pažnju, nisu slušali. Ime odjeknu nazad, grmnu u Festinovim ušima tako da on pade na kolena, skrivajući glavu u rukama dok jeka ne zamre po svodovima

nad njim. A onda, još uzdrman povratnom vatrom, on sede, zamišljen.

Bili su u pravu; Vol je bio snažan. Ovde, na njegovom sopstvenom tlu, unutar tamnice dignute činima, magija će mu izdržati svaki direktni napad; a Festinova snaga bila je prepolovljena gubitkom štapa. Ali čak ni zarobljivač nije mu mogao oduzeti moći odašiljanja i preobražaja, vezane samo za njega. I zato, protrljavši najpre glavu koja ga je sada dvostruko bolela, on se preobrazi. Telo mu se bešumno pretopi u oblak fine izmaglice.

Lenjo, lelujavo, izmaglica se odiže sa poda; klizila je uz sluzave zidove dok nije našla, tamo gde se svod spajao sa zidom, pukotinu poput vlasi kose. Curila je kroz nju kapljicu po kapljicu. Gotovo da je čitava prošla kroz pukotinu kada vreli vetar, vreo poput udara iz pećnice, udari po njoj, rasipajući kapljice izmaglice, isušujući ih. Izmaglica se žurno usisa nazad u tamnicu, spiralno se spusti prema podu, poprimi Festinovo obličje i ostade zadihano da leži. Preobražaj je emocionalni napor za sebi okrenute čarobnjake Festinove vrste; kada se tom naporu doda udarac usled suočenja sa neljudskom smrću u tuđem obličju, iskustvo postaje užasno. Festin je izvesno vreme ležao i naprosto disao. Bio je takođe i ljut na sebe. Na kraju krajeva, bila je prilično priprosta ideja pobeći u vidu magle. Taj trik zna svaka budala. Vol je verovatno naprosto ostavio vrući vetar da čeka. Festin se prikupi u malog, crnog slepog miša, polete do tavanice, preobrazi u tanku struju običnog vazduha i pocuri kroz pukotinu.

Ovoga puta se izvukao i lagano je duvao niz hodnik u kome se zatekao prema prozoru, kada ga oštri osećaj opasnosti natera da se sabere i on se sklopi u prvi mali, čvrsti oblik koji mu je pao na pamet - zlatni prsten. U pravi čas. Uragan arktičkog vetra koji bi mu rasuo vazdušno obličje u bespovratni kaos samo mu je neznatno rashladio prstenasti oblik. Dok je oluja prolazila, on je ležao na mermernom podu i pitao se u kom obliku bi mogao najbrže da pobegne kroz prozor.

Prekasno, on počne da se kotrlja. Ogromni trol praznog lica gazio je zastrašujuće preko poda; zatim zastade, dohvati prsten koji se brzo kotrljao i diže ga u ogromnu šaku nalik krečnjaku. Trol ogromnim koracima priđe vratima-poklopcu, podiže ih za gvozdenu ručku,

promrmlja vradžbinu i baci Festina dole u tminu. On pade četrdeset stopa i zaustavi se na kamenom podu - klink.

Poprimivši pravo obličje on sede i tmurno protrlja ugruvani lakat. Dosta je preobražaja na gladan stomak. Gorko je čeznuo za svojim štapom, pomoću koga je mogao da prizove proizvoljno veliku večeru. Bez njega, iako je bio u stanju da se preobrazi i da prizove određene čini i sile, nije mogao da preobrazi ili sebi prizove bilo kakvu materijalnu stvar - ni munju, ni jagnjeći but.

"Strpljenja", reče Festin sebi, a kada je povratio dah on razloži svoje telo u beskrajnu prefinjenost isparljivih ulja i pretvori se u miris pečenog jagnječeg buta. Ponovo je pcurio kroz pukotinu. Trol koji je čekao sumnjičavo onjuši, ali Festin se već pregrupisao u sokola i mahnuo krilima pravo prema prozoru. Trol se baci za njim, promaši za više jardi i dreknu snažnim, kamenim glasom: "Jastreba, hvataj jastreba!" Obrušivši se preko začaranog zamka prema svojoj šumi, koja je, mračna, počivala na zapadu, dok su mu sunce i blesak mora zaslepljivali oči, Festin je jahao vetar poput strele. Ali pronađe ga jedna brža strela. Kriknuvši, on pade. Sunce, more i tornjevi zavrteše se oko njega i utrnuše.

Ponovo se probudio na vlažnom podu tamnice; ruke, kosa i usne bili su mu mokri od krvi. Strela ga je pogodila u krilo kao sokola, u rame kao čoveka. Dok je nepomično ležao, on promrmlja vradžbinu da zatvori ranu. Konačno je bio u stanju da sedne i priseti se duže, dublje čini isceljivanja. Ali izgubio je mnogo krvi, a sa njome i moći. Hladnoća mu se uvukla u koštanu srž, a nju ni isceliteljske čini nisu mogle da zagreju. U očima mu je bila tama čak i kada je kresnuo svelost lutalicu i osvetlio smrdljivi vazduh: ista ona mračna izmaglica koju je video dok je leteo iznad svoje šume i malih gradova svoje zemlje.

Od njega je zavisila odbrana te zemlje.

Nije mogao ponovo da proba direktni beg. Bio je preslab i preumoran. Budući da je imao previše poverenja u svoje moći, izgubio je snagu. Sada će svaki oblik koji poprimi deliti njegovu slabost i biti zarobljen.

Drhteći od hladnoće, čučao je puštajući vatrenu loptu da zapucketa poslednjim dahom metana - močvarnog gasa. Miris mu dovede u um

sliku močvara koje se protežu od zida šume do mora, njegovih voljenih močvara u koje nije zalazio nijedan čovek, gde su u jesen labudovi leteli, izduženi i ravni, gde su između bara i ševara prema moru tekli brzi, tihi potočići. Oh, biti riba u jednom takvom potoku; ili, još bolje, biti dalje uzvodno, bliže izvoru, u šumi pod senkama stabala, u bistrom, smeđem rukavcu podno korenja jove, počivati skriven...

Bila je to velika magija. Festin je nije izvodio ništa više od bilo koga drugog ko u izgnanstvu ili opasnosti žudi za zemljom i vodama doma, vidi sopstveni kućni prag i čezne za njim, za stolom za kojim je nekada jeo, za granjem pokraj prozora sobe u kojoj je spavao. Samo u snovima spoznaju i drugi izuzev velikih maga tu čaroliju povratka domu. Ali Festin, dok mu je hladnoća gmizala iz koštane srži u živce i vene, diže se između crnih zidova, pribra volju i poče da stvara tu veličanstvenu i nemu magiju.

Zidovi nestadoše. Bio je u zemlji; kamenje i granitne žile umesto kostiju, podzemna voda umesto krvi, korenje stvari umesto živaca. Poput slepog crva kretao se kroz zemlju prema zapadu, lagano, tmina pred njime i iza njega. A onda, odjednom, svežina poteče preko njegovih leđa i stomaka, živahno, neodoljivo, neiscrpno milovanje. Bokovima on okusi vodu, oseti tok struje; očima bez kapaka video je pred sobom duboki smeđi vir između širokih, razgranatih korenova jove. On se praćaknu napred, srebrnast, u senku. Oslobodio se. Stigao je kući.

Voda je bezvremeno tekla sa bistrog izvora. Ležao je na pesku na dnu vira i puštao da mu tekuća voda, jača od bilo kakve čini isceljenja, smiruje ranu i svojom svežinom spira onu mračniju hladnoću koja je prodrla u njega. Ali dok je tako počivao, on oseti i začu drhtaje zemlje i teško gaženje po njoj. Ko je to sada koračao šumom? Previše iznuren da pokuša da izmeni obličje, on sakri svoje blistavo telo pastrmke ispod luka korena jove i stade da čeka.

Ogromni, sivi prsti brknuše po vodi, uzmutiše pesak. U tmuši nad vodom nejasna lica, prazne oči nadnosili su se i nestajali, nanovo se pojavljivali. Mreže i ruke grabili su, promašivali, ponovo promašivali, zatim ga uhvatiše i digoše ga, praćakavog, u vazduh. Upinjao se da povрати sopstveno obličje i nije mogao; začarale su ga njegove

sopstvene čini povratka domu. Koprcao se u mreži, zevao u suvom, blistavom, užasnom vazduhu, davio se. Agonija se nastavljala i nije znao ni za šta drugo izuzev nje.

Posle dugo vremena i malo po malo on postade svestan da je ponovo u ljudskom obličju; na silu su mu sipali u grlo neku oštru, oporu tečnost. Vreme ponovo preskoči i on se nađe pručen licem naniže na vlažnom podu tamnice. Ponovo je bio pod vlašću neprijatelja. I, iako je ponovo bio u stanju da diše, ne previše daleko od smrti.

Hladnoća ga je sada sveg prožimala; a trolovi, Volove sluge, mora da su mu zdrobili krhko telo pastrmke, jer kada bi se pokrenuo, grudni koš i jedna podlaktica sevali su od bola. Slomljen i bez snage, ležao je na dnu bunara noći. U njemu nije bilo snage da izmeni obličje; postojao je samo jedan izlaz iz svega toga.

Dok je tako počivao, nepokretan, gotovo, ali ne sasvim van domašaja bola, Festin pomisli: zbog čega me nije ubio? Zbog čega me drži u životu?

Zbog čega ga niko nikada nije video? Kakvim očima ga je moguće videti, po kakvim terenima korača?

Plaši me se, iako u meni nema nimalo snage.

Kažu da svi čarobnjaci i moćnici koje je porazio žive u zapečaćenim grobnicama poput ove, žive godinu za godinom i pokušavaju da se oslobode...

Ali ukoliko neko odabere da ne živi?

I tako Festin donese odluku. Poslednja misao bila mu je: ukoliko grešim, ljudi će misliti da sam bio kukavica. Ali nije se držao te misli. On okrenu glavu malo u stranu, zatvori oči, udahnu duboko poslednji put i prošapta reč oslobađanja, koja se izgovara samo jednom.

Nije to bio preobražaj. Nije se izmenio. Njegovo telo, duge noge i ruke, spretne šake, oči koje su volele da gledaju drveće i potoke, ležali su neizmenjeni, samo nepokretni, savršeno nepokretni i puni hladnoće. Ali zidovi su nestali. Svodovi podignuti magijom iščezli su, kao i odaje i tornjevi; isto tako i šuma, more i večernje nebo. Sve to je nestalo, a Festin lagano pođe udaljenom padinom postojanja, pod novim zvezdama.

U životu je imao velike moći; ovde ih nije zaboravio. Poput plamena sveće kretao se po tmuni jedne prostranije zemlje. Prisetivši se, on

pozva neprijateljevo ime: "Vol!"

Prizvan, nemoćan da se odupre, Vol mu priđe, zgusnuto, blede obličje pod svetlošću zvezda. Festin se primače, a onaj drugi stade da se otima i vrišti kao oparen. Festin ga je sledio kada ovaj pobeže, sledio u stopu. Prešli su dug put, preko okamenjenih tokova lave iz ogromnih ugašenih vulkana koji su podizali svoje kupe ka bezimenim zvezdama, preko grebena nemih bregova, kroz doline niskih, crnih trava, pored gradova ili kroz njihove neosvetljene ulice između kuća kroz čije prozore nije gledalo nijedno lice. Zvezde su visile na nebu; nijedna nije zalazila, nijedna se nije dizala. Tu nije bilo nikakvih promena. Dan nikada neće doći. Ali oni su nastavljali; Festin je neprekidno gonio onog drugog ispred sebe, sve dok ne stigoše do mesta na kome je nekada tekla reka, veoma davno: reka iz zemalja živih. U suvom koritu, među stenjem, ležalo je mrtvo telo: telo starca, golo, ravnih očiju zagledanih u zvezde koje ne znaju za smrt.

"Uđi u njega", reče Festin. Vol-senka zacvile, ali Festin se primače. Vol ustuknu, sagnu se i uđe na otvorena usta sopstvenog mrtvog tela.

Leš smesta iščeze. Bez traga, bez ijedne mrlje, suve gromade blistale su pod svetlošću zvezda. Festin je neko vreme nepomično stajao, a onda lagano sede između ogromnog stenja da otpočine. Da otpočine, ne da usni; jer moraće tu da drži stražu sve dok Volovo telo, poslato nazad u grob, ne istrune i dok mu sva zla moć ne iščezne, rasuta vetrovima i sprana kišama prema moru. Moraće da čuva ovo mesto na kome je smrt jednom pronašla put nazad u drugu zemlju. Sada strpljiv, bezgranično strpljiv, Festin je čekao među stenjem preko koga nikada više neće poteći reka, u srcu zemlje koja nije imala morsku obalu. Zvezde su nepomično stajale nad njim; i dok ih je gledao, lagano, veoma lagano on poče da zaboravlja glasanje potoka i zvuk kiše po lišću u šumama života.

PRAVILO IMENA

Gospodin Podbrdni iziđe ispod svog brega nasmešen i duboko dišući. Svaki dah izleteo bi mu na nozdrve u vidu dvostrukog oblačka pare, snežno belog na jutarnjem suncu. Gospodin Podbrdni pogleda blistavo nebo decembra i nameši se šire nego ikada, pokazavši snežno bele zube. Onda siđe do naselja.

"Jutro, gospodine Podbrdni", govorili su seljani dok je prolazio pokraj njih po uskim ulicama između kuća sa kupastim, nadstrešenim krovovima nalik debelim, crvenim kapama otrovnih pečurki. "Jutro, jutro!" odgovarao je on svakome. (Razume se, bilo je baksuz poželeti ikome dobro jutro; prosta izjava doba dana bila je sasvim dovoljna na mestu toliko prožetom Uticajima poput ostrva Satins, gde je olako izrečeni pridev mogao promeniti vremenske prilike tokom čitavih nedelju dana). Svi su mu se obraćali, neki žarko, neki sa žarkim prezirom. Bio je jedini od čarobnjačke sorte na ostrvcu i na taj način zasluživao poštovanje - ali kako da pošujete debelog čovečuljka od pedesetak godina koji gaca unaokolo na krivim nogama, duva paru i smeši se? Nije bio baš ni prilježan radnik. Vatrometi su mu bili prilično valjani, ali napici su bili slabi. Bradavice koje bi uklonio čaranjem često bi se pojavljivale posle tri dana; paradajzi koje bi omađijao nisu rasli krupniji od dinjica; a u onim retkim prilikama kada bi tuđinski brod zastao u luci Satinsa, gospodin Podbrdni uvek bi ostajao ispod svog brega - u strahu, objašnjavao je, od urokljivog oka. Bio je, drugim rečima, čarobnjak na isti način na koji je razroki Gan bio drvodelja: zato što ga je zapalo. Seljani su se snalazili sa ukrivo postavljenim vratima i nedelotvornim činima tokom te generacije, i olakšavali ozlojeđenost time što su prema gospodinu Podbrdnom postupali sasvim obično, kao da je samo puki seljanin poput njih. Čak su ga i pozivali na večeru. Jednom je i on pozvao neke od njih na večeru i poslužio izvanrednu gozbu, sa srebrom, kristalom, vezenim stolnjakom, pečenom guskom, iskričavim andradeom od berbe '639. i pudingom od šljiva sa tvrdim prelivom; ali bio je toliko nervozan tokom obroka da je to ubilo svako zadovoljstvo, a osim toga svi su ponovo bili gladni pola sata kasnije.

Nije voleo da mu iko posećuje pećinu, čak ni predsoblje, dalje od koga zapravo niko nikada nije ušao. Kada bi video kako se ljudi približavaju bregu, uvek je žurno izlazio da ih presretne. "Sedimo ovde ispod borova!" rekao bi, nasmešio se i mahnuo prema skupini četinara u blizini, ili ukoliko je padala kiša: "Idemo na pićence u krčmi, eh?" iako su svi znali da ne pije ništa jače od izvorske vode.

Neka deca iz sela, koju je ta zabravljena pećina kopkala, njuškala su, vrzmala se i upadala dok gospodin Podbrdni nije kod kuće; ali vratašca prema unutrašnjoj odaji bila su zatvorena činima i izgledalo je da je bar jednom reč o delotvornim činima. Jednom je grupa dečaka, uverena da je čarobnjak otišao na Zapadnu obalu da izleči bolesnog magarca gospođe Rune, donela tamo gore gvozdenu šipku i sekiricu, ali na prvi udarac sekirice po vratima iznutra dopre urlik gneva i oblak ljubičaste pare. Gospodin Podbrdni vratio se kući ranije. Dečaci pobegoše. On nije izlazio i dečacima se ništa nije dogodilo, iako su govorili da, dok to ne čujete, ne biste mogli da poverujete kako silno, bučno, gromoglasno, siktavo, jezivo taj mali debeljko ume da se prodere.

Tog dana posao u gradu bili su mu tri tuceta svežih jaja i funta džigerice; isto tako, zaustavljanje kraj imanja pomorskog kapetana Fogena da obnovi čaranje za bolji vid namenjeno starčevim očima (potpuno beskorisno kada se primeni na slučaj propale mrežnjače, ali gospodin Podbrdni svejedno je pokušavao) i najzad razgovor sa starom tetkicom Guld, udovicom majstora za pravljenje končertina. Prijatelji gospodina Podbrdnog uglavnom su bili stari ljudi. Bio je u neprilici sa snažnim mladićima iz naselja, a devojke su ga se stidele. "Od njega sam nervozna, toliko se smeši", sve su govorile, napućenih usana, i uvijale svilene uvojke oko prsta. Reč 'nervoza' bila je novotarija i njihove majke mrko su odgovarale: "Nervoza tvoj nos, prava reč je blesavost. Gospodin Podbrdni je jedan vrlo ugledan čarobnjak!"

Kada je pošao od tetkice Guld, gospodin Podbrdni prođe pored škole, koja se tog dana držala na gradskom dobru. Pošto niko na ostrvu Satins nije bio pismen, nije bilo knjiga iz kojih bi se učilo čitanje, niti radnih stolova da se u njih urezuju inicijali, niti tabli koje bi se brisale, zapravo nije bilo ni školske zgrade. U kišnim danima deca su se skupljala u prostoriji gradskog ambara pa bi im se sve slama

uvukla u pantalone; sunčanim danima učiteljica, Palani, vodila ih je gde god joj se sviđa. Danas, okružena sa tridesetoro zainteresovane dece ispod dvanaest godina i četrdeset nezainteresovanih ovaca ispod pet godina, učila ih je bitnoj stavki u obrazovanju: pravilu imena. Gospodin Podbrdni, stidljivo nasmešen, zastade da čuje i da pogleda. Palani, bucmasta, slatka dvadesetogodišnjakinja, predstavljala je dražesnu sliku tamo na zimskom suncu, sa ovcama i decom oko sebe, hrastom bez listova nad sobom, a iza nje bile su dine, more i vedro, blede nebo. Govorila je ozbiljno, lica rumenog od vetra i reči. "Vi već znate pravila imena, deco. Ima ih dva, i ista su po svim ostrvima sveta. Kako glasi jedno od njih?"

"Nije pristojno pitati ikoga kako mu je ime", povika debeli, žustri dečko, a onda ga prekide devojčica koja zavriska: "Nikad ne smeš da kažeš ime nikome, tako mi mama rekla!"

"Jeste, Suba. Jeste, Popi, dušo, nemoj da cičiš. Tako je. Nikada ne pitate drugoga za ime. Nikada ne izgovarate svoje. A sada porazmislite o tome načas i onda mi recite zbog čega zovemo našeg čarobnjaka gospodin Podbrdni." Nasmešila se, preko kovrdžavih glava i vunom obraslih leđa, gospodinu Podbrdnom, koji se sav ozari i nervozno privuče sebi torbu sa jajima.

"Zato što živi ispod brda!" reče polovina dece.

"Ali da li je to njegovo pravo ime?"

"Ne!" reče debeljko, a mala Popi zavriska poput jeke: "Ne!"

"Otkud znate da nije?"

"Zato što je došao ovamo sasvim sam pa mu niko nije znao pravo ime, prema tome niko nije mog'o da nam kaže, a on nije mog'o da..."

"Vrlo dobro, Suba. Popi, nemoj da se dereš. Tako je. Čak ni čarobnjak ne može da kaže pravo ime. Kada vi deco završite školu i prođete obred, ostavićete detinjstvo za sobom i zadržati samo prava imena, za koja vas niko ne sme pitati i koja nikome ne smete odavati. Zbog čega postoji to pravilo?"

Deca su ćutala. Ovce su blago blejale. Gospodin Podbrdni odgovori na pitanje: "Zbog toga što ime jeste stvar", reče on stidljivim, blagim, promuklim glasom, "a istinsko ime jeste istinska stvar. Izgovoriti ime znači upravljati sa stvari. Jesam li u pravu, učiteljice?"

Nasmešila se i naklonila, očevidno malo postiđena njegovim učešćem. A on žustrim korakom pođe prema svom bregu, stišćući

jaja uz grudi. Na neki način, taj minut koji je potrošio na gledanje Palani i dece učinio je da postane jako gladan. On zabravi unutrašnja vrata iza sebe žurnom bajalicom, ali mora da su u njegovim činima postojale pukotina ili dve, jer ubrzo potom golo predsooblje pećine bilo je bogato od mirisa prženih jaja i cvrčeće džigerice.

Vetar tog dana duvao je sa zapada, lak i svež, i na njemu u podne u luku Satinsa dođe mali brod, sve poskakujući po talasima. Još dok je zaobilazio njen istureni kraj jedan oštrooki dečak ga opazi, i budući da je poput svakog deteta na ostrvu znao svako jedro i katarku na svih četrdeset brodova ribarske flote, on potrča ulicama vičući: "Strani brod, strani brod!" Vrlo retko ostrvo su posećivali brodovi sa nekog od podjednako samotnih ostrva Istočnih Prostranstava, ili neki avanturama skloni trgovac sa Arhipelaga. Do trenutka kada se brod našao uz kej, polovina seljana našla se tamo da ga pozdravi, ribari su ga sledili do kuće, a kravari, tragači za školjkama i biljoberi klipsali su zadihano tamo i amo po kamenitim brdima, zaputivši se prema luci.

Ali vrata gospodina Podbrdnog ostala su zatvorena.

Na brodu je bio samo jedan čovek. Kada su to rekli starom pomorskom kapetanu Fogenu, on navuče čekinju sedih obrva nad oči koje nisu videle. "Samo jedna vrsta čoveka", reče on, "plovi sama Spoljnim Prostranstvima. Čarobnjak, vrač ili mag..."

I tako su seljani bez daha čekali u nadi da bar jednom u životu vide maga, jednog od moćnih posvećenika u belu magiju sa prenaseljenih, kulama načičkanih unutrašnjih ostrva Arhipelaga. Bili su razočarani, jer putnik je bio sasvim mlad, zgodan crnobradi tip koji ih je veselo pozdravio sa broda i skočio na obalu kao što bi to učinio svaki mornar radostan što je stigao do luke. Predstavio se kao pomorski trgovac. Ali kada su rekli pomorskom kapetanu Fogenu da ovaj nosi sa sobom hrastov štap za hodanje, starac samo klimnu. "Dva čarobnjaka u jednom gradu", reče on. "Rđavo!" I usta mu se zatvoriše uz škljocaj kao u starog šarana.

Budući da stranac nije mogao da im otkrije svoje ime, smesta su mu nadenuli jedno: Crnobradi. I posvetili su mu mnogo pažnje. Imao je mali, mešoviti teret odeće, sandala, pisvijevog perja za ukrašavanje ogrtača, jeftinog tamjana, kamena plovućca, finih začina i

izvanrednih staklenih perli sa Venveja - uobičajena trgovačka kolekcija. Svi sa ostrva Satins došli su da pogledaju, da pročaskaju sa putnikom i možda da kupe nešto - "Tek onako, da ga se prisete!" kikota se tetkica Guld koju je, kao i sve žene i devojke iz naselja, očaralo ponosito i stasito držanje Crnobradog. I svi momci vrteli su se oko njega, da čuju kako priča o svojim putovanjima na daleka, neobična ostrva Prostranstva ili opisuje silna, bogata ostrva Arhipelaga, Unutrašnje Staze, luke bele od brodova i zlatne krovove Hevnora. Ljudi su rado slušali te pripovesti; ali neki među njima pitali su se zbog čega bi trgovac putovao sam i zamišljeno gledali njegov hrastov štap.

Ali sve to vreme gospodin Podbrdni ostajao je ispod brega.

"Ovo je prvo ostrvo koje sam video da nema čarobnjaka", reče Crnobradi jedne večeri tetkici Guld, koja je pozvala njega, svog nećaka i Palani kod sebe na šoljicu čaja od site. "Šta radite kada vas zaboli zub, ili muzara prestane da daje mleka?"

"Zašto, pa imamo gospodina Podbrdnog!" reče starica.

"Koliko god to vredelo", promrmlja njen nećak Birt, a onda sav potamne koliko se zarumeneo i prosu čaj. Birt je bio ribar, krupan, hrabar mladić, škrt na rečima. Bio je zaljubljen u učiteljicu, ali najbliže što je dospeo do izjave ljubavi bilo je što je poklanjao vedra svežih skuša kuvaru njenog oca.

"Oh, znači imate čarobnjaka?" upita Crnobradi. "Da li je on nevidljiv?"

"Ne, samo je veoma stidljiv", reče Palani. "Ovde ste tek nedelju dana, znate, a mi ovde vidimo toliko malo stranaca..." I ona je malo porumenela, ali nije prosula čaj.

Crnobradi joj se nasmeši. "Onda je znači dobar Satinjanin?"

"Ne", reče tetkica Guld, "ništa više nego vi. Još jednu šoljicu, nešto? ovaj put zadrži čaj unutra. Ne, dušo moja, došao je u maleckom brodu, pre četiri godine, jel' toliko beše? bilo je to samo dan posle kraja sezone lova na čepe, sećam se, jer vadili su mreže tamo preko iz Istočnog potoka, a kravar Pondi slomio je nogu baš tog jutra - mora biti pet godina. Ne, četiri. Ne, pet, te godine beli lukac nije nik'o. I tako ti on dojedri u onolišnoj šalupi krcatoj do vrha velikim kovčezima i kutijama, pa kaže kapetanu Fogenu, koji tada nije bio slep, iako dovoljno mator, Bog zna, da dvaput oćoravi, 'priča se',

kaže on, 'da nemate uopšte čarobnjaka ni vrača, da vam slučajno ne treba takav?' 'Još kako, ako je magija bela!' kaže kapetan, i pre nego što kažeš sipa gospon Podbrdni uselio se u pećinu ispod brega, pa je činima izlečio od šuge mačku tetkice Beltove. Iako je krzno izraslo sivo tamo gde je opalo, a bila je to narandžasta mačka. Ala je to stvorenje posle izgledalo uvrnuto. Crklo je prošle zime u vreme velikih hladnoća. Tetkicu Beltovu toliko je pogodilo kad je mačka uginula, jadno stvorenje, gore nego kada joj se čovek udavio na Dugoj Obali, u godini duge sezone lova na haringe, kada je ovaj ovde neko Birt bio tek bebac u suknjici." Tu Birt ponovo prosu čaj, a Crnobradi se isceri, ali tetkica Guld nastavi neometano i pričala je sve do mraka.

Sledećeg dana Crnobradi je sišao do keja, pa se postarao za izvaljenu dasku u svom brodu za čiju popravku mu je izgleda trebalo mnogo vremena; kao i obično uvlačio je ćutljive Satinjane u razgovor. "Pa koje je onda plovilo vašeg čarobnjaka?" pitao je on. "Ili je on jedan od onih maga koji ga spakuju u orahovu ljusku kada ga ne koriste?"

"Nee", reče jedan tromi ribar. "Tamo je guri u pećinu, pod bregom."

"Odvukao je brod kojim je došao gore u pećinu?"

"Jest. Pravo guri. Ja pomago. Teža neg olovo, jašta je bila. Do guri puna velikih kutija, a one su do guri pune silnih čarolija, kaže on. Teža neg olovo, jašta je bila." I tromi ribar okrenu leđa, tromo uzdahnuvši. Nećak tetkice Guld, koji je u blizini popravljao mrežu, diže pogled sa posla i upita sa podjednakim nezanimanjem: "Dal' biste možda voleli da upoznate gospon Podbrdnog?"

Crnobradi uzvratu Birtov pogled. Prepredene crne oči jedan dugi trenutak gledale su u iskrene plave; onda se Crnobradi nasmeši i reče: "Da. Hoćeš li da me odvedeš na taj breg, Birte?"

"Jesje, kad završim sa ovim", reče ribar. I kada je mreža bila zakrpljena, on i Arhipelažanin dadoše se ulicama naselja prema visokom zelenom bregu nad njim. Ali dok su prelazili preko gradskog dobra, Crnobradi reče: "Sačekaj čas, prijatelju Birte. Treba da ti ispričam jednu priču, pre nego što se sretnemo sa tvojim čarobnjakom."

"Otpričaj", kaže Birt i seda u senku zimzelenog hrasta.

"Ta priča počela je pre stotinu godina, i još nije gotova - iako će

skoro biti, vrlo skoro... U samom srcu Arhipelaga, tamo gde su ostrva gusta poput muva na medu, nalazi se ostrvce zvano Pendor. Gospodari Pendora behu moćni, u starim danima rata pre Lige. Rezultati pljačke, otmica i porezi slivali su se u Pendor i oni prikupiše tamo silno blago, još pre mnogo godina. A onda, odnegde iz Zapadnih Prostranstava, tamo gde se zmajevi legu po ostrvima od lave, jednog dana dođe veoma moćan zmaj. Ne jedan od onih prekomerno naraslih guštera kakve vi, narod sa Spoljnih Prostranstava, zovete zmajevi, već ogromno, crno, krilato, mudro, prepredeno čudovište, puno snage i prefinjenosti, i poput svih ostalih zmajeva zaljubljeno u zlato i drago kamenje više od svega. On je ubio gospodara i njegove vojnike, a narod Pendora pobeže noću u brodovima. Svi su pobjegli i ostavili zmaja sklupčanog u kulama Pendora. I tamo je ostao stotinu godina, vukao je ljuskavi trbuh preko smaragda, safira i zlatnika, izlazeći jednom u godinu ili dve kada je morao da jede. Napadao je okolna ostrva u potrazi za hranom. Ti znaš šta zmajevi jedu?"

Birt klimnu i reče šapatom: "Device."

"Tako je", reče Crnobradi. "Pa, to se nije moglo trpeti večno, ta pomisao da sedi na svem tom blagu. I tako, kada je Liga postala jaka, a Arhipelag nije bio toliko zauzet ratovima i piratstvom, odlučeno je da se napadne Pendor, otera zmaj i uzmu zlato i dragulji za riznicu Lige. Ta Liga uvek bi htela novca. I tako se ogromna flota sakupila sa pedeset ostrva, a sedam maga stajalo je na provama sedam najjačih brodova, pa su odjedrili do Pendora... Stigli su tamo. Iskricali se. Ništa se nije micalo. Sve kuće stajale su prazne, tanjiri po stolovima puni stogodišnje prašine. Kostii starog gospodara i njegovih ljudi ležale su na sve strane po dvorištu zamka i po stepeništu. A odaje kule zaudarale su na zmaja. Ali nije bilo zmaja. Niti blaga, ni dijamanta veličine makovog zrna, čak ni kuglice srebra... Znajući da se ne može odupreti sedmorici maga, zmaj je pobjegao. Pratili su ga i otkrili da je otplovio do pustog ostrva na severu, po imenu Udrat; tu su mu sledili trag, i šta su otkrili? Ponovo kosti. Njegove kosti - zmajeve. Ali nije bilo blaga. Neki čarobnjak, neki neznani čarobnjak odnegde, mora da se sukobio sa njim, sasvim sam, i porazio ga - a onda utekao sa svim blagom, pravo ispred nosa Lige!"

Ribar je slušao, pažljiv i bez ikakvog izraza.

"E sad, to mora da je bio moćan čarobnjak i prepreden, da najpre ubije zmaja, a drugo, da pobegne ne ostavivši traga. Gospodari i magi sa Arhipelaga uopšte nisu mogli da ga prate, niti odakle je došao, niti kuda se zaputio. Bili su spremni da odustanu. Bilo je to prošlog proleća; ja sam bio na trogodišnjem putovanju do Severnih Prostranstava i vratio sam se otprilike u to vreme. A oni su me zamolili da im pomognem da nađu neznanog čarobnjaka. To je bilo pametno od njih. Jer ja ne samo da sam čarobnjak, kao što mislim da su neki od ovdašnjih klipana naslutili, već sam takođe i naslednik gospodara Pendora. To blago je moje. Moje je, i zna da je moje. Te budale iz Lige nisu bile u stanju da ga nađu, jer ne pripada njima. Pripada kući Pendora, a veliki smaragd, Inalkil Zelenkamen, poznaje svog gospodara. Pogledaj!" Crnobradi podiže štap od hrastovine i glasno viknu: "Inalkile!" Vrh štapa zasvetle zeleno, vilinskim zelenim sjajem, iskričavom izmaglicom boje aprilske trave, a u istom trenutku štap se naže u ruci čarobnjaka, krivio se, ugibao dok nije pokazivao pravo na padinu brega ispred njih.

"Sjaj nije bio toliko jak, daleko u Hevnoru", mrmljao je Crnobradi, "ali štap je pokazivao kako treba. Inalkil je odgovarao kada sam ga zvao. Dragulj zna svog gospodara. A ja znam ko je lopov, i savladaću ga. Moćan je on čarobnjak kada je mogao da nadvlada zmaja. Ali ja sam moćniji. Hoćeš li da znaš zašto, klipane? Zato što mu znam ime!"

Kako je glas Crnobradog postajao osorniji, Birt je delovao sve mračnije i mračnije, praznije i praznije; ali na to on se trže, zaklopi usta i upilji se u Arhipelažanina. "Kako si to... saznao?" upita on vrlo lagano.

Crnobradi se isceri i ne odgovori.

"Crnom magijom?"

"Kako drugačije?"

Birt je prebledeo i nije rekao ni reč.

"Ja sam gospodar Pendora, klipane, i imaću zlato koje su moji oci izvojevali, dragulje koje su moje majke nosile, i Zelenkamen! Jer oni su moji. A sad, možeš da ispričaš čitavu priču tupanima iz naselja kada pobedim tog čarobnjaka i odem. Čekaj ovde. Ili možeš da dođeš i da gledaš, ukoliko se ne plašiš. Nikada više nećeš imati priliku da vidiš velikog čarobnjaka na vrhuncu moći." Crnobradi se

okrete i ne osvrćući se pođe krupnim koracima uz breg prema ulazu u pećinu.

Veoma lagano, Birt ga je sledio. Na dobrom rastojanju od pećine on stade, sede ispod glogovog stabla, pa je gledao. Arhipelažanin se zaustavio; kruta, tamna figura usamljena na zelenom pregibu brega ispred razjapljenih usta pećine, stajao je savršeno mirno. Odjednom, on zamahne štapom iznad glave, a smaragdni sjaj zablista nad njime dok je vikao: "Kradljivče, kradljivče blaga pendorskog, istupi!"

Iz unutrašnjosti pećine začuje se lomljava, kao da je ispuštena grnčarija, i napolje izbije mnogo prašine. Uplašen, Birt se šćućuri. Kada je ponovo digao pogled on vide kako Crnobradi još nepokretno stoji, a na ulazu u pećinu, prašnjav i raščupan, stajao je gospodin Podbrdni. Delovao je sitno i jadno, palčevi na nogama bili su mu okrenuti prema unutra kao i obično, kratke, krive noge bile su mu u pripijenim pantalonama i nije imao štap - nikada ga nije imao, odjednom pomisli Birt. Gospodin Podbrdni progovori: "Ko si ti?" reče on šuškvim, tihim glasom.

"Ja sam gospodar Pendora, lopove, i došao sam da uzmem svoje blago!"

Na to, gospodin Podbrdni lagano postade rumen, kao što je to uvek činio kada bi ljudi bili grubi prema njemu. Ali onda postade drugačiji. Postade žut. Kosa mu se nakostreši, on ispusti grleni urlik - i bio je žuti lav u skoku niz brdo prema Crnobradom, blistavih belih očnjaka. Ali Crnobradi više nije stajao tamo. Gigantski tigar, boje noći i munje, polete da presretne lava...

Lava nestade. Podno pećine odjednom je stajao visoki lug stabala, crn na zimskom suncu. Tigar, zaustavivši se u pola skoka upravo pre nego što će uleteti u senku drveća, planu usred vazduha, preobrazi se u ognjeni jezik koji suknu prema suvim, crnim grančicama...

Ali tamo gde je stajalo drveće nagli vodopad briznu iz padine; luk srebrnaste, zapenušane vode zagrmeo je prema vatri. Ali vatre nestade...

Samo na trenutak pred ribarevim zapiljenim očima dizala su se dva brega - onaj zeleni, koga je znao, i novi, goli, smeđi brežuljak spreman da upije hitri vodopad. To prođe toliko žustro da natera Birta da trepne, a kada je trepnuo on ponovo trepnu, pa jeknu, jer ono što je sada video bilo je daleko gore. Tamo gde je bio vodopad

uzdizao se zmaj. Crna krila zamračila su čitav breg, čelične kandže pružiše se grabljivo, a sa tamnih, ljuskavih, razjapljenih usana briznuše vatra i para.

Pod čudovišnim stvorenjem stajao je Crnobradi i smejao se.

"Poprimi koji god hoćeš oblik, mali gospodine Podbrdni!" začikavao je on. "Uvek ti mogu uzvratiti. Ali ova igra postaje zamorna. Želim da pogledam svoje blago, Inalkila. A sada, veliki zmaju, mali čarobnjače, uzmi pravo obličje. Zapovedam ti moćima tvog istinskog imena - Jevode!"

Birt nije mogao da se mrdne, čak ni da trepne. Šćućurio se i zapiljio, hteo to ili ne. Video je kako se crni zmaj nadnosi u vazduhu iznad Crnobradog. Vide kako vatra liže poput mnogih jezika iz krljuštavih čeljusti, mlaz pare iz crvenih nozdrva. Vide kako lice crnobradog postaje belo, belo poput krede, a usne uokvirene bradom tresle su mu se.

"Ime ti je Jevod!"

"Da", reče siloviti, hrapavi, siktavi glas. "Moje pravo ime je Jevod, a moje pravo obličje je ovo obličje."

"Ali zmaj je ubijen - našli su zmajeve kosti na ostrvu Udrat..."

"Bio je to drugi zmaj", reče zmaj, a onda se obori poput sokola, ispruženih kandži. A Birt zatvori oči.

Kada ih je otvorio, nebo je bilo vedro, padina brega prazna, izuzev crvenkasto-crnkastog ugaženog mesta i nekolicine tragova kandži u travi.

Ribar Birt diže se na noge i potrča. Pretrčao je gradsko dobro terajući ovce levo i desno, pa pravo ulicom naselja do kuće Palaninog oca. Palani je bila u vrtu i plevila dragoljube. "Pođi sa mnom!" prodahće Birt. Zablenu se u njega. On je dograbi za zglavak i odvuče za sobom. Malo je cikala, ali se nije opirala. Otrčao je sa njom pravo do keja, ugurao je u svoju ribarsku šalupu, Kraljevnu, razvezao prihvatno uže, uzeo vesla i dao se na veslanje poput demona. Poslednje što je ostrvo Satins videlo od njega i Palani bilo je jedro Kraljevne koje je nestajalo u smeru najbližeg ostrva prema zapadu.

Seljani su mislili kako nikada neće prestati da govore o tome kako je Birt, nećak tetkice Guld izgubio razum i odjedrio sa učiteljicom istog onog dana kada je trgovac Crnobradi nestao bez traga i ostavio za

sobom sve perje i đinđuve. Ali ipak su prestali da govore o tome, tri dana kasnije. Imali su da govore o drugim stvarima kada je gospodin Podbrdni najzad izišao iz svoje pećine.

Gospodin Podbrdni zaključio je da, pošto njegovo pravo ime više nije tajna, može baš da se okane i prerušavanja. Hodanje je bilo mnogo teže od letenja, a osim toga bilo je davno, davno kada se poslednji put dobro najeo.

DOBAR TRIP

Ova priča objavljena je u vreme kada su mediji bili prepuni razgovora o drogi, a odgovor na to bio je da sam pokušala da zaradim pare na vrućoj temi. To mi je delovalo smešno, kada se uzme moja nepogrešiva nadarenost da promašim sve redom brodove na koje se ukrcavaju ljudi od mode - a takođe i sa tačke gledišta činjenice da je, na neki način, poenta ove priče da Luis ne ide na hemijski trip, već odlazi tamo na sopstveni pogon... uz malu pomoć svoje prijateljice.

Ali nije to ni priča protiv droge. Moje jedino snažno mišljenje u vezi sa drogama (trava, halucinogeni, alkohol) jeste protiv zabrana, a za obrazovanje. Moram da priznam da se ljudi koji šire sopstvenu svest življenjem, a ne uzimanjem hemikalija obično vraćaju sa mnogo zanimljivijim izveštajima o tome gde su boravili. Ali i sama sam zavisnik (duvan) i bilo bi baš luckasto kada bih pokušavala da nekom pevam hvalospeve ili ga osuđujem zbog slične zavisnosti.

Kada je progutao stvar, znao je da nije trebalo da proguta stvar, znao je to za sigurno, znao kao što vozač dobro zna kamion koji naleće pravo na njega sa 70 milja na sat: iznenada, iz dubine duše, konačno. Grlo mu se zatvorilo, solarni pleksus zgrčio poput morske sase, ali prekasno. Poletelo je niz tunel, mrvuljak mrkog slatkiša, kapljica acida, lopta kiseline, sivonjski smotuljak snage, progrizao je za sobom malu, izgorelu stazu užasa čitavim putem niz njegov jednjak, kao kad odjednom progutaš otrovnog puža. Užas je bio ono što ne valja. Plašio se, nije to znao, a sada je bilo prekasno. Ne smete dozvoliti sebi da se plašite. Strah sve ufleka i šalje onu manjinu, onu nesrećnu manjinu, pravo u dilkarnicu da se grče po uglovima i ne zbore ni reč...

Nema čega da se plašite izuzev samoga straha.

Da, ser. Da, ser, gospodine Ruzvelte, gospodine.

Prava stvar je opustiti se. Misli lepe misli. Ako ne možeš izbeći silovanje...

Gledao je kako Rič Haringer otvara mali smotuljak (precizno ga

sačinilo i higijenski upakovalo par tipova koji su se provukli kroz srednjoškolski kurs hemije oprobanom američkom metodom slobodnog preduzetništva, razume se, nezakonitom, ali to nije ništa neobično u Americi gde je toliko malo toga legalno da čak i beba može biti nezakonita) i guta malog kiselog puža sa formalnim i odrešitim uživanjem. Ako ne možeš izbeći silovanje, opusti se i uživaj. Jednom nedeljno.

Samo, da li je išta neizbežno izuzev smrti? Čemu opuštanje, čemu uživanje? Boriće se. Neće ići na loš trip. Boriće se protiv droge svesno i odlučno, ne u panici već usredsređeno, pa da vidimo ko će da pobedi. U ovom uglu LSD/alfa, 100 mikrograma, papirni omot, tibetanski vihor; a u ovom uglu, dame i gnuspodo, L.S.D./lik. akad, Mr, 166 funti, cmizdravac iz Sonome, nosi bele gaćice, crvene torbice i plave kese ispod očiju. Puštajte me odavde, puštajte me odavde! Gong!

Ništa se nije desilo.

Luis Sidni Dejvid, čovek bez prezimena, jevrejski Kelt, pritešnjen u svom uglu, oprezno se obazre. Sva tri njegova kompanjona delovali su normalno, u žiži, mada izvan domašaja. Nisu imali oreole. Džim je ležao na opakom krevetu-sofi i čitao Ramparts, možda je maštao da tripuje do Vijetnama, ili do Sakramenta. Rič je delovao apatično, uvek je delovao apatično, čak i kada se u parku servirao besplatni ručak, a Aleks uštimavao gitaru. Beskrajno zadovoljstvo akorda. Srebrna struna, gorda. Sursum corda. Kad već šećka gitaru sa sobom, zašto nije naučio da nešto i odsvira? Ne. Nerviranje je znak gubitka samokontrole: potisni ga. Potisni sve. Cenzura, cenzura. Borite se, momci, borite!

Luis ustaje, uz zadovoljstvo primećuje spretnu lakoću svojih reakcija i savršenost osećaja za ravnotežu, i sipa čašu vode na opakom lavabou. Dlačice iz brade, ispljunuti kolgejt, rđa i ostaci rotkvica, grešni lavabo. Lavabo mali, al' je zato moj. Zbog čega je živeo u toj rupi? Zbog čega je pozvao Džima, Riča i Aleksa da dođu i tu podele sa njim svoje kocke šećera? Bila je dovoljno vašljiva i bez toga da bude pušionica opijuma. Uskoro će biti pretrpana nepokretnim telima, oči će ispadati poput klikera i kotrljati se ispod kreveta da se pridruže prašini i opštoj propasti narogušenim tamo. Luis odnese čašu vode do prozora, popi polovinu i poče blago da sipa ostatak

oko korenova drvca masline u krpljenoj saksiji od deset centi. "Da te častim pićem", reče on, izbliza zagledan u drvo.

Bilo je visoko pet inča, ali je veoma ličilo na deblo masline, čvornovato i vremešno. Bonsai. Banzai! Ali gde je satori? Gde je smisao, obogaćenje, svi oblici, boje i značenja, pojačanje percepcije stvarnosti? Koliko treba toj proklesoj stvari da proradi? Pred njim je počivalo stablo masline. Ništa manje, niti više. Nepojačano, beznačajno. Ljudi viču mir, mir, ali mira nema. Nema dovoljno stabala masline da ih svi obilaze, usled eksplozije populacije ljudske vrste. Da li je to bila Percepcija? Ne, svaki nedrogirani bućoglavac mogao bi to da pojmi. O dođi, otrove, zatruj me. Dođi, halucinacijo, dođi, tako da mogu da se borim protiv tebe, da te odbijam, poričem te, izgubim bitku i poludim, nemo.

Kao Izobel.

Zbog toga je živeo u toj rupi, i zbog toga je pozvao ovamo Džima, Riča i Aleksa, zbog toga je pošao na trip sa njima, turističko krstarenje, praznik u slikovitom starom Edginu. Pokušavao je da pristigne ženu. Ono najteže kad posmatraš sopstvenu ženu kako ljudi jeste što ne možeš sa njom. Ona korača dalje i dalje, ne osvrće se, dugi put u ćutanje. Lira ostaje nema, a i psihijatri su lažovi. Ostaješ iza staklenog zida svoje normalnosti poput nekog na aerodromu što posmatra survavanje. Vičeš: "Izobel!" Ništa nije čula. Avion se srušio u tišini. Nije mogla da čuje kako joj doziva ime. Niti je mogla da mu govori. Sada su zidovi koji su ga razdvajali od nje bili od gline, vrlo čvrsti, a on je mogao da čini šta ga je volja sa sopstvenom staklenom baštom normalnosti. Da baca kamenje. Baca alfu. Cangr, tras.

LSD/alfa neće te oterati u ludilo, razume se. Čak ti i ne razdreši hromozome. Naprosto otvara vrata prema višoj stvarnosti. Isto tako i shizofrenija, pretpostavljao je, ali nevolja sa njom je da nisi mogao da govoriš, nisi mogao da opštiš, nisi mogao da kažeš šta.

Džim spusti Ramparts. Sedeo je dostojanstveno i duboko udisao. Ima on da se snađe sa stvarnošću kako valja, kao lama, čoveče. Bio je pravi vernik i život mu je sada bio usredsređen na iskustvo sa LSD/a-om kao što se verski mistik usredsredi na mističnu disciplinu. Samo, možeš li da se tako držiš jednom nedeljno godinama? U tridesetoj? Četrdeset drugoj? Šezdeset trećoj? To je strašna

monotonija i odbojnost prema životu; biće ti potreban manastir. Jutrenje, none, večernja, tišina, okolo zidovi, veliki, čvrsti zidovi od cigle. Da zadrže napolju nižu stvarnost.

Hajde, halucinogene, pređi na stvar. Halucinogeneriši, halucinogenizuj. Razbij stakleni zid. Povedi me na trip tamo kuda mi je žena otišla. Nestala osoba, stara 22 godine, vis. 5 st. 3 pal, tež. 105 fnt, kosa smeđa, rasa ljudska, pol ženski. Nikada nije bila brz hodač. Odvedi me tamo kuda je otišla... Ne.

Sam ću otići tamo, reče Luis Sidni Dejvid. Dovršio je izlivanje vode u tankim mlazevima oko korenja stabalca masline i podigao pogled, zagledao se kroz prozor. A tamo, kroz zamrljano staklo, video se Maunt Hud, udaljen četrdeset milja, visok dve milje, vulkanska kupa obdarena dostojanstvenom simetrijom tipičnom za vulkanske kupe, neaktivan ali ne službeno ugašen, pun snenih vatri i okružen sopstvenom atmosferom i klimom drugačijom nego ona na manjim visinama: sneg i prozirna svetlost. Zbog toga je živio u ovoj rupi. Jer kad pogledate kroz njen prozor, onda vidite višu stvarnost. Višu za jedanaest hiljada stopa.

"Neka sam proklet", reče Luis glasno, osećajući da je bio na ivici i granici spoznaje nečega zaista bitnog. Ali taj osećaj imao je prilično često, bez hemijske pomoći. U međuvremenu, bila je tu planina.

Mnogo prljavštine, autoputeva i montažnih uredskih zgrada, oblakodera, zone katastrofe od gradilišta i neonski slonovi što peru neonska kola tačkastim pljuskovima neona prostirali su se između njega i planine, a osnovica joj je bila skrivena skupa sa padinama u bleđi smog, tako da je vrh lebdeo.

Luis oseti snažan poriv da zaplače i glasno izgovori ženino ime. Potisnuo je taj poriv, kao što je činio već tri meseca, još od maja, kada ju je odveo u sanatorijum, posle meseci ćutanja. U januaru, pre nego što je ćutanje počelo, mnogo je plakala, nekim danima po čitav dan, a on je počeo da se užasava od suza. Najpre suze, zatim ćutanje. Ništa dobro. O Bože, izbavi me odavde! Luis popusti, prestade da se bori protiv nedodirljivog neprijatelja i počeo da preklinje da bude oslobođen. Ubeđivao je drogu u svom krvotoku da deluje, da učini nešto, da mu dopusti da se zaplače, da vidi boje, da pomahnita, bilo šta.

Ništa se nije događalo.

Dovršio je izlivanje vode u tankim mlazevima oko korenja maslinovog stabalca i digao pogled po sobi. Bila je vlažna, ali prostrana, i imala je dobar vidik prema Maunt Hudu, a vedrim danima i prema umnjačkom vrhu Maunt Adamsa. Ali ovde se ništa nije moglo dogoditi. Ovo je bila čekaonica. On podiže mantil sa slomljene stolice i iziđe.

Bio je to dobar mantil, postava od jagnjeće vune, kapuljača i tome slično; njegova sestra i majka udružile su se da mu ga dobave za Božić, nateravši ga da se oseća kao R. R. Raskoljnikov. Ali danas nije nameravao da ubija matore zelenašice. Čak ni da ispipava teren. Na stepenicama obišao je molere i zidare sa merdevinama i kofama, njih trojicu, išli su da mu srede sobu, ljudi miroljubivih lica, svežih pogleda u četrdesetim i pedesetim godinama. Jadni kopilani, šta li će da rade sa lavaboom? sa tri alfike, Ričom, Džimom i Aleksom, koji se nektarom hrane i ispijaju mleko raja? sa njegovim beleškama o LeNotru, Olmstedu i Meklarenu, sa njegovih četrnaest funti fotografija japanske domaće arhitekture, njegovim Sabranim delima Teodora Sterdžena uvezanim u senzacionalni karton, nedovršeno platno 8 x 10 stopa sa prikazom iznurenog akta slikareve prijateljice čija je rent-a-kar kompanija kačila njegove slike, Alekovom gitarom, maslinovim drvцем, prašinom i očnim jabučicama ispod kreveta? To je bio njihov problem. On siđe niz stepenice kuće sa stanovima za izdavanje koje su se osećale na matorog mačora i ču kako mu pešačke čizme srčano trupkaju. Osećao je kao da se sve to već desilo nekada ranije.

Bilo mu je potrebno dugo da iziđe iz grada. Budući da je javni saobraćaj bio zabranjen za ljude u njegovom stanju, razume se, nije mogao da uzme grešamski autobus koji bi mu uštedeo mnogo vremena, jer bi ga proveo kroz predgrađa i na pola puta do tamo. Ali imao je na raspolaganju more vremena. Letnje veče ostaće svetlo; na to je mogao da računa. Milosrdni i slatki po svojoj dužini su sumraci na geografskoj širini na pola puta između ekvatora i pola: nema tropskih monotonija, nema arktičkih apsoluta, već zime dugih senki i leta dugih sutona: gradacije i prilagođavanja blistavila, oslabljenja jasnoće, prefinjenosti i ugodnosti svetlosti. Deca su jurcala po zelenim parkovima Portlanda i niz duge bočne ulice, sva zajedno učesnici jedne jedine velike igre po čitavom gradu, igre

mladosti. Tek tu i tamo po koje dete išlo je samo, igralo se usamljenosti, za veće uloge. Neka deca rođeni su kockari. Parčad otpadaka šuštalala je po slivnicima kada bi ga, tu i tamo, pokrenuo vrući vetar. Iz daljine, iznad grada čuo se silni, turobni zvuk, kao da lavovi riču po kavezima, hodaju, šibaju zlatne bokove repovima sa zlatnom kičankom i riču, riču. Sunce je zašlo, negde na zapadu iznad krovova, ali ne za planinu koja je i dalje plamtela belom vatrom daleko i u visini. Kada je Luis napustio grad i pošao kroz prijatni predeo, brdovit i sa dobro održavanim farmama, vetar počeo da miriše na vlažnu zemlju, sveže, složeno, kao što će sve više činiti kako noć napreduje; pored Sandija bila je tmina pod velikom, sve gušćom šumom na padinama koje su postajale okomitije. Ali imao je more vremena. Nad njim i ispred njega vrh je stajao beo, slabašno zaojen kajsijom na suncu. Dok se peo dugim, strmim putem, ponovo i zatim ponovo izbijao je iz mračnih šuma u zalive žute prozračnosti. Nastavio je dok se nije našao nad šumom i nad tminom, u visinama gde je bilo samo snegova i kamena, vazduha i prostrane, bistre, trajne svetlosti.

Ali bio je sam.

To nije bilo u redu. Nije bio sam kada se to dogodilo. Trebalo je da se sretne sa - bio je sa - gde?

Nema skija, nema krplji, čak ni unutrašnje gume. Da sam ja nešto zadužen za ovaj predeo, Bože, napravio bih tu jednu stazu. Žrtvovanje veličanstvenosti radi pogodnosti? Ali samo jednu stazicu. Nikakva šteta. Tek mala pukotina u zvonu slobode. Samo malo curkanje u brani, fitilj na bombi, crv u mozgu. O, luda moja devojčice, moja zanemela ljubavi, ženo moja koju sam prodao u ludnicu jer nisi htela da čuješ kad govorim, Izobel, dođi, spasi me od sebe! Peo sam se za tobom preko svih staza i sada stojim ovde sam: više nemam kuda.

Dnevna svetlost zamre i belina snega zamuti se. Na istoku, iznad beskrajnih mračnih venaca, šuma i bledih jezera okruženih bregovima, sjao je Saturn, blistav i saturnovski naburen.

Luis nije znao gde se nalazi koliba; negde na granici šume, ali već je bio iznad granice šume. Neće silaziti. U visine, u visine. Excelsior! Mladić koji je sred snega i leda nosio steg sa sledećim neobičnim ispisom: U POMOĆ U POMOĆ JA SAM ZAROBLJENIK VIŠE

STVARNOSTI. Peo se padinama neispetim, nezačešljanim, i dok se peo plakao je. Suze su mu gmizale niz lice dok je gmizao uz planinsko lice.

Veoma visoka mesta su jeziva, samotna u sutonu.

Svetlost više nije ostajala sa njim. Više nije imao more vremena. Vreme mu je isteklo. Zvezde iziđoše i gledale su ga oči u oči preko provalije tmine kad god bi skrenuo pogled sa ogromne, bele, podignute ravnice, više ravni na koju se peo. Sa obe njegove strane bila je provalija sa po par zvezda unutra. Ali sneg je zadržavao sopstvenu hladnu svetlost, a on je nastavljao da se penje. Prisetio se staze kada je naišao na nju, Bog, država ili on sam ipak je stavio stazu na planinu. Skrenuo je desno i ispalo je levački. Okrenuo se levo i ukopao u mestu. Nije znao kuda da krene, drhtav od hladnoće i straha on glasno krikne smrtno belom vrhu nad sobom i crnom mestu između zvezda ime svoje žene: "Izobel!"

Došla je stazom iz tame. "Počela sam da se brinem za tebe, Luise."

"Otišao sam dalje nego što sam nameravao", reče Luis.

"Ovde gore toliko dugo ostaje svetlo da nekako pomisliš da će tako do večnosti..."

"Tako je. Izvini što sam te zabrinuo."

"Oh, nisam bila zabrinuta. Znaš već. Usamljena. Pomislila sam da te je možda noga usporila. Je li bilo dobro pešačenje?"

"Spektakularno."

"Povedi me sutra sa sobom."

"Zar ne uživaš u skijanju?"

Zavrtela je glavom. "Ne bez tebe", promrmljala je, postidjenog lica. Krenuli su nalevo niz stazu, ne prebrzo. Luis je još lako hramao zbog istegnutog mišića koji ga je skinuo sa skija poslednja dva dana, a bilo je mračno i nije bilo razloga za žurbu. Držali su se za ruke. Sneg, svetlost zvezda, mir. Vatra pod nogama, tmina okolo; pred njima, svetlost ognjišta, pivo, krevet. Sve u svoje vreme. Neki, rođeni kockari, uvek će birati da žive na padini vulkana.

"Kada sam bila u sanatorijumu", reče Izobel i zastade, tako da je i on stao i više se nije čuo čak ni zvuk njihovih čizama po suvom snegu, baš nikakav zvuk osim mekog zvuka njenog glasa, "sanjala sam nešto kao ovo. Strašno kao ovo. Bio je to... najbitniji san koji sam imala. Pa ipak, ne mogu da ga se prisetim jasno - nikada to nisam

bila u stanju, čak ni na terapiji. Ali bilo je poput ovoga. Ova tišina. Osećaj da si u visini. Tišina iznad svega... iznad svega. Bilo je toliko tiho da bi, da sam nešto rekla, i ti mogao to da čuješ. Znala sam to. Bila sam sigurna. I u snu mislim da sam ti izgovorila ime i ti si mogao da me čuješ - odgovorio si mi..."

"Reci mi ime", prošapta on.

Okrenula se i pogledala ga. Nije bilo ni šuma na planini ili između zvezda. Ona mu izgovori ime.

On odvrati rekavši njeno, a onda je zagrlji; oboje su drhtali.

"Hladno je, hladno je, moramo da siđemo."

Nastavili su, po svom zategnutom užetu između spoljašnjih i unutrašnjih ognjeva.

"Vidi onu ogromnu zvezdu."

"Planetu. Saturn - Otac vreme."

"Pojeo je sopstvenu decu, zar ne", promrmlja ona, upijajući mu se u ruku.

"Svu osim jednog", odgovori Luis. Niz dugu, jasnu padinu pred sobom sada su u sivoj svetlosti zvezda videli masiv gornje kolibe, kule ski-lifta nejasne i tanušne i dugi potez naniže kablova.

Ruke su mu bile hladne i on skinu načas rukavice da pljesne jednom o drugu, ali bilo je to teško učiniti zbog čaše vode koju je držao. Dovršio je izlivanje vode u malim mlazevima oko korenja stabalca masline i spustio čašu pokraj krpljene saksije. Ali nešto mu je još ostalo u ruci, smotano na dlanu poput puškice za srednjoškolski završni ispit iz francuskog, que je fusse, que tu fusses, qu'il fÖt, mala i ulepljena znojem. Otvorio je šaku i proučavao stvar izvesno vreme. Poruka. Od koga, za koga? Iz groba, za matericu. Mali smotuljak, zalepljen, sa 100 mg LSD/a na šećeru.

Zalepljen?

Prisetio se, sasvim precizno i sve po redu, kako ga je otvorio, progutao stvar, sećao se njenog ukusa. Sećao se sa istom takvom preciznošću i po redu i gde je bio od tada i znao je da još nije bio tamo.

On priđe Džimu koji je upravo izdisao dah koga je uvlačio kada je Luis počeo da zaliva stabalce masline. Spretno i blago Luis gurnu smotuljak u džep Džimovog mantila.

"Nećeš sa nama?" upita Džim i nasmeši se blagim osmehom.

Luis zavрте glavom. "Utronjao se." Bilo je teško objasniti da se već vratio sa tripa koji nije napravio. Osim toga, Džim ga ne bi čuo. Bio je tamo gde ljudi ne čuju i ne umeju da odgovore, ograđen sa svih strana.

"Srećan trip", reče Luis.

On uze kišni mantil (mrljavi puplin, bez postave od ovčije kože, drž' se, čekaj) i siđe niz stepenice, pa do ulice. Leto se okončavalo, godišnje doba menjalo. Padala je kiša, ali još nije bilo mračno, a gradski vetar duvao je u snažnim, svežim naletima koji su mirisali na vlažnu zemlju, šume i noć.

STVARI

Dejmon Najt, 'editor mirabilis', najpre je publikovao ovu priču u jednoj svesci 'Orbite', pod naslovom 'Kraj'. Ne sećam se kako smo došli do toga, ali podozrevam da je pomislio da 'Stvari' previše zvuče poput nečega što vidite na televiziji u jedan posle ponoći, sa ljubičastim pipcima. Ali vratila sam im se jer - bar posle čitanja tog psihomita - on daje onaj pravi naglasak. Stvari koje upotrebljavaš; stvari koje poseduješ i kojima si posednut; stvari kojima gradiš - cigle, reči. Njima gradiš kuće, gradove i nasipe. Ali građevine se ruše, nasipi te ne mogu prevesti čitavim putem. Postoji izvestan bezdan, provalija, poslednji korak koji se mora napraviti.

Stajao je na obali mora zagledan preko duge linije pene tamo daleko gde su se Ostrva uzdizala ili tek naslućivala. Tamo, reče on moru, tamo počiva moje kraljevstvo. More njemu reče ono što more govori svakome. Dok mu se veče primicalo iza leđa preko vode, linija pene bledela je, a vetar zamirao, a vrlo daleko sjala je možda zvezda, možda svetiljka ili njegova želja za svetiljkom.

Uspeo se ponovo ulicama grada u kasni suton. Trgovine i kolibe njegovih suseda sada su delovale prazno, raščišćeno, pospremljeno, zapakovano u pripremi za kraj. Većina ljudi bila je na Narikanju u Dvorani Visova ili dole u poljima sa Mahnitima. Ali Lif nije bio u stanju da raščisti i pospremi; njegova roba i vlasništvo bili su preteški da ih baci, pretvrdi da ih slomi, prehladni da ih spali. Samo vekovi su ih mogli razoriti. Gde god bili nagomilani, ispušteni ili bačeni, obrazovali su ono što je moglo biti, ili je izgledalo kao da jeste, ili bi još moglo biti, grad. I zato nije ni pokušao da se otarasi svojih stvari. Dvorište mu je i dalje bilo nagomilano i pretrpano ciglama, hiljadama i hiljadama cigala koje je sam izradio. Peć ciglane stajala je hladna, ali spremna; burad gline, suvog materijala za malter i kreča, vedra sa obranicama, kolica i mistrije njegove struke, sve je bilo tu. Jedan prikan sa Staze Pisara pitao je uz prezriv smešak: hoćeš da sagradiš zid od cigle, pa da se sakriješ iza kada kraj dođe, čoveče?

Drugi sused na putu gore prema Dvorani Visova jedno vreme piljio je

u te nizove, gomile, toware i hrpe valjano oblikovanih, valjano ispečenih cigala, blago crvenkasto zlatnih u zlatu popodnevnog sunca i najzad uzdahnuo sa njihovom težinom na srcu: stvari, stvari! Otresi se stvari, Life, te težine koja te vuče naniže! Pođi s nama iznad sveta kome dođe kraj!

Lif je podigao ciglu sa hrpe, stavio je na mesto u nizu i postideno se nasmešio. Kada su svi prošli, nije ni otišao do Dvorane niti je pomagao pri uništavanju polja i ubijanju životinja, već je sišao do plaže, kraja sveta koji je došao do kraja, iza koga se pružala samo voda. Sada, ponovo u kući u svom ciglarskom dvorištu, sa mirisom soli u odeći i lica vrelog od morskog vetra, i dalje nije osećao ni smeh i rušilačko očajanje Mahnitih, niti vrtoglavo i narikačko očajanje posvećenika Visova; osećao je prazninu; osećao je glad. Bio je težak čovečuljak i morski vetar na ivici sveta duvao je na njega čitave večeri ne pokrenuvši ga nimalo.

Hej, Life! reče udovica sa Staze Tkalja, koja mu se ukrštala sa ulicom par kuća niže, - videh kako stižeš ulicom, a nigde ni žive duše još od zalaska sunca, a sve je mračnije i tiše nego... Nije rekla od čega je grad bio tiši, već je nastavila: jesi li večerao? Upravo sam se spremala da izvadim pečenje iz peći, a malecki i ja nikako nećemo moći da pojedemo sve meso pre nego što kraj dođe, u to nema sumnje, a mrzim da vidim kako se dobro meso baca.

Pa, mnogo vam hvala, kaže Lif i ponovo navlači kaput; i idu zajedno Stazom Zidara do Staze Tkalja, po mraku i kroz vetar što briše ulicama sa mora. U udovičinoj kući osvetljenoj svetiljskom, Lif se igrao sa bebom, poslednjom rođenom u gradu, malim, debelim dečkom koji je tek učio da stoji. Lif ga je podigao, a ovaj se nasmejao i preturio na leđa, dok je udovica postavljala hleb i vruće meso na sto od gusto ispletene trske. Seli su da jedu, čak i beba, koja se dala na posao sa četiri zuba na tvrdoj kori hleba. - Kako to da nisi u Dvorani ili na poljima? pitao je Lif, a udovica odvrati, kao da je takav odgovor u njenim očima dovoljan: Oh, imam bebu.

Lif se obazre po kućici koju je sagradio njen muž, jedan od Lifovih polagača cigli. - Baš je dobro, reče on. Nisam okusio meso još od nekog doba prošle godine.

Znam, znam! Kuće se više ne grade.

Nijedna, reče on. Nijedan zid, ni kokošarnik, nema čak ni popravki.

Ali tvoje tkanje, to se još traži?

Da; ima ih koji žele novu odeću do samog kraja. Ovo meso kupila sam od Mahnitih koji su poklali čitavo stado mog gospodara, a platila sam novcem dobijenim za parče finog platna istkanog za haljinu gospodareve kćerke koju bi ova htela da nosi na kraju! Udovica ispusti mali, prezrivi, sažaljivi frktaj i nastavi: ali sada više nema lana i jedva da je preostalo nešto vune. Nema više šta da se prede, niti da se plete. Polja su spaljena, a stada pobijena.

Da, reče Lif dok je jeo dobro pečenje. Rđava vremena, reče on, najgora vremena.

A sada, nastavi udovica, odakle će da dolazi hleb kada su polja spaljena? A voda, sada kada truju bunare? Zvučim kao Narikači tamo gore, zar ne? Posluži se, Life. Prolećna jagnjetina je najlepše meso na svetu, moj čovek uvek je tako govorio, sve dok ne bi došla jesen, a onda je govorio da je svinjsko pečenje najlepše meso na svetu. Hajde, odseci valjano parče...

Te noći, u svojoj kolibi pored ciglane, Lif je sanjao. Obično je spavao mirno poput samih cigala, ali te noći lutao je i plutao čitave noći i stigao je do Ostrva, a kada se probudio, ona više nisu bila pusta želja i nagađanje: poput zvezde dok se dnevno svetlo smračuje, znao ih je. Ali šta ga je, u snu, prenelo preko vode? Nije leteo, nije koračao, nije zaronio pod vodu poput ribe; pa ipak, prešao je sivozelene ravnice i vetrom pokretane brežuljke mora do Ostrva, čuo je kako ga glasovi dozivaju i video je svetlosti gradova.

Dao se na razmišljanje kako čovek može da pređe vodu. Pomislio je na to kako trava plovi u potoku i video kako bi čovek mogao da napravi neku vrstu prostirke od pletene trske, pa da leži na njoj i odguruje se rukama: ali prostrane trščare još su se pušile tamo pored potoka, a sve gomile vrbovog pruća kod korpara su spaljene. Na Ostrvima svoga sna video je trsku ili travu visoku pola stotine stopa, sa smeđim stabljikama debljim nego što mogu ruke da mu obujme i svetom zelenog lišća pruženim prema suncu sa hiljada izdignutih grančica. Na tim stabljikama čovek bi mogao preći more. Ali takve biljke ne rastu u njegovoj zemlji, niti su ikada rasle; iako je u Dvorani Visova postojala drška noća napravljena od mračne, smeđe materije za koju se govorilo da potiče od biljke koja raste u nekoj drugoj zemlji, a zove se drvo. Ali nije mogao da pređe urlajuće more

na dršci noža.

Podmazane kože možda bi plutale; ali štavioci su bili besposleni već nedeljama, nije bilo koža na prodaju. Mogao bi da prestane da pokušava da pronađe pomoć. Tog belog, vetrovitog jutra odneo je vedro za cigle i odgurao najveća kolica do plaže i položio ih u mirnu vodu lagune. Zaista su plutali, duboko uronjeni, ali kada bi na njih položio makar i težinu jedne šake prevrnuli bi se, napunili vodom, potonuli. Bili su previše laki, pomislio je.

Vratio se uz liticu, pa kroz ulice, napunio kolica beskorisnim dobro napravljenim ciglama i odgurao teški teret dole. Budući da se toliko malo dece rađalo tih poslednjih godina, nije bilo radoznale mladeži oko njega koja bi zapitkivala šta radi, iako su ga jedan ili dvojica Mahnitih, mamurni od sinoćne svetkovine uništenja, pogledali ispod oka sa mračnih pragova preko blistavila vazduha. Čitav dan nosio je dole cigle i materijal za malter, a sledećeg dana, iako nije ponovo sanjao, počeo je da polaže cigle tamo do olujne plaže marta, gde je pri ruci bilo mnogo kišnice i peska da mu stegnu cement. Gradio je malu kupolu od cigle, okrenutu naopačke, zaobljenu, sa šiljatim krajevima poput ribe, sve od jednog jedinog niza cigli vrlo promućurno polaganih u spiralu. Ukoliko šolja ili vedrica puna vazduha plove, zašto ne bi i kupola od cigle? A bila bi jaka. Ali kada se malter stegao i kada je, napregavši široka pleća, prevrnuo kupolu i odgurao je u penu obalskih talasa, ova se sve dublje i dublje zarivala u mokri pesak, zavlačila se u dubinu poput prilepka ili peščane krabe. Talasi su je napunili, i ponovo napunili kada ju je izvrnuo da se isprazni i najzad obalski talas zelenih ramena zahvati je belim, povlaćućim zamahom unazad, prevrnu, razbi na pojedinačne cigle i potopi ih u nemirni, raskvašeni pesak. Lif je samo stajao, moker sve do vrata, brišući slani vodeni prah iz očiju. Prema zapadu nije se pružalo ništa izuzev talasa koji su se razbijali i kišnih oblaka. Ali bila su tamo. Poznavao ih je, sa travama deset puta višim od čoveka, divljim zlatnim poljima po kojima grabulja vetar sa mora, belim gradovima, brdima belih vrhova iznad mora; i glasovima dozivanja pastira na bregovima.

Graditelj sam, ne plutač, reče Lif kada je sa svih strana sagledao sopstvenu glupost. Pa je tvrdoglavo izišao iz vode i uz stazu na litici i po kišnim ulicama da dogura nova kolica cigli.

Prvi put posle nedelju dana oslobođen budalastog sna o plivanju, on primeti da Ulica kožarska deluje napušteno. Štavionica je bila zasuta otpacima i prazna. Radnje zanatlija počivale su poput niza malih, crnih, razjapljenih usta, a prozori spavaćih soba nad njima bili su slepi. Na kraju staze stari obućar spaljivao je, uz grozan zadah, hrpicu novih, nenošenih cipela. Pored njega čekao je magarac, osedlan, strižući ušima na smrdljivi dim.

Lif produži i napuni kolica ciglama. Ovaj put, dok ih je kotrljao dole, odupirući se potezanju kolica na strmim ulicama, zamahujući svom snagom plećima ne bi li održao ravnotežu njihovog kretanja na zavojitoj stazi na litici na putu prema plaži, sledilo ga je par ljudi iz grada. Još dvojica ili trojica sa Staze Pisara sledili su njih, kao i nekoliko drugih sa ulica oko tržnice, tako da se do trenutka kada se ispravio, dok mu je morska pena šuštalala na golim, crnim stopalima, znoja hladnog na licu, mala gomila nanizala duž dubokog jednostrukog traga njegovih kolica na pesku. Imali su žudno, neutešno držanje Mahnitih. Lif nije obraćao pažnju na njih, iako je bio svestan da je udovica sa Staze Tkalja na litici i da gleda uplašenog lica.

Odgurao je kolica u more dok mu voda nije bila do prsa, izručio cigle i izleteo skupa sa velikim talasom, kloparavih kolica punih pene.

Neki Mahniti već su se razilazili po plaži. Visoki tip iz grupe sa Staze Pisara lenjo mu priđe i reče uz osmejak: zašto ih ne bacaš sa vrha litice, čoveče?

Onda bi samo pale na pesak, reče Lif.

A ti želiš da ih potopiš. Vrlo dobro. Znaš, među nama je bilo nekih koji su mislili da gradiš nešto ovde dole! Nameravali su da te pretvore u cement. Samo ti drži te cigle na mokrom i hladnom, čoveče.

Isceren, pisar odšeta, a Lif pođe uz liticu po novi tovar.

Dodir na večeru, Life, reče udovica sa vrha litice zabrinutim glasom; bebu je privila uz sebe da je zaštiti od vetra.

Hoću, reče on. Doneću veknu hleba; ostavio sam na stranu par komada pre nego što su pekari otišli. Nasmehio se, ali ona nije. Dok su se zajedno peli ulicama, ona upita: da li bacaš svoje cigle u more, Life?

On se od srca nasmeja i odgovori da.

Izraz njenog lica mogao je predstavljati olakšanje, a mogao je predstavljati i tugu; ali tokom večere u njenoj kući osvetljenoj svetiljkom bila je tiha i laka kao uvek, pa su pojeli sir i ustajali hleb u dobrom raspoloženju.

Sledećeg dana nastavio je da nosi cigle, tovar za tovarom, a ako su ga Mahniti posmatrali, mislili su da je zauzet njihovom sopstvenom vrstom posla. Plaža se postepeno spuštala prema dubinama, tako da je mogao da nastavi gradnju, a da nikada ne radi nad vodom. Počeo je tokom oseke, tako da mu delo nikada ne bi bilo otkriveno. Tokom plime bilo je teško bacati cigle i pokušavati ređanje u grubom nizu dok mu je čitavo more vrelo u lice i grmelo nad glavom, ali je svejedno nastavljao. Predveče je doneo duge gvozdene šipke i osigurao ono što je sagradio, jer je bočna struja težila da mu potkopa nasip nekih osam stopa od početka. Osigurao se da čak i vrhovi šipki budu pod vodom u vreme oseke, tako da nijedan Mahniti ne posumnja da se stvara ispunjenje. Par starijih ljudi prilikom silaska sa narikanja u Dvorani Visova prođe pored njega dok je zveketao i kloparao praznim kolicima kamenitim ulicama po sutonu, pa mu se ozbiljno nasmešiše. Dobro je osloboditi se stvari, reče jedan od njih, a drugi se nasmeši.

Sledećeg dana, iako još nije ponovo sanjao o Ostrvima, Lif nastavi gradnju nasipa. Pesak se sve strmije spuštao kako je napredovao. Sada mu je metoda bila da stoji na poslednjem sagrađenom delu i da odatle prevrne pažljivo natovarena kolica, a onda da se i sam otisne i da na posao, teturav i dahtav, da se podiže i ponovo zaranja ne bi li izravnao i namestio cigle između prethodno postavljenih šipki; a onda ponovo gore, preko sivog peska, uz liticu i tres-bang po tihim ulicama po novi tovar.

U neko doba te nedelje udovica reče kada je došla do njega u dvorište ciglane: daj da ih bacam sa litice za tebe, uštedeće ti jedan deo puta.

Teško je tovariti kolica, reče on.

Oh, dobro, reče ona.

U redu, dok ti tako hoćeš. Ali cigle su teški kopilani. Ne pokušavaj da nosiš previše. Daću ti mala kolica. A ovaj pacovčić ovde može da sedne na tovar da se provoza.

I tako mu je pomagala da nastavlja tokom dana srebrnastog

vremena, izjutra magla, bistro more i vedro nebo čitavog popodneva, korov po pukotinama litice je cvetao; nije preostalo ništa drugo što bi cvetalo. Nasip se sada pružao mnogo jardi od obale i Lif je morao da nauči veštinu za koju nije znao da ju je iko naučio, izuzev riba. Umeo je da plovi i da se kreće po vodi ili pod njom, u samom moru, a da ne dodiruje rukama ili nogama čvrstu zemlju.

Nikada nije čuo da čovek to ume da radi; ali nije mnogo razmišljao o tome, jer je bio toliko zauzet sa ciglama, po čitav dan na vazduh i iz njega, u vodu i iz nje, uz penu, mehurove vazduha okruženog vodom i vode okružene vazduhom na sve strane oko njega, kao i maglu, aprilsku kišu, zbrku elemenata. Ponekad je bio srećan dole u mračnom, zelenom svetu gde nema disanja; borio se protiv čudnovato svojeglavih i bestežinskih cigala po zjapećim nanosima peska i samo ga je potreba za vazduhom nagonila, dahtavog, na vetar pun vodene prašine.

Gradio je po čitav dan, ispentrao bi se na pesak da prikupi cigle koje mu je verna pomoćnica bacila preko ivice litice, napunio sopstvena kolica i oterao po nasipu koji je pružao pravo na stopu ili dve ispod nivoa mora pri oseci i četiri ili pet stopa po plimi, a onda ih bacio sa kraja, zaronio i gradio; zatim ponovo na obalu po novi tovar. Dolazio je u grad tek uveče, iznuren, izbeljen solju, pun svraba od soli, gladan poput ajkule, da podeli šta bi već bilo od hrane sa udovicom i njenim dečaćićem. U poslednje vreme, iako je proleće otpočelo s blagim, dugim, toplim večerima, grad je bio veoma mračan i miran.

Jedne noći, kada nije bio preumoran da bi to primetio, on progovori o tome, a udovica reče: oh, svi su, mislim, otišli.

- Svi? Stanka. - Kuda su otišli?

Slegla je ramenima. Digla je tamne oči prema njegovim preko stola i neko vreme gledala kroz svetiljkom obasjanu tišinu prema njemu. Kuda? reče ona. Kuda vodi tvoj morski put, Lif?

Neko vreme ćutao je. Do Ostrva, odgovorio je najzad, a onda se nasmejao i pogledao je u oči.

Ona se nije smejala. Samo je rekla: ima li ih uopšte? Da li je onda istina da Ostrva postoje? Onda je pogledala usnulu bebu, pa kroz otvorena vrata prema tmimi kasnog proleća koja je, topla, počivala na ulicama kojima niko nije koračao i sobama po kojima niko nije živeo. Najzad vrati pogled na Lifa i reče mu: Life, znaš, nije još mnogo

cigala ostalo. Par stotina. Moraš da napraviš još. A onda se polako zaplakala.

Boga mu! reče Lif, razmišljajući o svom podvodnom putu preko mora koji se pružao na stotinu dvadeset stopa i o moru koje se nastavljalo deset hiljada milja od njegovog kraja. - Plivaću do tamo! Hajde, nemoj plakati, srce drago. Zar bih ostavio tebe i ovog pacovčića same? Posle svih cigala kojima si mi gotovo pogodila glavu i čudnih korova i školjki kojima si nas hranila u poslednje vreme, posle tvog stola, kamina, tvog kreveta i smeha, zar bih te napustio kada zaplačeš? A sada, budi mirna, ne plači. Daj da smislim kako da dođemo do Ostrva, svi zajedno.

Ali znao je da nema načina. Ne za ciglara. Učinio je šta je mogao. Ono što je mogao pružalo se na sto dvadeset stopa od obale.

Misliš li, upita on posle dugo vremena, tokom koga je raščistila sto i oprala tanjire u bunarskoj vodi koja je ponovo izvirala bistra sada kada Mahnitih već danima nije bilo - misliš li da je možda... ovo... Otkrio je da mu je teško da to izgovori, ali ona je stajala nema, čekala, i on je morao da kaže: Da ovo jeste kraj?

Tišina. U jednoj svetiljkom osvetljenoj sobi i svim mračnim sobama i ulicama i po spaljenim poljima i opustošenim zemljama, tišina. U crnoj Dvorani nad njima na vrhu brda, tišina. Nemi vazduh, nemo nebo, tišina na svim mestima, neprekinuta, bez odgovora. Izuzev dalekog zvuka mora i, veoma tiho, iako bliže, disanja usnulog deteta. Ne, reče žena. Sela je naspram njega i položila ruke na sto, fine ruke tamne poput zemlje, dlanova poput slonovače. Ne, reče ona, kraj će biti kraj. Ovo je tek čekanje na njega.

Onda zašto smo još ovde - samo mi?

Oh, reče ona, ti si imao svoje stvari - svoje cigle - a ja bebu...

Sutra moramo da idemo, reče on posle izvesnog vremena. Klimnula je.

Bili su na nogama pre zore. Nije preostalo ništa za jelo i zato, kada je ona stavila nešto odeće za bebu u vreću i navukla toplu kožnu pelerinu, a on gurnuo nož i mistriju za pojas i ogrnuo topli ogrtač, napustili su kućicu i zaputili se na hladnu, bledu svetlost napuštenih ulica.

Išli su nizbrdo, on je vodio, ona sledila sa usnulim detetom u pregibu ogrtača. Nije skrenuo ni putem koji je išao severno niti južnim putem,

već je prošao pored tržnice i van grada do litice, a zatim kamenitom stazom prema plaži. Sledila ga je čitavim putem i nijedno od njih nije progovorilo. Na ivici mora okrenuo se.

Održavaću te na vodi koliko god budemo mogli, reče on.

Klimnula je i blago rekla: koristićemo put koji si sagradio, onoliko koliko se pruža.

Uzeo ju je za slobodnu ruku i poveo u vodu. Bila je hladna. Bila je gorko hladna, a hladna svetlost sa istoka iza njih sjala je na linijama pene siktavim po pesku. Kada su kročili na početak nasipa, cigle su im bile čvrste pod nogama, a dete je ponovo zaspalo u pregibu njenog ogrtača.

Dok su koračali, udaranje talasa pojača se. Plima je nadolazila. Talasi bliže pučini pokvasili su im odeću, sledili meso, natopili im kosu i lica. Stigli su do kraja njegovog dugog rada. Plaža se pružala nešto iza njih, pesak je bio taman ispod litice nad kojom je stajalo nemo, sve bleđe nebo. Oko njih bili su divlja voda i pena. Pred njima bile su nemirne vode, veliki ponor, bezdan.

Talas nalete na njih na putu prema obali i oni se zateturaše; beba, probuđena tvrdim udarcem mora, zaplaka se, slabašno cviljenje u dugom, hladnom, siktavom mrmoru mora koji je uvek izgovarao istu stvar.

Oh, ne mogu! kriknu mati, ali je čvršće uhvatila muškarca za ruku i stala uz njega.

Podigavši glavu da napravi poslednji korak sa onog što je stvorio prema obali koje nije bilo, on vide obličje kako klizi zapadnim vodama, beli titraj poput prsa laste koja hvata prvo svetlo dana. Izgledalo je da glasovi zvone nad glasom mora. Šta je to? reče on, ali njena glava bila je pognuta bebi, pokušavala je da uteši slabašno cviljenje koje je izazivalo prostrani blebet mora. Stajao je nepokretno i ugledao belinu jedra, razigranu svetlost nad talasima; igrala je prema njima i onoj većoj svetlosti koja je rasla za njima.

Čekajte, dopre poziv od obličja koje je klizilo na sivim talasima i plesalo na peni, čekajte! Glasovi su zvonili, veoma slatki i kada se jedro nadnelo nad njih on ugleda lica i ispružene ruke i začu kako mu govore: dođite, dođite na brod, dođite sa nama na Ostrva.

Drži se, reče on blago ženi i oni napraviše poslednji korak.

PUT DO GLAVE

Većina ljudi 'vodi živote tihog očajanja', a i neke priče tamo počinju. Bili smo u Engleskoj, bio je novembar i mračno u dva popodne, padala je kiša, kofer sa svim mojim rukopisima ukraden je na doku u Sautemptonu, a ja ništa nisam napisala mesecima, nisam mogla da razumem prodavca povrća, a on nije mogao da razume mene i bilo je to očajanje - ali tiho - ukočena gornja usna, znate već. I tako sam sela i počela da pišem reči, savršeno beznadežno. Reči, reči, reči. Doprle su otprilike do: "'Pokušaj da budeš Amanda", reče druga osoba durljivo' i stale. Posle godinu dana ili tu negde (britanska železnica, svaka joj čast, našla je ukradeni kofer, bili smo kod kuće u Oregonu, padala je kiša) pronašla sam naškrabane reči, nastavila da škrabam i došla do kraja. Nikada nisam otkrila kako je trebalo da glasi naslov - to je učinila Virdžinija Kid, moj agent, na moje zadovoljstvo.

Postoji jedna vrsta priča koju ja opisujem kao čupače čepova. Pisac se zaglavi iz ovog ili onog razloga, ne može da radi; a onda odjednom ponovo počne da radi, uz pucanj, a mnogo piva poteče iz krigle i zapeni se svuda po podu. Ova priča je u svakom slučaju čupač čepova.

"Da li je to Zemlja?" kriknu on, jer stvari su se odjednom izmenile.

"Da, ovo je Zemlja", reče onaj pored njega, "a ni ti nisi van nje. U Zambiji ljudi se kotrljaju po bregovima u burićima radi treninga za let u svemir. Izrael i Egipat su jedan drugom uništili svo zelenilo u pustinjama. Rajders Dajdžest je kupio većinski udeo deonica za kombinat Sjedinjene Američke Države/Opšta obrada. Populacija Zemlje povećava se za trideset milijardi svakog utorka. Gospođa Žaklina Kenedi Onazis udaće se za Mao Ce Tunga u subotu u potrazi za bezbednosti; a Rusija je zagadila Mars hlebnim kvascem." "Ama", reče on, "ništa se nije promenilo."

"Ništa bitno", reče onaj pokraj njega. "Kako to Žan-Pol Sartr reče na svoj dražesni način: 'Pakao, to su drugi ljudi.'"

"Ma neka se Žan-Pol Sartr goni u pakao. Hoću da znam gde sam."

"Dobro", reče drugi, "u tom slučaju, reci mi ko si."

"Ja sam."

"Dakle?"

"Ime mi je."

"Šta?"

Stajao je, očiju sve punijih suza, a kolena slabosti i znao je da ne zna sopstveno ime. Bio je praznina, brojka, iks. Imao je telo i tome slično, ali nije imao svoje ko.

Stajali su na ivici šume, on i ono drugo. Bila je to prepoznatljiva šuma, iako poprilično mrkog lišća i po ivicama oštećena herbicidom. Paun je koračao od njih u dubinu šume i dok je išao ime mu spade. Nešto ih je gledalo blagim očima iz tmine drveća pre nego što je nestalo. "Ovo je Engleska!" kliknu prazni, dograbivši se za slamku na vodi, ali onaj drugi reče: "Engleska je potonula pre mnogo godina."

"Potonula?"

"Da. Potopljena. Ništa nije ostalo izuzev najviših četrnaest stopa planine Snoudon, poznate kao Novi Velški Greben."

Na to i praznom kao da su sve lađe potonule. Bio je smlavljen. "Oh", kriknu on na kolenima, u želji da zatraži nečiju pomoć, ali nije mogao da se priseti čiju pomoć je tražio. Počinjalo je sa T, bio je gotovo siguran. On se rasplaka.

Onaj drugi sede na travu pored njega i najzad mu položi ruku na rame uz reči: "Hajde sada, nemoj to primati toliko teško."

Prijatni glas malo ohrabri praznog. On uspostavi kontrolu nad sobom, obrisu lice rukavom i pogleda drugu osobu. Bila je poput njega, u grubim crtama. Bila je neko drugi. Međutim, ni ona nije imala ime. Šta mu sve to vredi?

Senke dođoše u oči kako se Zemlja okretala oko svoje ose. Senke su klizile prema istoku i naviše u očima onog drugog.

"Mislim", reče prazni pažljivo, "da treba da iziđemo iz senke tog, eto, ovde." On mahnu prema objektima u blizini, velikim stvarima, tamnim odozdo i raznoliko zelenim odozgo, čijih imena više nije mogao da se priseti. Pitao se da li je svaka od njih imala ime, ili su se sve zvale istim imenom. Šta je sa njime i onim drugim, da li su oni delili isto ime, ili je svako imao svoje. "Imam osećaj da ću se bolje sećati kada budem dalje od ovoga, od njih", reče on.

"Svakako", reče drugi. "Ali to neće biti onoliko bitno kao nekada."

Kada su se sklonili dalje na sunce, on se smesta seti da se to zove šuma, a da njih zovu drveće. Međutim, nije mogao da se seti da li svako drvo ima sopstveno ime ili nema. Ukoliko je imalo, on nije mogao da se seti nijednog. Možda nije lično poznavao to drveće.

"Šta da radim", reče on, "šta da radim?"

"Pa, slušaj ovamo, možeš sebi da nadeneš ime kakvo god želiš, znaš? Zašto ne?"

"Ali želim da znam svoje pravo ime."

"To nije uvek lako. Ali u međuvremenu mogao bi naprosto da uzmeš etiketu, kakva god bila, radi lakšeg obeležavanja i zarad razgovora. Izaberi ime, bilo koje ime!" reče ona druga osoba i pruži plavu kutiju sa natpisom ZA JEDNOKRATNU UPOTREBU.

"Ne", reče Prazni ponosito, "Izabraću sopstveno."

"Dobro. Ali zar nećeš papirnatu maramicu?"

Prazni uze papirnatu maramicu, izduva nos i reče: "Nazvaću sebe..."
On užasnuto stade.

Druga osoba gledala ga je, blagih očiju.

"Kako mogu da kažem ko sam kad ne znam šta sam?"

"Kako bi ti saznao šta si?"

"Kada bih imao nešto - kada bih nešto uradio..."

"To bi učinilo da budeš?"

"Razume se da bi."

"To mi nije palo na pamet. Pa, onda, nije bitno kojim imenom se zoveš; bilo koje će poslužiti; bitno je ono što učiniš."

Prazni se podiže. "Postojaću", izjavi on čvrsto. "Nazvaću sebe Ralf."

Pamučne nogavice bile su mu pripijene uz moćne butine, jahačka marama dizala mu se visoko oko vrata, znoj mu se upio u gustu, kovrdžavu kosu. On lupnu po čizmi jahačkom kamdžijom, leđima okrenut Amandi koja je sedela u staroj sivoj haljini u dubokoj senci stabla bapca. Stajao je u punoj svetlosti sunca, vreo od besa. "Vi ste budala", reče on.

"Ama, gospodine Ralfe", reče meki, napevni južnjački glas, "ja'h sam vam samo malo tvrdoglava."

"Shvatate, zar ne, da, ovakav jenki kakav jesam, posedujem svu zemlju odavde do Vivilvila? Posedujem ovu pokrajinu! Vaša farma ne bi mogla da bude ni leja sa kikirikijem u nekom od vrtova mojih crnčuga za potrebe kuhinje!"

"Zaista ne bi. Zar nećete da sednete 'vamo u senku, gospodine Ralfe? Toliko va'hm je toplo tamo napolju."

"Ti lisice lukava, promrmlja on i okrete se. Video ju je, belu poput ljiljana u iznošenoj haljini, u senci ogromnog starog drveća: beli ljiljan toga vrta. Odjednom joj je bio kraj nogu, stezao ju je za ruke. Treperila mu je u moćnom stisku. "Oh gospodine Ralfe", slabašno je jeknula, "šta to znači?"

"Muškarac sam, Amanda, a ti si žena. Nikada nisam želeo tvoju zemlju. Nikada nisam voleo ništa osim tebe, moj beli ljiljane, moja mala buntovnice! Želim tebe, želim tebe! Amanda! Reci da ćeš mi biti žena!"

"Da'h, hoću", slabašno je dahnila i nagla mu se kao što se povija beli cvet; usne su im se srele u dugom, dugom poljupcu. Ali izgledalo je da to nimalo ne pomaže.

Možda treba da se pomeri za dvadeset ili trideset godina.

"Kučko izopačena", promrmlja on i okrenu se. Video ju je, голу golcatu tamo u senci, leđima oslonjenu o stablo bapca, podignutih kolena. Krupnim koracima joj priđe, raskopčavajući šlic. Parili su se u travi zagađenoj stonogama. Propinjao se poput divljeg mustanga, ona je vriskala kao da zavija: Oooh! Aaah! Svršavam svršavam svršavam SVRŠILA AU AU AU VRHUNAC!

Šta sad?

Prazni je stajao nedaleko od šume i neutešno piljio u drugu osobu.

"Jesam li muškarac?" raspitivao se. "Jesi li ti žena?"

"Ne pitaj me", druga osoba reče turobno.

"Mislio sam da je svakako najbitnije utvrditi tu stvar!"

"Nije toliko prokleta bitno."

"Hoćeš da kažeš da nije važno da li sam muškarac ili žena?"

"Razume se da je važno. Važno je i meni. Isto tako je važno i koji smo muškarac i žena ili, kao što to može biti slučaj, koji nismo. Na primer, šta ako je Amanda bila crnkinja?"

"Ali seks."

"Oh, do đavola", reče druga osoba u naletu gneva, "čekinjaste gusenice vode ljubav, prašumski lenjivci vode ljubav, Žan-Pol Sartr vodi ljubav - šta to dokazuje?"

"Zašto, vođenje ljubavi je stvarno, hoću da kažem stvarno je stvarno - to je posedovanje i delanje u najsnažnijem obliku. Kada muškarac

uzima ženu on dokazuje sopstveno biće!"

"Shvatam. Ali šta ako je žena?"

"Bio sam Ralf."

"Pokušaj da budeš Amanda", reče druga osoba durljivo.

Nastala je stanka. Senke su stizale prema istoku i naviše iz šume, pa preko trave. Ptičice su vikale Cip cip, kvrrr. Prazni je sedeo pogrbljen iznad sopstvenih kolena. Druga osoba ležala je ispružena i šarala po opalim borovim iglicama, u senci, turobna.

"Izvini", reče prazni.

"Nema veze", reče druga osoba. "Na kraju krajeva, nije bilo stvarno."

"Čuj", reče prazni i skoči, "znam šta se desilo! Ja sam na nekoj vrsti tripa. Uzeo sam nešto i sada putujem, to je to!"

I bilo je. Putovao je. Putovao je kanuom. Veslao je u malom kanuu dugim, uskim, blistavim potezom vode. Tavanica i zidovi bili su od betona. Bilo je prilično mračno. Dugo jezero, ili potok, ili slivnik, vidljivo se peo naviše. Veslao je nasuprot struje, uzbrdo. Bio je to težak posao, ali kanu je sve vreme klizio uzvodno isto toliko nemo kao što se crna, blistava voda slivala nadole. Zamasi su mu bili nemi, veslo je ulazilo u vodu tiho poput noža u buter. Njegova velika crna i sedefna gitara ležala je na prednjem sedištu. Znao je da ima nekog iza njega, ali ništa nije govorio. Nije mu bilo dozvoljeno da bilo šta kaže, ili da se makar obazire, i zbog toga ako nisu dobro pazili to je bio njihov previd, niko nije njega mogao pozvati na odgovornost. U svakom slučaju, nije mogao da uspori, jer struja bi mu mogla zahvatiti kanu i izvući ga pravo ispod njega, a gde bi onda bio? Sklopio je oči i nastavio da vesla, tiho uranjanje, tihi zamah. Iza njega nije bilo ni zvuka. Pitao se da li zapravo ide napred ili samo nepokretno visi, dok crna voda teče ispod njega pakleno zakrivljena. Nikada neće izbiti na svetlo dana. Napolje, napolje...

Druga osoba kao da nije ni primetila da je prazni bio na putu, već je naprosto ležala i pravila šare u borovim iglicama, a onda je najzad rekla: "Kako tvoje sećanje?"

Prazni ga pretraži da vidi da li se popravilo dok je bio odsutan. U njemu je bilo još manje toga nego ranije. Plakar je bio prazan. U podrumu i na tavanu bilo je mnogo đubreta, stare igračke, dečiji stihovi, mitovi, bapske priče, ali nikakve prehrane za odrasle, ni najmanji ostatak posedovanja, ni korica od uspeha. Pretraživao je i

pretraživao poput izgladnelog, metodičnog pacova. Najzad nesigurno reče: "Stvarno se sećam Engleske."

"Ama, razume se. Pretpostavljam da se čak sećaš Omahe."

"Ali, hoću da kažem, sećam se da sam bio u Engleskoj."

"Zar?" Druga osoba ustane i raspe borove iglice. "Stvarno se sećaš, znači! Kakva šteta što je Engleska potonula."

Ponovo su ćutali.

"Sve sam izgubio."

U očima druge osobe bila je tmina, kao i na istočnoj ivici zemlje koja je zaranjala sve dubljom nizbrdicom noći.

"Ja sam niko."

"Bar", reče druga osoba, "znaš da si ljudsko biće."

"Oh, šta mi to vredi? bez imena, bez pola, bez ičega? Isto tako mogu biti gusenica ili lenjivac!"

"Isto tako", složi se druga osoba, "možeš biti Žan-Pol Sartr."

"Ja?" reče prazni uvređeno. Nateran na poricanje tako gnusnim mišljenjem, on ustade i reče: "Ja svakako nisam Žan-Pol Sartr. Ja sam ja." I kada je to rekao on otkri da je on zapravo on: ime mu je bilo Luis D. Čarls i to je znao isto toliko dobro koliko je znao sopstveno ime. Eto ga.

Šuma je bila tu, od korenja to granja.

Ali druga osoba je nestala.

Luis D. Čarls zagleda se u upaljeno oko zapada i mračno oko istoka. On glasno povika: "Vrati se! Molim te, vrati se!"

Sve je učinio naopako, unatraške. Našao je pogrešno ime. Okrenuo se i bez makar i najmanjeg poriva za samoočuvanjem zaronio u neutabanu šumu, odbacivši sebe da bi mogao pronaći ono što je odbacio.

Pod drvećem ponovo je smesta zaboravio ime. Isto tako je zaboravio i ono za čime je tragao. Šta je to izgubio? Zalazio je dublje i dublje u senke, ispod lišća, prema istoku, u šumu po kojoj su plamteli bezimni tigrovi.

ZVEZDE ISPOD NAS

Popularno shvatanje naučne fantastike, pretpostavljam, jeste da je to priča koja uzima neku moguću ili nemoguću tehnološku spravicu budućnosti - zeleni sojlent, vremeplov, podmornicu - pa krene da mlati slamu iz nje. Svakako postoje naučnofantastične priče koje rade upravo to, ali definisati naučnu fantastiku po njima pomalo je kao definisati Sjedinjene Države kao Kansas.

Dok sam pisala 'Zvezde ispod nas' mislila sam da znam šta radim. Kao i u ranoj priči 'Majstori lože' pripovedala sam priču ne o nekoj spravi, napravi ili hipotezi, već o samoj nauci - o ideji nauke. I o tome šta se dešava sa idejom nauke kada naiđe na u potpunosti suprotstavljene i moćne ideje, otelotvorene u vlasti, kao kada je astronomija sedamnaestog veka naletela na papu, ili kada je genetika 1930-tih naletela na Staljina. Ali sve to je bilo oblikovano kao psihomit, priča van stvarnog vremena, prošlosti ili budućnosti, delom da bi ga uopštilo, a delom zbog toga što sam ja koristila nauku i kao sinonim za umetnost. Šta se dešava sa kreativnim umom kada ovaj bude oteran u podzemlje?

To je bilo pitanje, a ja sam mislila da znam odgovor. Sve je delovalo direktno, puka alegorija, stvarno. Ali ne možete da istražujete mesta u podzemlju tako lako. Simboli za koje ste mislili da predstavljaju proste jednakosti, znakove, oživljavaju i uzimaju značenja koja niste nameravali i ne možete ih objasniti. Dugo vremena pošto sam napisala ovu priču naišla sam na odlomak u Jungovoj 'O prirodi psihe': 'Dobro bismo učinili kada bismo svest o egu zamišljali okruženom mnoštvom malih svetlosti... introspektivni uvidi... hvataju stanje nesvesnog: nebesa posuta zvezdama, zvezde odražene u mračnoj vodi, grumenje zlata ili zlatni prah rasut po crnoj zemlji.' I on citira jednog alhemičara: 'Seminate aurum in terram albam foliatam' - dragoceni metal rasut po slojevima bele gline.

Možda ova priča nije o nauci, niti o umetnosti, već o umu, mom umu, bilo kom umu koji se okreće unutra, prema samom sebi.

Drvenu kuću i pomoćne građevine plamen je brzo hvatao, planule

su, sagorele; samo kupola, sagrađena od armature pokrivena gipsom nad zidom nosačem od cigle, nije htela da gori. Najzad su nagomilali izrazbijane ostatke teleskopa, instrumenata, knjige, mape i crteže nasred poda ispod kupole, posuli naftom gomilu i sve to potpalili. Plamenovi su se proširili do drvenih greda okvira velikog teleskopa i do satnih mehanizama. Seljani koji su gledali iz podnožja brega videli su kako kupola, beličasta na zelenom večernjem nebu, podrhtava i okreće, najpre u jednom smeru, zatim u drugom, dok je crni i žuti dim pun varnica kuljao iz izduženog pravougaonog otvora: ružan i neprirodan prizor.

Smrkavalo se, zvezde su se pojavljivale na istoku. Začuje se vikanje zapovesti. Vojnici siđoše putem u koloni po jedan, mračni ljuti u mračnoj opremi, nemi.

Seljani u podnožju brega ostali su i kada su vojnici otišli. U životu bez promene ili širokih vidika požar je dobar poput praznika. Nisu se penjali na breg, a kada je noć postala potpuno tamna, oni se privukoše bliže jedan drugome. Posle izvesnog vremena, počeli su da se vraćaju u svoja naselja. Neki su se obazirali preko ramena prema bregu, gde se ništa nije micalo. Zvezde su se lagano okretale iza crne košnice kupole, ali ova se nije okretala da ih sledi.

Otprilike sat pre svitanja, jedan čovek odjaha gore strmim cik-cak putem, sjaha pored ruševina radionice i približi se peške kupoli. Vrata su udarcem bila zabijena unutra. Kroz njih bila je vidljiva crvenkasta izmaglica svetlosti, vrlo slaba, dopirala je iz masivne grede nosača koja se srušila i čitave noći tinjala je prema sopstvenoj unutrašnjosti. Nepokretni, gorki dim zgušnjavao je vazduh unutar kupole. Jedna visoka figura kretala se tamo, a njena senka kretala se s njom, bačena naviše prema tami. Ponekad bi se sagla, ili zastala, onda je nastavljala lagano batrganje.

Čovek na vratima reče: "Guenare! Majstore Guenare!"

Čovek u kupoli nepomično stade, zagledan prema vratima. Upravo je podigao nešto iz haosa razbijenih i napola sagorelih stvari na podu. On mehanički odloži predmet u džep kaputa, i dalje zagledan u vrata. Pođe prema njima. Oči su mu bile crvene i toliko naduvene da su se gotovo zatvorile, disao je oštro i dahtavo, kosa i odeća bili su mu nagoreli i uprljani crnim pepelom.

"Gde si bio?"

Čovek iz kupole pokaza neodređeno prema tlu.

"Tu ima podrum? Tamo si bio tokom požara? Tako mi Boga! Otišao pod zemlju! Znao sam, znao sam da ćeš biti ovde." Bord se nasmeja, pomalo luckasto, i uze Guenara za ruku. "Hajde. Iziđi odatle, za ljubav Božju. Na istoku već ima svetla."

Astronom pođe uz oklevanje, zagledan ne u sivilo istoka, već nazad prema prorezu u kupoli, tamo gde je par zvezda jasno plamtelo. Bord ga povuče napolje, natera da uzjaše konja, a onda, sa povocem u ruci, dade se niz breg vodeći konja brzim hodom.

Astronom je jednom rukom držao jabuku sedla. Drugu ruku, opečenu preko dlana i prstiju kada je digao metalni odlomak još crveno usijan ispod pokrivača od ugaraka, pritiskao je uz butinu. Nije bio svestan da to čini, niti je bio svestan bola. Ponekad bi mu čula rekla: "U sedlu sam", ili, "sve je svetlije", ali ti odlomci poruka za njega nisu imali nikakvog smisla. Stresao se od hladnoće kada se diže vetar zore, zazveketa mračnom šumom pored koje su dva čoveka sada koračali dubokom stazom natkrivenom čkaljem i vresom; ali šuma, vetar, sve belje nebo, hladnoća, bili su mu daleki u umu u kome nije bilo ničega izuzev tmine prostreljene zadahom i vrelinom spaljivanja.

Bord ga natera da sjaše. Sada je oko njih bilo sunca, počivalo je, izduženo, po stenju nad dolinom reke. Bilo je tu jedno mračno mesto i Bord ga potera i odvuče do tog mračnog mesta. Tamo nije bilo vrelo i zatvoreno, već hladno i tiho. Čim mu je Bord dopustio da stane, on se skljkoka, jer kolena nisu više mogla da ga nose; i on oseti hladnu stenu uz svoje povređene i bolne ruke.

"Otišao pod zemlju, tako mi Boga!" reče Bord i obazre se po zidovima ispruganim žilama, označenih ožiljcima od rudarskih pijuka u svetlosti njegove zaklonjene sveće. "Vratiću se; možda posle mraka. Ne izlazi. Nemoj zalaziti dublje. Ovo je staro rudarsko okno, nisu radili na ovom kraju rudnika već godinama. Po tim starim tunelima možda ima odrona i rupa. Ne izlazi! Lezi. Kada ne bude više pasa tragača, prebacićemo te preko granice."

Bord se okrene i vrati se do ulaza u okno po tami. Kada je zvuk njegovih koraka već zadugo zamro, astronom podiže glavu i obazre se po tamnim zidovima i maloj, upaljenoj sveći. Ubrzo dunu i ugasi je. Oko njega se prikupi tmina sa mirisom zemlje, nema i potpuna. Video je zelena obličja, žućkaste mrlje plutale su u crnilu; one lagano

nestadoše. Tmurno, ledeno crnilo bilo je melem za njegove upaljene i bolne oči, kao i za um.

Ukolio je i razmišljao dok je sedeo tako u tami, njegove misli nisu pronalazile reči. Bio je grozničav od iscrpljenosti, udisanja dima i par lakših opekotina, a um mu je bio u nenormalnom stanju; ali možda delovanje njegovog uma, iako lucidno i staloženo, nikada nije bilo normalno. Nije normalno da čovek provede dvadeset godina u brušenju sočiva, pravljenju teleskopa, piljenju u zvezde, u proračunima, listama, mapama i kartama stvari za koje niko nije znao niti mario, stvari koje se nisu mogle dosegnuti, dodirnuti ili držati. A sada je sve na šta je potrošio život nestalo, spaljeno. Ono što je ostalo od njega moglo je biti, kao što neko vreme i jeste, sahranjeno.

Ali to mu nije palo na pamet, ta ideja da bude sahranjen. Jedino je bio oštro svestan silnog bremena besa i bola, bremena koje nije bio u stanju da nosi. Ono mu je drobilo um, drobilo razum. A tama ovde kao da je oživljavala taj pritisak. Bio je naviknut na tminu, živeo je noću. Ova težina poticala je samo od stenja, od zemlje. Nikakav granit nije toliko tvrd kao mržnja, nijedna glina toliko hladna poput surovosti. Zemljina crna nevinost okruživala ga je. Ležao je unutar nje, malo drhtao od bola i olakšanja bola, pa je zaspao.

Svetlost ga probudi. Grof Bord bio je tu, palio je sveću kremenom i čelikom. Bordovo lice bilo je živo na svetlosti: blistava boja i plave oči spretnog lovca, crvena usta, osećajna i istrajna. "Nanjušili su miris", govorio je. "Znaju da si umakao."

"Zašto..." reče astronom. Glas mu je bio slab; grlo mu je, poput očiju, još bilo upaljeno od dima. "Zašto me gone?"

"Zašto? Zar ti je i dalje potrebno objašnjavanje? Da te spale živog, čoveče! Zbog jeresi!" Bordove plave oči sevale su kroz sve mirniji sjaj sveće.

"Ali nestalo je, spaljeno, sve što sam učinio."

"Tako je, zemlja se zaustavila, u redu, ali gde je njihova lisica? Oni hoće svoju lisicu! Ali proklet da sam ako im dopustim da te uhvate."

Oči astronoma, svetle i široko razmaknute, sretoše njegov pogled i zadržaše se. "Zašto?"

"Misliš da sam budala", reče Bord uz cerenje koje nije bilo osmeh, iscerenost vuka, iskeženost lovine i lovca. "I jesam. Bio sam budala

što sam te upozorio. Nisi hteo da slušaš. Bio sam budala što sam te slušao. Ali dopada mi se da te slušam. Dopadalo mi se da slušam kako govoriš o zvezdama, putanjama planeta i kraju vremena. Ko drugi mi je ikada govorio o nečemu drugom izuzev o kukuruzu za setvu i kravljivoj balegi? Shvataš li? A ne volim vojnike i strance, suđenja i spaljivanja. Tvoja istina, njihova istina, šta ja znam o istini? Jesam li ja majstor? Znam li putanje zvezda? Možda ti znaš. Možda oni znaju. Znam samo da si sedeo za mojim stolom i pričao mi. Zar treba da gledam kako goriš? Božja vatra, kažu: ali ti si govorio da su zvezde Božja vatra. Zašto me pitaš to: 'Zašto?' Zbog čega postavljaš budalasto pitanje jedne budale?"

"Izvini", reče astronom.

"Šta ti znaš o ljudima?" upita grof. "Mislio si da će te pustiti na miru. I mislio si da ću ja dopustiti da goriš." Gledao je Guenara preko svetlosti sveće, iskežen poput pritešnjenog vuka, ali u njegovim plavim očima nazirao se titraj pravog zabavljanja. "Znaš, mi što živimo na zemlji, a ne između zvezda..."

Doneo je kutiju sa kremenom i ocilom i tri visoke sveće, bocu vode, loptu pirea od graška, vreću sa hlebom. Ubrzo je otišao, upozorivši ponovo astronoma da ne izlazi iz rudnika.

Kada se Guenar ponovo probudio, neobičnost njegovog stanja ga uznemiri, ne ona koja bi zabrinula većinu ljudi skrivenih u rupi da sakriju kožu, već ona koja je njega najviše uznemiravala: nije znao koje je doba.

Nisu mu nedostajali satovi, slatka zvonjava crkvenog zvona u selima što poziva na jutarnju ili večernju molitvu, složena i voljna preciznost satnog mehanizma koga je koristio u opservatoriji i od čijeg usavršavanja je zavisilo toliko njegovih otkrića; nisu mu nedostajali takvi satovi, već onaj veliki časovnik.

Kada ne vidi nebo, čovek ne zna da se zemlja okreće. Svi procesi vremena, blistavi luk sunca i mesečeve mene, igra planeta, obrtanje sazvežđa oko Severnjače, još opsežnije zvezdano obrtanje godišnjih doba, sve to je izgubljeno, iskrivljenje na kome mu je život sazdan.

Ovde nije bilo vremena.

"Oh, Bože moj", molio se Guenar astronom u tami ispod zemlje, "kako te može uvrediti slava imena tvog? U svojim teleskopima

jedino sam viđao iskricu veličanstva tvoga, najsitniji deo reda tvog stvaranja. Na to ne možeš biti ljubomoran, o Gospode moj! A čak i tako, postoji samo malo onih koji mi veruju. Da li je reč o mojoj drskosti što sam se usuđivao da opisujem dela tvoja? Ali kako sam mogao da se uzdržim, gospode, kada mi dopuštaš da vidim beskrajna polja zvezda? Zar mogu da ih vidim i da ćutim? Oh, Bože moj, ne kažnjavaj me više, dopusti mi da napravim manji teleskop. Neću govoriti, neću objavljivati ukoliko to uznemirava svetu crkvu. Ništa više neću govoriti o orbitama planeta i prirodi zvezda. Neću govoriti, Gospode, samo mi dopusti da vidim!"

"Do đavola, budi tih, majstore Guenare. Čujem te sa polovine tunela", reče Bord, a astronom otvori oči za blistanje Bordove svetiljke. "Pokrenuli su pravu hajku na tebe. Sada si nekromant. Kunu se da su videli kako spavaš u svojoj kući kada su došli, a zamandalili su vrata; ali nema kostiju u pepelu."

"Spavao sam", reče Guenar, zaklonivši oči. "Došli su, vojnici... Trebalo je da te poslušam. Otišao sam u prolaz ispod kupole. Ostavio sam tamo prolaz da bih mogao da se vratim do ognjišta u hladnim noćima; kada je hladno prsti mi se previše ukoče i moram ponekad da zagrejem ruke." On raširi plikovima pokrivena, pocrnela šake i nejasno ih pogleda. "Onda sam ih čuo nad sobom..."

"Evo ti još hrane. Do đavola, zar nisi jeo?"

"Da li je prošlo mnogo vremena?"

"Noć i dan. Sada je noć. Pada kiša. Čuj, majstore: u mojoj kući su sada dva crna psa. Izaslanici Koncila, pa, do đavola, morao sam da ponudim gostoprimstvo. Ovo je moja pokrajina, ovde su, ja sam grof. To mi otežava dolaženje. A ne želim da šaljem ovamo svoje ljude. Šta ako ih sveštenici upitaju: 'Da li znate gde je? Hoćete li odgovoriti Bogu da ne znate gde je?' Najbolje je da ne znaju. Dolaziću kada budem mogao. Sa tobom je ovde sve u redu? Ostaćeš ovde? Odvešću te odavde i preko granice kada se budu počistili. Sada su kao muve. Nemoj tako da govoriš naglas. Mogli bi pogledati u te stare tunele. Trebalo bi da zađeš dublje. Vratiću se. Budi s Bogom, majstore."

"Bog s tobom, grofe."

Video je boju Bordovih plavih očiju, skok senki po grubo klesanoj tavanici kada je ovaj digao svetiljku i okrenuo se. Svetlost i boje

zamreše kada Bord, na okuci, ugasi svetiljku. Guenar ču kako se sapliće i psuje dok je pipao da nađe put.

Najzad Guenar upali jednu od svojih sveća i malo pojede i popi; najpre je jeo bajati hleb, onda bi odlomio parče skorele grudve pirea od graška. Ovog puta Bord mu je doneo tri vekne i nešto usoljenog hleba, još dve sveće i drugu kožnu bocu vode, kao i teški vuneni ogrtač. Guenaru nije bilo hladno. Nosio je ogrtač koji je uvek nosio tokom hladnih noći u opservatoriji i u kome je vrlo često spavao kada se u zoru isteturao iz kreveta. Bila je to dobra ovčija koža, zaprljana od preturanja po ostacima u kupoli i nagorela na krajevima rukava, ali bila je topla kao i uvek i za njega bila je poput njegove sopstvene kože. Sedeo je u njoj i jeo, zagledan kroz krug slabašne žute svetlosti sveće u tamu tunela iza nje. Bordove reči: "Trebalo bi da zađeš dublje" bile su mu u umu. Kada je završio sa jelom, zamotao je provijant u ogrtač, uzeo zavežljaj u jednu ruku i upaljenu sveću u drugu i krenuo bočnim tunelom i zatim po oknu, sve niže i prema unutrašnjosti.

Posle nekoliko stotina koraka, naišao je na prostrani bočni tunel, od koga je vodilo mnogo kratkih staza i nekoliko velikih sala ili kopova. Skrenuo je levo i ubrzo prošao veliki kop na tri nivoa. On uđe. Najdalji nivo bio je na samo pet stopa ispod tavanice koja je još bila dobro poduprta stubovima nosačima i gredama. U uglu najdaljeg nivoa, iza jednog ugla kvarcnog ispusta koga su rudari ostavili da štrči kao podupirač i oslonac, napravio je novi logor, odložio hranu, vodu, kutiju za ognjilo i sveće tako da mu se zgodno nađu pod rukom u mraku, a ogrtač je prostro kao ležaj po tlu, koje se sastojalo od parčićima posute tvrde gline. Onda je ugasio sveću, već izgorelu do četvrtine dužine i legao u tami.

Posle trećeg povratka do tog prvog bočnog tunela, ne našavši znaka da je Bord dolazio, on se vrati u logor da prouči zalihe. Tu su i dalje bile dve vekne hleba, pola boce vode i usoljeno meso, koje još nije taknuo; i četiri sveće. Pretpostavio je da je moglo proći šest dana otkako je Bord dolazio, ali moglo je biti i tri, ili osam. Bio je žedan, ali se nije usuđivao da pije, sve dok ne bude imao još zaliha.

Krenuo je da nađe vodu.

Najpre je brojao korake. Posle stotinu i dvadeset video je da su se

grede tunela iskrivile i bilo je mesta gde su se parčići kamenja probili i napola ispunili prolaz. Stigao je do ventilacionog otvora, uspravnog tunela, gde je bilo lako spustiti se niže po onome što je preostalo od drvenih merdevina, ali posle toga, na nižem nivou, zaboravio je da broji korake. Jednom je prošao pored slomljene drške pijuka; još dalje, video je odbačenu rudarsku čeonu traku, parče sveće još je bilo ugrano u čeonu otvor. Ubacio je to u džep kaputa i nastavio dalje.

Monotonija zidova od klesanog kamena i dasaka umrtvila mu je um. Koračao je poput nekoga ko će koračati večno. Tmina ga je sledila i koračala ispred njega.

Sveća koja je gotovo dogorela do kraja prosu mu mlaz vrelog voska na prste i opeče ga. On ispusti sveću i ova se ugasi.

Pipao je da je nađe u nagloj tmuni, osećao je mučninu od zaudaranja njenog dima, dizao je glavu da izbegne taj zadah paljevine. Pred sobom, pravo pred sobom, daleko, ugledao je zvezde.

Sićušne, blistave, udaljene, uhvaćene u uskom otvoru poput proreza u kupoli opservatorije: uski pravougaonik pun zvezda u tmuni.

On ustade, zaboravivši na sveću, i potrča prema zvezdama.

Kretale su se, igrale, kao zvezde u polju teleskopa kada satni mehanizam zadrhti ili kada su mu oči veoma umorne. Igrale su i postajale svetlije.

Zašao je među njih, a one mu progovoriše.

Plamenovi su bacali neobične senke po pocrnelim licima i izvlačile neobičnu svetlost iz blistavih, živih očiju.

"Hej ti tamo, ko je to? Hano?"

"Šta to radiš u tom starom prolazu, bačo?"

"Hej, ko je to?"

"Ko do đavola, zaustavi ga..."

"Hej, bačo! Stani!"

Slepo je potrčao u tamu, nazad putem kojim je došao. Svetlosti su ga sledile i on je gonio sopstvenu slabašnu, ogromnu senku niz tunel. Kada senku proguta stara tmina i kada ponovo dođe stara tmina još se teturao, saginjao se i pipao tako da je najčešće bio na sve četiri ili na nogama i jednoj ruci. Najzad se sručio i ležao je sklupčan uza zid, grudi punih vatre.

Tišina, tmina.

Našao je u džepu okrajak sveće u limenom nosaču, pripalio ga kremenom i ocilom i pri njenom sjaju našao vertikalni tunel ni pedeset stopa od mesta gde se zaustavio. Našao je put nazad do logora. Tamo je spavao; probudio se, pa je jeo i popio ostatak vode; nameravao je da ponovo ustane i traži vodu; zaspao je, ili utonuo u dremež ili mutež u kome je sanjao da mu se obraća neki glas.

"A tu li si. Sve je u redu. Ne boj se. Neću ti ništa. Rekoh ja da nije kucavac. Ko je ikada čuo za kucavca visokog kao čovek? Ili ko ga je ikada uopšte video, kada je o tome reč. Oni su ono što ne vidiš, baćo, to sam rekao. A ono što smo videli bio je čovek, računajte na to. Pa šta onda radi u rudniku, rekoše oni, i šta ako je duh, neki momak koji je zaglavio kada je potopljeno staro južno okno, možda, pa je sada prohodao? E onda, rekoh ja, odoh da vidim. Nikada nisam video duha, koliko god da sam slušao o njima. Ne bih voleo da vidim ono što ne treba da se vidi, kao što je to narod kucavaca, ali šta bi bilo loše da ponovo vidim Temonovo lice, ili starog Tripa, zar ih nisam viđao u snovima, iste kao nekad, na kraju, radili su lica oznojenih isto kao za života? Zašto ne? Pa sam pošao. Ali ti nisi ni duh, niti rudar. Možda si dezertar, ili lopov. Ili si sišao s uma, da li je to u pitanju, sirotane? Ne boj se. Skrivaj se ako hoćeš. Šta to meni znači? Ima ovde dole mesta i za tebe i za mene. Zašto se skrivaš od dnevnog svetla?"

"Vojnici..."

"Tako sam i mislio."

Kada starac klimnu, sveća vezana za njegovo čelo baci svetlost u skoku preko čitave tavanice kopa. On čučnu na nekih deset stopa od Guenara, ruke su mu visile između kolena. Svežanj sveća i pijuk, kratke drške, fino oblikovana alatka, visili su mu sa pojasa. Lice i telo, pod nemirnom zvezdom sveće, bili su mu grube senke, zemne boje.

"Dopusti da ostanem ovde."

"Ostani i budi dobrodošao! Zar sam ja vlasnik rudnika? Gde si ušao, eh, kroz staro okno iznad reke? Imao si sreće što si ga našao, a srećan si i što si skrenuo ovamo na raskršću i nisi umesto toga otišao istočno. Prema istoku ovaj nivo nastavlja se u pećine. Ima ovde velikih pećina; jesi li to znao? Niko to ne zna osim rudara. Otvorili su prolaz za pećine pre nego što sam rođen, sledili su staru

žilu koja se ovde pružala prema suncu. Video sam jednom pećine, odveo me otac, treba i to jednom da vidiš, kaže mi on. Da vidiš svet ispod sveta. Prostoriju koja nema kraja. Pećinu duboku poput neba i crni potok koji se obrušava u nju, pada i pada sve dok svetlost sveće ne bude preslaba i ne može više da ga sledi, a voda još pada u ponor. Zvuk iz nje diže se kao šapat bez kraja, tamo iz mraka. A dalje, iza toga, možda su druge pećine, a i ispod. Možda im nema kraja. Ko zna? Pećina pod pećinom, blistava od golog kristala. Sve je to tamo goli kamen. A ovde je sve iscrpljeno pre mnogo godina. Izabrao si baš bezbednu rupu, baćo, samo da nisi naleteo na nas. Šta si tražio? Hranu? Ljudsko lice?"

"Vodu."

"Toga ne nedostaje. Dođi, pokazaću ti. Ovde ispod, na nižem nivou ima i previše izvora. Krenuo si u pogrešnom smeru. Ja sam radio tamo dole, prokleta voda bila mi je do kolena, pre nego što je žila iscrpena. Nekada davno. Dođi."

Stari rudar ostavio ga je u logoru, pošto mu je pokazao gde je vrelo i upozorio ga da ne sledi vodeni tok, jer je građa tamo sigurno trula i jedan korak ili zvuk mogli bi izazvati usov. Tamo dole sva građa bila je pokrivena debelim, blistavim belim krznom, možda je to bila šalitra, ili plesan; delovala je veoma neobično, nad uljastom vodom. Kada je ponovo ostao sam, Guenar pomisli da je sanjao taj beli tunel pun crne vode i posetu rudara. Kada ugleda treptaj svetla daleko niz tunel, on čučnu iza kvarcnog stuba sa velikim klinom od granita u ruci: jer sav strah, bes i bol skupili su mu se u jednu stvar ovde dole u tami, u rešenost da ne dopusti nijednom čoveku da položi ruku na njega. Slepa odlučnost, tvrda i teška poput kamenog odlomka, teška u njegovoj duši.

To je samo starac dolazio, sa kriškom suvog sira za njega.

Sedeo je sa astronomom i pričao. Guenar pojede sir, jer nije mu preostalo hrane, pa je slušao starčevu priču. Dok je slušao, težina kao da se malo odigla, činilo mu se da mu pogled doseže dublje u tminu.

"Nisi ti običan vojnik", reče rudar, a on odvrati: "Ne, nekada sam učio škole", ali ništa više, jer se nije usuđivao da kaže rudaru ko je. Starac je poznavao sve događaje u toj oblasti; pričao je o spaljivanju

okrugle kuće na bregu i o grofu Bordu. "Otišao je u grad sa njima, sa tim crnim mantijama, da mu sude, tako su rekli, da ga izvedu pred njihovo veće. Da mu sude zbog čega? Šta je ikada radio osim što je lovio divlje veprove, jelene i lisice? Da li mu to sudi veće lisica? Šta im sve to znači, to njuškanje, vojnikovanje, spaljivanje i suđenje? Bolje bi bilo da ostave pošten narod na miru. Grof je bio pošten, koliko već to bogataš može da bude, ispravan zemljoposjednik. Ali ne možeš ti njima da veruješ, nikome od takvih. Samo ovde dole. Možeš da veruješ čoveku koji je sišao u rudnik. Šta drugo ima čovek ovde dole osim svojih ruku i ruku svojih drugara? Šta je između njega i smrti, kada na nivou dođe do obrušavanja ili se zatvori kop, a on je na slepom kraju, nego njihove ruke, njihove lopate i njihova volja da ga iskopaju? Ne bi bilo srebra gore na suncu da nema poverenja između nas ovde dole u mraku. Ovde dole možeš da računaš na svoje drugare. I niko ne dolazi osim njih. Možeš li da predstaviš vlasnika u njegovim čipkama, ili vojnike, kako silaze niz te merdevine, idu sve niže i niže kroz veliki tunel u mrak? Ne njih! Hrabri su oni kada treba da se gaca po travi, ali šta ti vrede mač i vika u mraku? Voleo bih ja da ih vidim kako silaze ovamo..."

Kada je došao sledeći put, sa njime je bio još jedan čovek, pa su doneli uljanicu i glineni krčag ulja, kao i još sira, hleba i nešto jabuka. "Hano se setio svetiljke", reče starac. "To ti je kudeljni fitilj, ako se ugasi samo oštro duni, pa će verovatno ponovo da se pripali. Imaš ovde i tuce sveća. Mladi Per je maznuo gomilu iz pakovanja, gore na travi."

"Svi oni znaju da sam ovde?"

"Mi znamo", reče rudar kratko. "Oni ne."

Neko vreme potom, Guenar se vrati nižim nivoom, zapadnim, onim kojim je ranije išao, sve dok ne vide kako rudarske sveće igraju poput zvezda; ušao je u okno u kome su radili. Podelili su obrok sa njim. Pokazali su mu prolaze rudnika, pumpe i ogromne uspravne tunele u kojima su bile merdevine i čekrci sa vedrima; od ovih se sklonio, jer promaja koja je usisavala niz veliki tunel smrdela mu je na paljevinu. Odveli su ga nazad i dopustili mu da radi sa njima. Ponašali su se prema njemu kao prema gostu, kao detetu. Primili su ga. Bio je njihova tajna.

Ne vredi mnogo provoditi čitavog života po dvanaest sati dnevno u

crnoj rupi u zemlji ukoliko tamo nema ničega, nikakve tajne, niti blaga, ničeg skrivenog.

Bilo je srebra, svakako. Ali tamo gde je nekada te niveoe obrađivalo deset grupa po petnaest ljudi i nije bilo kraja cviljenju, čegrtanju i treskanju napunjenih vedara koja su se pela vrištećim čekrkom, dok su prazna kloparala nadole da bi došla do šinaca koji su jurili sa svojim teškim kolima, sada je radila jedna grupa od osam ljudi: ljudi preko četrdesete koji nisu znali drugi zanat osim rudarskog. Još je bilo nešto srebra u tvrdom granitu, u malim žilama među jalovinom. Ponekad bi proširili jedan kraj za stopu tokom dve nedelje.

"Bio je to veliki rudnik", govorili su ponosito.

Pokazali su astronomu kako da namesti kopački klin i kako da po njemu zamahne čekićem, kako da udara po granitu fino uravnoteženim i oštrim pijukom, kako da prebira i traži 'zrna', na šta da obraća pažnju, retka svetlucava grananja čistog metala, mrvljive, bogate rudne stene. Pomagao im je svakodnevno. Bio je u oknu i čekao kada su dolazili i pomagao ovome ili onome čitavog dana na poslu sa lopatom, oštrio alat, terao kolica sa rudom po užlebljenoj dasci do velikog tunela, ili je radio na kraju linije. Nisu mu dozvoljavali da radi dugo; to su zabranjivali ponos i navika. "Hej, ostavi se takvog cepkanja kao da si drvodelja. Gle: ovako, vidiš?" Ali onda bi drugi zatražio: "Udari ovde, momak, vidiš, tu po klinu, tako."

Davali su mu da jede svoje sopstvene neukusne i slabe obroke.

Noću, sam u izdubljenoj zemlji, kada bi se uspeli dugim merdevinama do 'trave', kako su govorili, ležao je i mislio na njih, o njihovim licima, glasovima, teškim, izbrazdanim, zemljom umrljanim šakama, rukama staraca debelih noktiju crnih od grebanja po kamenu i čeliku; tim rukama, pametnim i ranjivim, koje su otvorile zemlju i otkrile blistavo srebro u čvrstoj steni. Srebro koje nikada nisu uzimali, nikada zadržavali, nikada trošili. Srebro koje nije bilo njihovo.

"Kada biste našli novu žilu, novi nanos, šta biste učinili?"

"Otvorili je i rekli majstorima."

"Zašto majstorima?"

"Ama, čoveče! Plaću nas za to što odnesemo! Jel' misliš da ovaj poso radimo iz ljubavi?"

"Da."

Svi su mu se smejali, glasnim smehom, bockavim, nevinim. Žive oči blistale su im na licima crnim od prašine i znoja.

"Ah, da možemo da otkrijemo novu žilu! Žena bi držala svinju kao nekada, a ja bih, Boga mi, plivao u pivu! Ali da ima srebra, našli bi ga; zato su odgurali radove toliko daleko prema istoku. Ali jalovo je ovde, i iscrpljeno, i to ti je čitava priča."

Vreme se proteglo iza i ispred njega poput mračnih prilaza i jama rudnika, svih prisutnih odjednom, kad god bi se on sa svojom malom svećom mogao naći među njima. Sada je, kada je bio sam, astronom često lutao po tunelima i starim kopovima, jer je poznavao opasna mesta, duboke nivoe pune vode, izveštio se na klimavim merdevinama i uskim mestima, pun zanimanja za igru sveće po stenovitim zidovima i pregradama, odsjaju liskuna koji kao da je dopirao iz dubine kamena. Zbog čega je ponekad sijao na takav način? Kao da je sveća pronalazila nešto daleko ispod blistave, izlomljene površine, nešto što je namigivalo u znak odgovora i zamračeno, kao da je skliznulo iza oblaka ili diska neviđene planete. "U zemlji postoje zvezde", pomišljao je. "Samo kada bi ih bilo moguće videti."

Nespretan sa pijukom, bio je vešt sa mašinerijom; divili su se njegovoj umešnosti, pa su mu doneli alatke. Popravljao je pumpe i čekrke; napravio je svetiljku na pokretnom nosaču za 'mladog Pera' koji je radio u dugom, uskom slepom završetku, sa reflektorom napravljenim od limenog držača za sveću iskovanim u zakrivljeni list i uglačanim finom kamenom prašinom i vunenom tkaninom njegovog kaputa. "Pravo čudo", govorio je Per. "Kao dnevno svetlo. Samo, pošto je iza mene, ne gasi se kada se vazduh pokvari, pa mi ne kaže da treba da se vratim da udahnem."

Jer čovek može da nastavi rad u uskom kraju i neko vreme pošto mu se sveća ugasila zbog nedostatka kiseonika.

"Trebalo bi da ovde namestite mehove."

"Šta, kao da sam kovač?"

"Zašto ne?"

"Dal' ti ikada izlaziš noću na travu?" upita Hano, čežnjivo zagledan u Guenara. Hano je bio melanholičan, zamišljen čovek mekog srca.

"Tek da se malo osvrneš?"

Guenar ne odgovori. Nastavlja da pomaže Branu oko greda nosača; rudari su obavljali sav posao koga su nekada izvodile grupe drvodelja, gurača, slagača i tako dalje.

"On se smrtno plaši da napusti rudnik", reče Per tiho.

"Tek da vidiš zvezde i udahneš vetar", reče Hano, kao da i dalje razgovara sa Guenarom.

Jedne noći astronom isprazni džepove i pogleda stvari koje su bile u njima od noći spaljivanja opservatorije: stvari koje je pokupio u tim satima kojih sada nije mogao da se seti, satima kada je prebiraio i teturao se po zadimljenim ruševinama, u potrazi... u potrazi za onim što je izgubio... više nije razmišljao o tome šta je izgubio. To mu je bilo zapečaćeno u umu debelim ožiljkom, ožiljkom od opekotine. Zadugo ga je taj ožiljak sprečavao da pojmi prirodu predmeta nanizanih sada ispred njega po prašnjavom kamenom podu rudnika: svežanj hartije nagoreo duž jedne ivice; okruglo parče stakla ili kristala; metalna cev; divno izrađen drveni zupčanik; parče iskrivljenog i pocrnelog bakra sa urezanim finim linijama; i tako dalje, parčići, otpaci, ostaci. On vrati hartije u džep, bez pokušaja da razdvoji krhke, napola stopljene listove i da razazna fini rukopis. Nastavio je da posmatra i povremeno podiže i zagleda druge stvari, naročito parče stakla.

Znao je da je to okular njegovog teleskopa od deset palaca. Lično je polirao sočiva. Kada ga je podigao, držao ga je pažljivo, za ivice, da kiselina njegove kože ne nagrize staklo. Najzad počeo da ga čisti glačanjem, koristeći čuperke fine jagnjeće vune iz kaputa. Kada je bilo čisto, on ga podiže i zagleda iz svih uglova. Lice mu je bilo smireno i usredsređeno, njegove svetle, široko razmaknute oči mirne.

Nakrenuto u njegovoj ruci, teleskopsko sočivo odražavalo je plamen svetiljke u jednu blistavu, majušnu tačku u blizini ivice i naizgled ispod krivine njegovog lica, kao da je sočivo u sebi zadržalo zvezdu od mnogih stotina noći tokom kojih je bilo okrenuto prema nebu.

On ga pažljivo umota u čuperke vune i nađe mu mesto u kamenom zaklonu, zajedno sa svojom kutijom za ognjilo. Onda je podigao ostale stvari, jednu po jednu.

Tokom sledećih nedelja rudari su ređe viđali svog begunca dok su radili. Najveći deo vremena provodio je nasamo: istražuje napuštene istočne oblasti rudnika, govorio je kada bi ga upitali šta to radi.

"Zašto?"

"Razgledam", rekao je uz kratki, trzavi osmeh od koga je poprimio veoma luckast izgled.

"Oh, momče, šta ti znaš o tome? Tamo ti je sve jalovo. Srebra nema; a istočnu žilu nisu našli. Mogao bi naći nešto malo siromašne rude ili žilu kalaja, ali ništa vredno kopanja."

"Kako znaš šta je u zemlji, u steni ispod tvojih nogu, Pere?"

"Poznajem znakove, mladiću. Ko će to bolje znati?"

"Ali ako su znakovi skriveni?"

"Onda je srebro skriveno."

"Pa ipak, znaš da je tamo, samo kada bi znao gde da kopaš, kada bi video kroz kamen. I šta još je tamo? Pronalaziš metal, zbog toga što tragaš za njime i kopaš ga. Ali šta još možeš naći, dublje od rudnika, ukoliko tragaš, ukoliko znaš gde da kopaš?"

"Stenu", reče Per. "Stenu, i stenu, i stenu."

"A onda?"

"A onda? Pakleni oganj, koliko ja znam. Zbog čega je inače sve toplije kako tuneli idu u sve veću dubinu? Tako kažu. Približavaš se paklu."

"Ne", reče astronom, razgovetno i čvrsto. "Ne. Nema pakla ispod stenja."

"Šta je onda tamo, ispod svega?"

"Zvezde."

"Ah", reče rudar, oboren s nogu. On počea grubu, voskom prekrivenu kosu i nasmeja se. "Vidi ti zagonetača", reče on i zagleda se u Guenara sa sažaljenjem i divljenjem. Znao je da je Guenar lud, ali veličina njegovog ludila bila je za njega nova stvar, i vredna divljenja. "Hoćeš li ih naći, te zvezde?"

"Ako naučim kako da gledam", reče Guenar, toliko smireno da Per nije mogao drugačije da odgovori nego da digne lopatu i da se vrati tovaranju kolica.

Jednog jutra kada su se rudari spustili zatekli su Guenara još usnulog, umotanog u izanđali ogrtač koji mu je dao grof Bord, a pored njega neki čudan predmet, napravu načinjenu od srebrne cevi,

limenih držača i žica iskovanih od starih držača za čeone svetiljke, s nosačem od drški pijuka pažljivo izrezbarenih i uklopljenih, nazupčenih točkića, parčetom svetlucavog stakla. Bio je zbunjujući, improvizovan, prefinjen, sulud, složen.

"Šta je to, do đavola?"

Stajali su oko njega i piljili u stvar, svetlosti njihovih čeonih svetiljki bile su usredsređene na nju, žuti snop bi ponekad zatrepao preko usnulog čoveka kada bi ovaj ili onaj bacio pogled na njega.

"On je to napravio, sigurno."

"Jašta nego sigurno."

"Radi čega?"

"Ne diraj to."

"Nisam ni nameravao."

Astronoma prenuše njihovi glasovi i on sede. Žuti zraci sveća ocrtavali su mu belo lice naspram tame. On protrlja oči i pozdravi ih.

"Šta će ti to biti, momak?"

Izgledao je uznemireno ili zbunjeno kada je video predmet njihove radoznalosti. On položi zaštitnički ruku preko njega, a ipak ga je neko vreme gledao kao da ga ne prepoznaje. Najzad reče, namršten i govoreći šapatom: "To je teleskop."

"Šta je to."

"Naprava koja čini udaljene stvari jasnim oku."

"Kako to može?" upita zbunjeno jedan rudar. Astronom je odgovarao sa rastućom samouverenošću. "Zahvaljujući određenim svojstvima svetlosti i sočiva. Oko je složen instrument, ali slepo je za polovinu vaseljene - daleko više od polovine. Noćno nebo je crno, kažemo: između zvezda su praznina i tama. Ali okrenite oko teleskopa na taj prostor između zvezda, i gle: zvezde! Zvezde previše slabe i daleke da bi ih videlo samo oko, red za redom, veličanstvenost za veličanstvenošću, sve do najdaljih granica vaseljene. Van svake mašte, tamo u dalekoj tmini ima svetlosti: silna veličanstvenost sunčevog svetla. Video sam je. Gledao sam je, noćima i noćima, i kartografisao zvezde, Božje svetionike na obalama tame. A i ovde ima svetlosti! Nema mesta lišenog svetlosti, utehe i sjaja tvorčevog duha. Nema mesta koje je odbačeno, stavljeno van zakona, prezreno. Nema mesta koje je ostavljeno mračno. Tamo gde su pogledale oči Božje, tamo je svetlost. Moramo ići dalje, moramo

gledati dalje! Ima svetlosti, samo ukoliko želimo da je vidimo. Ne samim očima, već veštinom ruku, znanjem uma i verom srca neviđeno se razotkriva, a skriveno postaje jasno. A sva mračna zemlja blista poput usnule zvezde."

Govorio je sa dostojanstvom za koje su rudari znali da po pravu pripada sveštenicima, velikim rečima koje su sveštenici izgovarali u crkvama punim odjeka. To nije pripadalo tu, rupi u kojoj su kopali da zarade za život, rečima luckastog begunca. Kasnije, dok su razgovarali između sebe, vrteli su glavama ili ih kuckali prstima. Per reče: "Ludilo je sve veće u njemu", a Hano reče: "Sirota duša, sirota duša!" Pa ipak, nije bilo onoga među njima ko nije istovremeno verovao u ono što im je astronom rekao.

"Pokaži mi", reče stari Bran, kada je zatekao Guenara samog u dubokom istočnom ogranku, zaposlenog oko složene naprave. Bran je bio taj koji je prvi sledio Guenra, doneo mu hranu i odveo ga ostalima.

Astronom rado kroči u stranu i pokaza Branu kako da drži napravu uperenu nadole prema podu tunela, kako da je usmeti i dovede u žižu, pokuša da opiše njen način rada i šta bi Bran mogao videti: sve uz oklevanje, jer nije bio naviknut da objašnjava neznalici, ali bez nestrpljenja kada Bran nije razumeo.

"Ništa ne vidim osim zemlje", reče starac posle dugog i ozbiljnog posmatranja pomoću instrumenta. "I malo prašine i kamenčića po njoj."

"Možda te svetiljka zaslepljuje", reče astronom ponizno. "Bolje je gledati bez svetlosti. Ja to umem zato što sam to radio toliko dugo. Sve je to uvežbanost - kao postavljanje klinova, što ti uvek uradiš kako treba, a ja uvek pogrešno."

"Jest. Možda. Reci mi šta vidiš..." Bran je oklevao. Nedavno je shvatio ko mora da je Guenar. To to je znao da je ovaj jeretik nije ništa menjalo, ali to što je znao da je reč o učenom čoveku nekako mu je otežavalo da ga nazove 'drugar' ili 'momak'. Pa ipak, ovde, i posle toliko vremena, nije mogao da ga nazove majstorom. Bilo je vremena kada je, i pored sve svoje blagosti, begunac govorio velikim rečima, grabio je dušu sagovornika, vremena kada ga je bilo lako nazvati ga 'majstore'. Ali to bi ga prestravilo.

Astronom položi ruku na okvir svog mehanizma i odvrati blagim

glasom: "Postoje... sazvežđa."

"Šta ti je to, sazvežđa?"

Astronom pogleda Brana kao iz velike daljine i najzad reče: "Kola, Škorpija, Srp kod Mlečnog puta leti, to su sazvežđa. Raspored zvezda, nakupina zvezda, porodice, likovi..."

"I ti ih vidiš ovde, pomoću toga?"

I dalje zagledan u njega kroz svetlost svetiljke bistrim, zamišljenim očima, astronom klimnu i ne progovori, već pokaza naniže, prema steni na kojoj su stajali, isklesanom podu rudnika.

"Kako izgledaju?" Branov glas bio je prigušen.

"Samo sam ih nazreo. Tek na trenutak. Nisam se još izveštio; nešto je to drugačija veština... Ali ovde su, Brane."

Sada često nije bio na kopu gde su radili, kada bi stigli na posao, i nije im se pridruživao čak ni za obrok, iako su mu uvek ostavljali deo hrane. Sada je poznavao puteve rudnika bolje od ikoga među njima, čak i od Brana, ne samo 'živi' rudnik, već i 'mrtvi', napuštene radne i opitne tunele koji su se pružali istočno, sve dublje, prema pećinama. Tamo je bio najčešće: a oni ga nisu sledili.

Kada bi se pojavio među njima i kada bi razgovarali, bili su ponizniji sa njime i nisu se smejali.

Jedne večeri, kada su se svi vraćali sa poslednjim kolicima prema glavnom tunelu, on dođe da ih presretne, naglo iskoračivši iz kopa sa njihove desne strane. Kao i uvek, bio je odeven u otrcani kaput od ovčije kože, crn od gline i prljavštine tunela. Plava kosa posedela mu je. Oči su mu bile bistre. "Brane", reče on, "dođi, mogu da ti pokažem."

"Šta da mi pokažeš?"

"Zvezde. Zvezde ispod stene. Ima veliko sazvežđe u kopu na starom četvrtom nivou, tamo gde se beli granit useca u crni."

"Znam to mesto."

"Tamo je: pod nogama, kraj tog zida od bele stene. Veliki sjaj i nakupina zvezda. Njihovo blistanje nadvladava tminu. Izgledaju kao lica igrača, oči anđela. Dođi da ih vidiš, Brane!"

Rudari su tamo stajali, Per i Hano leđa napregnutih da zaustave kolica da se ne otkotrljaju: pogureni ljudi umornih, prljavih lica i velikih šaka iskrivljenih i otvrdlih od držanja lopata, pijuka i čekića. Svi su se osećali neprijatno, samilosno, nestrpljivo.

"Upravo završavamo. Idemo kući na večeru. Sutra", reče Bran.

Astronom je gledao od lica do lica i nije rekao ništa.

Hano reče hrapavim, blagim glasom: "Popni se sa nama, bar ovaj put, momče. Mračna je noć i možda će kiša; sada je novembar; ni živa duša neće te videti ako iziđeš i posediš kraj mog ognjišta, bar jednom, pojedješ vruće hrane, i odspavaš pod krovom, ne ispod teške zemlje i sasvim sam!"

Guenar napravi korak unazad. Kao da se sva svetlost odjednom ugasila, kao da mu je lice utonulo u senku. "Ne", reče on. "Oni će da mi spale oči."

"Pusti ga na miru", reče Per i pokrenu teška kolica sa rudom prema oknu.

"Pogledaj tamo gde sam ti rekao", reče Guenar Branu. "Rudnik nije mrtav. Pogledaj sopstvenim očima."

"Jest. Poći ću s tobom i pogledati. Laku noć!"

"Laku noć", reče astronom i ponovo se okrenu bočnom tunelu kada su produžili. Nije nosio svetiljku, niti sveću; jednog trenutka videli su njega, sledećeg tamu.

Ujutro nije bio tamo da se vidi s njima. Nije došao.

Bran i Hano su ga tražili, najpre nemarno, potom čitav jedan dan. Sišli su koliko god su smeli i najzad stigli do ulaza u pećine, ušli i ponekad dozivali, iako po velikim pećinama čak ni oni, rudari čitavog života, nisu smeli da dozivaju glasno zbog užasa beskrajnih odjeka u tami.

"Otišao je dole", reče Bran. "Još niže. Tako je rekao. Idi dalje, moraš ići dalje, da nađeš svetlo."

"Nema svetla", prošapta Hano. "Nikada ovde nije bilo svetla. Još od nastanka sveta."

Ali Bran je bio tvrdoglav starac, uma bukvalnog i sklonog poverenju; a Per ga je slušao. Jednog dana njih dvojica odoše do mesta o kome je govorio astronom, tamo gde je ogromna žila tvrdog, svetlog granita koja se useca kroz tamniju stenu ostavljena nedirnuta, pre pedeset godina, kao jalov kamen. Popravili su građu tavanice starog kopa tamo gde su nosači oslabili, a onda počeli da kopaju, ne po beloj steni već niže, podno nje; astronom je tu ostavio znak, neku vrstu karte ili simbola nacrtanog garom od sveće na kamenom podu.

Naišli su na rudu srebra stopu niže, ispod sloja kvarca; a ispod toga - sada su radila sva osmorica - pijuci su udarcima razotkrili čisto srebro; žile, ogranci, čvorovi i zadebljanja blistali su među izlomljenim kristalima u razmrvljenoj steni, poput zvezda i nakupina zvezda, dubina ispod dubine, bez kraja, svetlost.

VIDNO POLJE

Jedva da znam šta da kažem o 'Vidnom polju'; reč je o nekoj vrsti sublimisanog temper tantruma. O gnevnom pismu uredniku. O malini.

Šeli je izbačen iz Oksforda - mislim da priča nije potvrđena, ali ko mari - zbog toga što je na krajnjem zidu jednog ćorsokaka namalao: OVIM PUTEM DO NEBESA. Osećam kako je potrebno s vremena na vreme osvežiti boju na tom natpisu.

Videh prošle noći lik same večnosti
Kao silni prsten čiste i beskrajne svetlosti...

Henri Von, 1621-1695.

Izveštaji sa Psihe IV dolazili su redovno, čista rutina, sve do neposredno pred vreme kada im se otvorio prozor za povratak. A onda je odjednom zapovednik Rodžers radiom javio da su napustili površinu, vratili se na brod i otpočeli procedure za povratak - 82 sata i 18 minuta prerano. Hjuston je, razume se, zahtevao objašnjenje, ali odgovori Psihe bili su eratični. Kašnjenje odgovora od 220 sekundi nije pomagalo. Psiha je neprekidno prekidala vezu. Jednom je Rodžers rekao: "Moramo sada da je vratimo kući ukoliko to uopšte mislimo da uradimo", očevidno kao odgovor na pitanja Hjustona, ali sledeća stvar bio je Hjuston koji je tražio očitavanje, a potom nešto o dozama. Sunce je bilo bučno i prijem je bio vrlo loš. Emitovanje glasa prekinulo se bez znaka za okončavanje.

Automatsko odašiljanje podataka sa broda nastavljalo se. Polazak je bio normalan. Kao što je normalno, izveštaji su dolazili tokom dvadeset šest dana leta koje su astronauti proveli u drogiranom snu povezani na HKL i I.V. Na učesnicima misije Psihe nije bilo medicinskog nadgledanja. Jedina veza sa posadom bio je glasovna. Kada nisu uputili poziv na dan 2, duga napetost u Hjustonu zategla se do očajanja.

Automati na brodu kojima je upravljala zemaljska posada upravo su

odredili kurs za ulazak Psihe, kada mrtvi zvučnici odjednom rekoše Hjuzeovim glasom: "Hjuze, možete li mi dati očitavanja. Imam ovde optičke smetnje." Pokušali su da ga navode, ali jedan njegov pokušaj manuelne ispravke bio je katastrofalan i zemaljskoj posadi bilo je potrebno pet sati da ga poprave. Rekli su mu da se sklanja odatle, oni će da spuste brod. Gotovo neposredno posle toga ponovo su izgubili zvučnu vezu.

Ogromni, bleđi padobranci otvoriše se nad sivim Pacifikom, ruže u laganom padu sa nebesa. Brod nagoreo od brzine vrisnu parom, zaranjajući; izbi nazad i zaljulja, miran, na dugim, dubokim naborima talasa. Zemaljska kontrola obavila je sjajan posao. Spustili su se na pola kilometra od Kalifornije. Helikopteri zalebdeše, splavovi se okupiše, brod je umiren, kapak otvoren. Niko nije izlazio.

Ušli su i izneli ih.

Zapovednik Rodžers bio je u svom pilotskom sedištu, još vezan i uključen u HKL i I.V-ove. Bio je mrtav već otprilike deset dana i bilo je jasno zbog čega mu ostali nisu otvorili odelo.

Kapetan Temski izgledao je fizički nepovređeno, ali ošamućeno i zbunjeno. Nije progovarao, niti je odgovarao na uputstva. Morali su da ga rukama izvuku iz broda, iako nije pružao nikakav aktivan otpor. Dr Hjuze bio je u stanju kolapsa, ali potpuno svestan; izgledalo je da je oslepeo.

"Molim..."

"Da li išta vidite?"

"Da! Molim vas, ostavite mi povez preko očiju."

"Vidite li ovo svetlo koje vam pokazujem? Kakve je boje, dr Hjuze?"

"Sve boje, bela, previše je sjajno."

"Hoćete li da pokažete prema njemu, molim vas?"

"Svuda je. Previše je sjajno."

"Soba je sasvim mračna, dr Hjuze. A sada, hoćete li, molim vas, da ponovo otvorite oči?"

"Nije mračna."

"Mmmh. Može biti da je reč o superosetljivosti. U redu, sada, kako je ovo? Da li je dovoljno mračno za vas?"

"Zamračite!"

"Ne, spustite ruke, molim vas. Polako. U redu, vratićemo poveze."

Čovekovo otimanje prestade čim su mu oči bile pokrivena, on leže mirno, zadihan. Njegovo usko lice, uokvireno jednomesečnom tamnom bradom, bilo je uljasto od znoja. "Izvinite", reče on.

"Pokušaćemo ponovo kada se budete odmorili."

"Hoćete li, molim vas, da otvorite oči? Soba je sasvim mračna."

"Zašto mi to govorite kada nije mračna?"

"Dr Hjuze, jedva da mogu da vam razaznam lice; na svom instrumentu imam tek najslabije crveno osvetljenje - ništa drugo. Možete li da me vidite?"

"Ne! Ne vidim od svetla!"

Doktor poveća osvetljenje dok nije mogao da vidi Hjuzovo lice, stisnute vilice, otvorene, zaslepljene, prestravljene oči.

"Eto, da li je sada mračnije?" reče on sa sarkazmom bespomoćnosti.

"Ne!" Hjuz zatvori oči; smrtno je prebledelo. "Vrti mi se", promrmlja on, "kovitlac", a onda se zagrcnu za vazduhom i poče da povraća.

Hjuz je bio nevenčan i nije imao bližih srodnika. Koliko je bilo poznato, najbliži prijatelj bio mu je Bernard Decelis. Zajedno su prošli trenažu; Decelis je bio specijalista sa Psihe XII, misije koja je otkrila Grad na Marsu, dok je Hjuz bio na XIV. Prebacili su Decelisa do obaveštajne stanice u Pasadeni i naredili mu da uđe i razgovara sa svojim prijateljem. Razume se, razgovor je snimljen.

D. Zdravo, Geri. Decelis.

H. Barni?

D. Kako si?

H. Fino. Ti si OK?

D. Jašta. Nije baš bio izlet, je li?

H. Kako je Glorija?

D. Dobro, baš dobro.

H. Je li već prošla 'Tetku Rodi'?

D. (smeh) Oh, Hriste, jeste. Sada ume da svira 'Zelene rukave'. Odnosno, bar ona to zove 'Zeleni rukavi'.

H. Zašto su te dovukli do ove rupe?

D. Da te vidim.

H. Voleo bih da mogu da ti uzvratim kompliment.

D. Hoćeš. Čuj. Trojica različitih okulista, ili šta su već do đavola, uveravala su me da je sa tvojim očima apsolutno sve u redu. Tri oftamakademizatora i neurolog, u stvari. Napravili su neku vrstu hora. Ali izgleda da su đavolski uvereni u to.

H. Znači da očigledno moj mozak nije u redu.

D. U smisli kratkog spoja, možda.

H. Šta je sa Džoom Temskim?

D. Nemam pojma. Nisam ga video.

H. Šta su ti rekli o njemu?

D. Za njega još nisu prikupili hor. Samo su rekli da teži povučenosti.

H. Povučeniosti! Isuse, i ja bih tako rekao. Kao što je kamen povučen.

D. Temski? Onaj šaljivdžija?

H. Od njega je počelo.

D. Šta je počelo?

H. Na nalazištu. Prestao je da odgovara.

D. Šta se dogodilo?

H. Samo to. Prestao je da odgovara. Prestao je da govori. Prestao da primećuje. Dvajt je mislio da je reč o depresiji. Da li to još tako zovu?

D. Pomenuto je kao jedna od mogućnosti. Da li se išta posebno desilo tamo na nalazištu?

H. Našli smo odaju.

D. Odaja, jeste. Sve je to stiglo sa vašim izveštajima. Video sam ih, kao i neke holoe koje ste doneli sa sobom. Fantastično. Šta je to, do đavola, Geri?

H. Ne znam.

D. Da li je veštačko?

H. Ne znam. Šta je čitav Grad?

D. Sagrađen je, napravljen; mora da jeste.

H. Otkud znaš, kako možeš da kažeš, kada ne znaš šta ga je napravilo? Da li je morska školjka 'napravljen'? Kada ne bi znao, kada ne bi imao nikakve podatke i kada ne bi pretpostavljao nikakvu sličnost, pa kada bi pogledao morsku školjku i keramičku pepeljaru, da li bi znao, da li bi umeo da kažeš koja je 'napravljen'? I za šta? Šta predstavlja? Ili za keramičku morsku školjku? Ili osinjak? Ili za geod?

D. Dobro, u redu. Ali, šta je sa onim stvarima, onim... strukturama koje u izveštaju nazivate 'golubarnici'? Video sam holoe? Šta ste vi mislili o njima?

H. Šta si ti mislio o njima?

D. Ne znam. Neobični su. Pomislio sam da prostorni raspored propustim kroz kompjuter, da potražim smislen lik... Ti baš nemaš neko visoko mišljenje o tome.

H. Ne. U redu. Samo, šta si nameravao da programiraš kao 'smisao'?

D. Matematičke odnose. Bilo koju vrstu geometrijske pravilnosti, regularnosti, šifre. Ne znam. Kako je to mesto izgledalo, Geri?

H. Ne znam.

D. Mnogo si vremena provodio tamo?

H. Bio sam stalno, otkako smo ga pronašli.

D. Tamo si primetio tu vrstu nevolja sa očima koje imaš? Kako je počelo?

H. Stvari su izlazile iz žiže. Kao prenapregnute oči. Bilo je gore izvan odaje. Trajalo je o nekoliko dana. Još sam mogao da razaznam stvari kako treba dok smo nosili ML na brod. Ali pogoršavalo se. Naišli bi ti blesci svetlosti, totalno bi mi zeznuli opažanje dubine, zavrtelo bi mi se. Dvajt i ja podesili smo kurs, jedan ili drugi od nas funkcionisao je najvećim delom vremena. Ali on je nekako pomahnitao. Nije hteo da koristi radio, nije želeo da dodirne kompjuter.

D. Šta to... nije bilo u redu s njim?

H. Ne znam. Kada sam mu ispričao za svoje oči, on mi je rekao da ima nešto kao napade drhtavice. Ja sam rekao da bi bilo bolje da se nosimo na brod dok smo još u stanju. On reče OK, zbog toga što je Džo stvarno prestajao da funkcioniše. Pre nego što smo makar i počeli lansiranje njega su uhvatili nekakvi napadi, kao epilepsija - Dvajta, hoću da kažem. Kada bi se ovi svršili delovao je uzdrmano, ali izgledao je racionalno. Uzletanje je obavio OK, ali čim smo pristali uhvatio ga je novi napad, i to je svaki put trajalo sve duže. U međuvremenu je počeo da halucinira. Dao sam mu neka sredstva za umirenje i vezao ga; napadi su ga iscrpljivali. Kada sam zaspao, ne znam, do tada je već mogao da bude i mrtav.

D. Ne, umro je u snu. Otprilike na deset dana od Zemlje.

H. Nisu mi to rekli.

D. Ništa nisi mogao da učiniš, Geri.

H. Ne znam. Ti napadi koje je imao, bili su kao preopterećenje. Kao da su mu svi osigurači pregoreli. Sagoreli ga. Govorio je dok su ga držali. Neka vrsta izliva, poput kevtanja - kao da pokušava odjednom da izgovori čitave rečenice. Epileptičari ne govore, zar ne, tokom napada?

D. Ne znam. Epilepsiju u današnje vreme tako dobro kontrolišu da se ne čuje mnogo o njoj. Primete naklonost i izleče je u samom začetku. Da je Rodžers imao takvu naklonost...

H. Jah. Nikada ne bi ušao u program. Hriste, šest meseci je proveo u svemiru.

D. A koliko si ti - šest dana?

H. Kao i ti. Jedan skok do Meseca.

D. Nije to, onda. Misliš li...

H. Šta?

D. Neka vrsta virusa?

H. Svemirska kuga? Marsovska groznica? Tajanstvene drevne spore teraju astronaute u ludilo?

D. U redu, zvuči tupavo. Ali čuj, odaja je bila zatvorena. A stvarno zvuči kao da ste svi vi...

H. Dvajta hvata kortikalno preopterećenje, Džo postaje katatoničan, meni počinje da se priviđa. Gde je veza?

D. Nervni sistem.

H. Zbog čega različiti simptomi kod svakog od nas?

D. Pa, droge pogađaju ljude na različite načine...

H. Misliš da smo tamo unutra pronašli neku vrstu prokletih marsovskih psihodeličnih gljiva? Nema tamo ničega, mrtvo je, baš kao i ostatak Marsa. Ti bar znaš, bio si tamo! Nema prokletih klica niti virusa, nema tamo života, nikakvog života.

D. Ali možda je nekada bilo...

H. Zbog čega tako misliš?

D. Odaja koju ste pronašli. Taj Grad koga smo otkrili.

H. Grad! Za ljubav Hrista, Barni, govoriš kao neki prokleti pop žurnalista, proketo dobro znaš da bi stvar mogla biti i skupina muljnih nanosa, koliko mi znamo. Nema načina da se odredi. Previše je staro, uslovi su previše drugačiji, nemamo kontekst. Ne

razumemo, ne možemo da razumemo, reč je o nečemu u šta ljudski um nije uključen. Gradovi, odaje, sve to - samo pravimo analogije, pokušavamo da nađemo smisla uz pomoć naših pojmova. Ali to sve nije u našim pojmovima. Nema smisla. To sada vidim. To je jedina stvar koju vidim!

D. Šta to vidiš, Geri?

H. Šta vidim kada otvorim oči!

D. Šta?

H. Sve što nije tamo i što nema smisla. Oh... ja...

D. Hej, stani. Polako. Čuj, sve će biti u redu. Biće u redu, Geri, biće ti dobro.

H. (nejasno) svetlost, a (nejasno) pokušam da vidim šta mogu da dodirnem, a ne mogu, ne shvatam i ne mogu da (nejasno).

D. Drži se. Tu sam. Polako, stari moj.

Hjuz, koji je u svemirski program ušao sa astrofizike, došao je sa veoma dobrim rezultatima, zapravo sa briljantnim. To je uznemiravalo mnoge njegove vojne starešine, za koje je visoka inteligencija šifra za neuravnoteženost i neposlušnost. Dužnosti je obavljao valjano, a ponašanje mu je bilo besprekorno; ali sada su se često prisećali da je on, na kraju krajeva, ipak intelektualac.

Temskog je bilo teže objasniti. Bio je izvanredan probni pilot, kapetan vazduhoplovstva i zaljubljenik u bezbol, ali sada mu je ponašanje bilo još nenormalnije od Hjuzovog.

Temski je naprosto sedeo. Bio je u stanju da se stara o sebi, i to je činio. To jest, kada je bio gladan, a bilo je hrane, malo bi jeo prstima; kada je morao da se olakša, otišao bi do ugla i to činio; kada mu se spavalo, legao bi na pod i usnuo. Sve ostalo vreme sedeo je. Bio je u dobrom fizičkom stanju i sasvim miran. Ništa od svega što su mu govorili nije budilo ni najmanju reakciju, niti se zanimao za išta od onoga što se dešavalo oko njega. Dovedi su mu ženu da ga vidi u nadi da će to dovesti do nekakvog odgovora. Odveli su je, rasplakanu, posle pet minuta.

Pošto Temski nije hteo da odgovara, a Rodžers, budući mrtav, nije mogao da odgovara, bilo je prirodno da na Hjuza gledaju kao na nekog ko je, na neki način, odgovoran.

S njime je sve bilo u redu izuzev slučaja nečega što je ličilo na

histerično slepilo, pa se zbog toga očekivalo da odgovara na pitanja racionalno i da precizno odgovara šta se dogodilo. To, međutim, nije mogao ili nije hteo da čini.

Doveli su psihijatrijskog savetnika, istaknutog doktora iz Njujorka po imenu Šapir. Od njega su zatražili da radi i sa Temskim i Hjuzom. Razume se, bilo je nezamislivo priznati da je misija pretrpela neuspeh (reč 'katastrofa' još niko nije ni pominjao), ali procurilo je par glasina do štampe i pored svih predostrožnosti u pogledu bezbednosti. Neodgovorni novinari zahtevali su da znaju zbog čega se čitava posada Psihe XIV drži u izolaciji i pozivali se na 'pravo' američkog naroda da 'zna' itd. Bilo je neophodno dati saopštenje u vezi sa novim testom zdravlja obaveznim za sve astronaute posle više od petnaest dana u svemiru, uvedenim zbog neočekivane i tragične smrti kapetana Rodžersa od srčanog udara, i napisati čitavu novu seriju novinskih članaka u vezi sa planovima o 'Maloj Americi', gradu-kupoli na Marsu, ne bi li se zadržao pozitivan stav javnosti. Pravi ljudi, razume se, znali su da je program Psiha ugrožen; pa su uputili dr Šapira da postavi dijagnozu i izleči astronaute što je moguće brže.

Šapir je pola sata pričao sa Hjuzom o hrani u bolnici, o Kaltehu i najnovijim kineskim izveštajima o njihovoj sondi za Alfu Kentaura, sve veoma opušteno i trivijalno. Onda je rekao: "Šta vidiš kada otvoriš oči?"

Hjuz, koji je do tada ustao i obukao se, ćutke je sedeo neko vreme. Neprozirne naočare pokrivala su mu oči u potpunosti i davale mu oholi, zapiljeni izraz ljudi koji nose crne naočare. "Niko me to do sada nije pitao", reče on.

"Zar optičari nisu?"

"Da, pretpostavljam da Krej jeste. Ranije. Pre nego što su zaključili da sam mentalno poremećen."

"Šta si mu rekao?"

"Teško je to opisati. Stvar je u tome da je to neopisivo. Najpre su stvari izlazile iz žiže, postajale prozračne, nestajale. A onda svetlost. Previše svetlosti. Kao preosvetljeni film, na kome je sve izbeljeno. Ali uz to, neka vrsta kovitlanja. Menjanje položaja i odnosa, menjanje perspektive, stalni preobražaji. Meni se od toga vrtelo. Pretpostavljam da su mi oči neprestano slale signale unutrašnjem

uhu. Kao ona bolest srednjeg uva, samo naopačke. Zar ti ona ne uprska snalaženje u prostoru?"

"Menijerov sindrom, da, tako mislim da se zove; jeste, to radi. Naročito na stepenicama i nagibima."

"Kao da sam gledao iz velike visine ili... prema velikoj visini..."

"Jesi li se ikada plašio visine?"

"Do đavola, ne. Ništa mi čak ne znače. Šta je gore, a šta dole u svemiru. Ne, vidiš, ne pružam ti pravu sliku. Nema slike. Pokušavao sam da gledam više, da naučim... kako da gledam... ne vredi mnogo."

Nastala je stanka. "Za to treba hrabrosti", reče Šapir.

"Kako to misliš?" reče astronaut oštro.

"Pa... kada ti čulni ulaz najbitniji za svestan um - vid - neprekidno prijavljuje nepostojeće i nerazumljive stvari, u najoštrijoj protivurečnosti sa svim ostalim čulima - čulom dodira, sluhom, osećajem ravnoteže i tako dalje - to da ti se dešava svaki put kada pokušaš da otvoriš oči, a ti ne samo da živiš sa tim, već da pokušavaš da istražuješ... to ne zvuči lako."

"I zato uglavnom držim oči zatvorene", reče Hjuz mrgodno. "Kao mali majmun sa rukama preko očiju."

"A kada ipak otvoriš oči i pogledaš neki predmet za koji znaš da je tu - na primer, sopstvenu šaku - šta vidiš?"

"Rascvalu, zujavu zbrku."

"Vilijam Džejms", reče Šapir zadovoljno. "O čemu je on govorio - o tome kako beba opaža svet, eh?" Imao je prijatan glas uz nekakvo svojstvo blagog sjaja, bez oštine; čovek nije mogao da ga zamisli kako nekoga grdi ili viče. Klimnuo je nekoliko puta, razmišljajući o značenjima onoga što je Hjuz rekao. "Da naučiš kako da gledaš, rekao si. Da naučiš. Tako razmišljaš o tome?"

Hjuz je oklevao, a onda reče uz nagli, snažni porast poverenja: "Moram. Šta drugo mogu? Očevidno nikada neću biti u stanju da - da ponovo vidim kao nekada, onako kako drugi vide. Ali i dalje vidim. Samo ne shvatam ono što vidim, to nema smisla. Nema obrisa, nema razlika, čak ni između onoga što je bliže i dalje. Ima tu nečega - samo ne umem da kažem šta, zbog toga što nema stvari. Nema oblika. Umesto oblika, vidim preobražaje - preoblikovanje. Da li sve ovo ima ikakvog smisla?"

"Mislim da ima", reče Šapir, "samo što je izuzetno teško pretvoriti neposredno iskustvo u reči. A kada je iskustvo novo, jedinstveno, sveobuhvatno..."

"I iracionalno. To je to." Hjuze je sada govorio sa velikom zahvalnošću. "Kada bih samo mogao da ti pokažem", reče on čežljivo.

Dvojicu astronauta sada su držali na desetom spratu velike vojne bolnice u Merilendu. Nije im bilo dozvoljeno da napuštaju taj sprat, a svako ko bi ih posetio još je provodio deset dana u karantinu pre nego što će se pridružiti spoljnjem svetu: teorija o marsovske kuge trenutno je bila najmodernija. Na Šapirove zahteve, Hjuze je dozvoljeno da se popne do vrta na krovu bolnice (posle čega je lift pažljivo sterilizovan i ograđen na tri dana).

Zahtevali su od Hjuze da nosi hiruršku masku; a Šapir je od njega zatražio da ne nosi crne naočare. Poslušno je pošao liftom prekrivenih usta i nosa, očiju otkrivenih, ali čvrsto stisnutih.

Promena sa polumraka lifta na vrelo, zamagljenu sunčevu svetlost jula na otvorenom krovu nije, koliko je Šapir mogao da vidi, uticala na te zatvorene oči. Hjuze ih nije stisnuo čvršće pred poplavom svetlosti, iako je digao glavu prema njoj kao da mu je toplina prijatna na koži i duboko udahnuo kroz povezanu gazu.

"Nisam izlazio još od marta", reče on.

Bilo je to istina, razume se. Bio je u svemirskom odelu i u bolničkoj sobi i udisao je ili vazduh iz boca, ili klimatizovan.

"Jesi li zadržao osećaj za prostor?" upita Šapir.

"Ni najmanje. Osećam se više slepo sada kada sam napolju. Plašim se da ne koraknem preko ivice." Hjuze je odbio pomoć prilikom dolaska kroz hodnike i u liftu, spretno je opipavao put rukama, a sada je, i pored šale o padu, počeo da istražuje krovni vrt. Bio je ushićen: aktivni čovek pušten iz dugog zatočeništva. Šapir ga je zamišljeno gledao. Nizak nameštaj predstavljao je opasnost po njega, ali smesta je naučio kako da ga napipa; imao je taktilnu inteligenciju; u njegovim pokretima bilo je sklada, čak i dok se slepo teturao.

"Hoćeš li otvoriti oči?" reče Šapir mekim, oklevajućim glasom.

Hjuze zastade. "U redu", reče on; ali okrenuo se prema Šapiru, a desnica mu se diže, pipajući. Šapir priđe napred i dopusti toj šaci da

ga uhvati za ruku.

Stisak se pojača kada Hjuž otvori oči. Onda ga Hjuž pusti, napravi korak unazad i ispruži obe ruke. On ispusti krik. Pružao je ruke napred i naviše, glavu zabacivao, očiju širom otvorenih, zapiljen u prazno nebo. "Oh, moj Bože", prošapta on i pade poput čoveka koga je udario kovački čekić.

Psihijatrijska seansa, 18. juli. S. Šapir, Gerent Hjuž.

Š. Zdravo. Sidni... neću ostati dugo. Čuj, to mi baš i nije bila pametna ideja. Krov. Izvini. Nisam imao pojma. Ali ni prava... Da li bi više voleo da odem?

H. Ne.

Š. U redu... I sam sam pomahnitao od zatvorenog prostora. Treba mi dobra šetnja. Obično prilično pešačim. Otprilike dve milje do svog ureda i isto toliko nazad. A onda još dodajem zaobilazne puteve. Šta god rekli, Njujork je divan grad za šetnju. Ako umeš da odabereš put. Čuj, imam neobičnu priču o Džou Temskom. Ne priču, u stvari neobičnu činjenicu. Jesi li znao da su mu u dosijeju zapisali da je 'funkcionalno gluv'?

H. Gluv?

Š. Da, gluv. Pa, znaš, počinjem da se pitam. Uđem tamo i pričam sa Džoom, znaš, dodirujem ga, pokušavam da uspostavim vezu pogledima, bilo kakvu vezu, da se probijem. Ne вреди. Imao sam pacijente koji mi u upravo ovoliko reči kažu: 'Ne mogu da te čujem.' Metafora. Ali šta ako nije metafora? To se ponekad dešava sa malom decom, smatraju da su retardirana, a onda se ispostavi da imaju oštećenje sluha od trideset, šezdeset, osamdeset procenata. Pa, možda Džo stvarno ne može da me čuje. Kao što ti ne možeš da me vidiš.

H. (Pauza od četrdeset sekundi) Hoćeš da kažeš da on čuje stvari? Da osluškuje?

Š. Moguće je.

H. (Pauza od dvadeset sekundi) Uši ne možeš zatvoriti.

Š. I ja sam pomislio na to. Bilo bi nezgodno, zar ne? Pa sam pomislio, kako bi to bilo da pokušam da ih zatvorim umesto njega? Da mu stavim čepove u uši.

H. I dalje ne bi mogao da te čuje.

Š. Ne bi, ali ništa mu ne bi skretalo pažnju. Kada bi ti morao sve vreme da posmatraš svoj lajt šou, ne bi bio u stanju da obraćaš mnogo pažnje na mene, ili na bilo šta drugo, je li tako? Možda je tako sa Džoom. Možda je reč o šumu koji mu prigušuje sve drugo.

H. (Pauza od dvadeset sekundi) Bilo bi to više nego šum.

Š. Pretpostavljam da ne želiš da razgovaraš o... tamo na krovu... Ne, u redu je.

H. Voleo bi da znaš šta sam video, je li?

Š. Naravno da bih. Ali kada tebi bude odgovaralo.

H. Jašta, toliko toga imam ovde na raspolaganju osim razgovora sa tobom. Sve te knjige za čitanje i zgodne žene za merkanje. Prokleta dobro znaš da ću ti na kraju reći, zato što nemam s kime drugim da razgovaram.

Š. Oh, Boga mu, Gerente. (pauza od deset sekundi)

H. Jebi ga. Izvini, Sidni. Da nisam mogao da razgovaram sa tobom, u potpunosti bih pukao. Znam to. Veoma si strpljiv sa mnom.

Š. Šta god da si video tamo gore, to te uznemirava. To je jedan od razloga zbog koga želim da znam šta je to bilo. Ali, do đavola, ako si u stanju da sam iziđeš na kraj s time, učini to. Na kraju krajeva, u tome je osnovna zamisao. Moja radoznalost je moj problem, ne tvoj! Slušaj. Daj da zaboravimo malo na razgovor. Dopusti da ti pročitam ovaj članak iz 'Nauke'. Tvoj pukovnik Vud dao mi ga je, rekao je da bi te mogao zanimati. Mene jeste. Reč je o onome šta su našli u unutrašnjosti argentinskog meteora. Autori su predložili da odemo da pročešljamo pojas meteora u potrazi za ostacima među-zvezdane flote koja je okončala postojanje u našem sunčevom sistemu pre nekih šest stotina miliona godina. Razume se, najpre su sleteli na Mars. Da li su tipovi udareni?

H. Ne znam. Pročitaj članak.

Temski je spavao tvrdim snom i Šapiru je bilo lako da mu ubaci obične voštane čepove za uši poput onih koje koriste ljudi koji pate od nesаницe. Kada se Temski probudio, najpre nije učinio ništa neuobičajeno. Ustao je, zevnuo, protegao se, počeo se, lenjo se obazro oko sebe da vidi ima li pri ruci nečega za jelo na onaj smireni način koga je Šapir u sebi smatrao potpuno različitim od bilo kakvog psihopatskog ponašanja koje je ikada video, i zapravo različitim od

ikakvog ljudskog ponašanja koje je ikada video. Temski ga je podsećao na zdravu, čilu, zadovoljnu, pitomu životinju. Ne šimpanzu; nešto smirenije, više zamišljeno, možda orangutana.

Ali ovaj orangutan počinjao je da se oseća neprijatno.

Temski se obazre, levo i desno, nemirno. Možda se nije osvrtao, već je pokretao glavu i pokušavao da pronađe nestale zvuke. Izgubljeni akord, pomisli Šapir. Temski je bio sve više i više nemiran i uzbuđen. On ustade, i dalje nemirno okrećući glavu. Prvi put u sedamnaest dana svakodnevnih veze, on ugleda Šapira.

Zgodno lice sada mu je bilo izobličeno od bojazni ili zbunjenosti.

"Gde", reče on, "gde..."

Njegove ruke, koje su mu pipale po ušima da pronađu razlog tišine, nađoše čepove i izvadiše jedan. To je bilo dovoljno. "Ah", reče on i nepokretno stade. Oči su mu i dalje bile okrenute Šapiru, ali ga nisu videle. Lice mu se opustilo.

Kasniji pokušaji bili su uspešniji. Iako najpre zbunjen, Temski je saradivao dok je bio veštački ogluvljen i spremno odgovarao na Šapirove pokušaje da uspostavi sa njime vezu dodirnom, znakovima i najzad pisanjem. Posle pete takve seanse, Temski je pristao na duže seanse tokom kojih će biti upotrebljena droga koja će mu umrtviti krajeve slušnih živaca na otprilike pet sati.

Tokom drugog od tih dugih perioda zatražio je da vidi Hjuza. Šapira su već uputili da, ukoliko je moguće, dopusti dvojici astronauta da razgovaraju; verovalo se da bi se moglo izvući više podataka, ukoliko bi ovi slobodno razgovarali između sebe. Bilo je neophodno da Hjuze piše, jer je Temski bio na veštački način ogluvljen; budući da je znao slepo kucanje, svoj deo dijaloga vodio je na prenosnoj pisačkoj mašini. Međutim, nije sav materijal pronađen u korpi za otpatke mogao da se uspešno poveže sa snimkom izgovorenih reči Temskog. Dva čoveka uglavnom su razgovarala o povratku i bolesti i smrti zapovednika Rodžersa, čega Temski nije mogao da se seti; Hjuze je sve to opisao na isti način kao ranije, bez novih podataka. Nisu razgovarali o 'odaji' (nalazište D) niti o svojim nesposobnostima, izuzev sledećeg:

T. Nije iznutra, zar ne?

H. Da j untr, čepovi bi ti poprvili prijem.

T. Znači, stvarno je.

H. Jeste do đavola.

T. Vidiš, kada su mi prvi put gurnuli te čepove u uši, kada sam se probudio uz tu tišinu, stvarno sam se uprpio. Bilo mi je potrebno mnogo vremena da se vratim odande gde sam bio. A nisam mnogo želeo da se vraćam. Ali kada je Šapir počeo da mi govori koliko mnogo vremena je prošlo i kada sam shvatio da je ovo Zemlja, znaš, to me je uplašilo - pomislio sam da je možda sve to bilo neka vrsta, kao, halucinacije. Znaš. Isuse, jesam li sišao s uma? To me je prestravilo. Kao da sam bio dvojica različitih ljudi. Ali počeo sam da sve sabiram, da shvatam da nije reč bila o rascepu, nego o...

H. Promeni.

T. Tačno tako, promenilo me je, neprestano me menja. Stvarno je. Zbog toga što kada mogu da čujem, to je ono što čujem. A kada ti možeš da vidiš, to je ono što vidiš. Je li tako? Drugim rečima, stvarno je. Moraju da nas veštački oslepe i ogluve da ne bismo to čuli i videli. To je to, zar ne?

(Hjuzovi otkucani odgovori za sledeći deo nisu se mogli prepoznati u materijalu iz korpe za otpatke.)

H. ...

T. Oh, ne. Divno. Bilo mi je potrebno mnogo vremena, ili bar sada znam da je bilo mnogo, da počnem da shvatam. Najpre nije imalo nikakvog smisla, Isuse, muda su mi najpre otpala od straha. Ti ili Dvajt rekli biste nešto, a oko glasova pojavila bi vam se neka vrsta sazvučja, kao duga oko prizme tako da čak ne možeš ni da vidiš prizmu - je li, tako je sa tobom, zar ne? Ista stvar, samo što je ovo sa sluhom, kao da se sve pretvara u muziku, jedino što to nije muzika, to je.... Najpre, kao što rekoh, nisam umeo to da čujem. Pomislio sam da nešto nije u redu sa radijom u mom odelu! Isuse! (smeje se) Nisam mogao da sledim obličja, znaš, modulaciju, kao, preobražaje. Sve je bilo tako različito. Ali čovek se uči. Što više slušaš, više čuješ. Voleo bih da možeš to da čuješ. Znaš, kažeš mi da je prošlo dva meseca otkako smo napustili Mars i tako dalje i, jebi ga, verujem ti, ali nije bitno. Stvarno nije bitno - je li tako, Geri?

H. ...

T. Voleo bih da mogu da vidim, onako kako to ti vidiš. Mora da je veličanstveno. Ali da ti kažem nešto, drago mi je što me tako čupaju

iz toga; sada to rade svakog dana. Mislim da je zamišljeno da bude tako. Bio sam nekako, ne znam, preplavljen, progutan, sve je to previše. Nismo sagrađeni kako treba, nismo možda dovoljno izdržljivi. Ili bar na početku. Ne možeš odmah primiti sve. Voleo bih da pokušam dok sam van kontakta da zapišem nešto od toga.

H. ...

T. Ne, ne umem. Ali to ne bi morala da bude muzika. Vidiš, nije to muzika, to je samo način da se opiše zbog toga što je divno. Mislim da bi se isto tako dobro moglo prebaciti i u reči. Možda i bolje. Reći šta znači.

H. ...

T. Čega da se bojiš?

Bernard Decelis i njegova žena zvali su Hjuza svakih par dana preko telefona, iako ih je karantin sprečavao da dođu da ga vide. 27. jula Hjuza i Decelis vodili su važan razgovor u vezi sa takozvanom odajom, nalazištem D iz izveštaja Psihe XIV. Decelis je rekao: "Ako se ne ubacim u tim šesnaestice i ne vidim to proketo mesto, ima da skrenem."

"Videti znači verovati", primeti Hjuza. Nije se tako lako uzbuđivao kao ranije, umesto toga težio je tome da bude oštar i prilično gorak.

"Čuj, Teri. Da li je ikada bilo mašina po tim golubarnicima?"

"Ne."

"Ha! Eto definitivnog odgovora! Pomislio sam da u vezi sa nalazištem D nećeš izjaviti ništa izuzev priče o njegovoj nerazumljivosti za ljudski um. Omekšavaš?"

"Ne. Učim se."

"Šta učiš?"

"Kako da vidim."

Posle stanke Decelis pažljivo upita: "Šta da vidiš?"

"Nalazište D. Budući da je ono sve što sam u stanju da vidim."

"Hoćeš da kažeš, to, u stvari... kada su ti oči otvorene..."

"Ne." Hjuza je govorio umorno i uz oklevanje. "Složenije je od toga. Ne vidim ja nalazište D. Vidim... svet u svetlu sa nalazišta D... novom svetlu. Čovek koga bi trebalo da pitaš je Džo Temski. Ili, čuj, jesi li ikada propustio golubarnike kroz Algija, kao što si rekao?"

"Imao sam problema sa podešavanjem programa."

"Kladim se da jesi", reče Hjuž i kratko se nasmeja. "Pošalji mi građu ovamo. Ja ću je srediti. Vezanih očiju."

Temski uđe u Hjužovu sobu, sav ozaren. "Geri", reče on, "uspeo sam."

"Šta si uspeo?"

"Da sve povežem. Čujem te. Ne, nisam čitao sa usana. Reci nešto okrenutih leđa. Hajde!"

"Trovanje ptomainom."

"Trovanje ptomainom.' - U redu? Vidiš, čujem te. Ali nisam izgubio muziku. Sve sam povezao!"

Plavook i plavokos, Temski je obično bio zgodan čovek; sada je bio veličanstven. Hjuž nije mogao da ga vidi (iako je špijunska kamera u rešetki ventilacionog otvora mogla i to je činila), ali čuo je treptanje njegovog glasa i bio je dirnut i prestravljen.

"Skini taj oglav, Geri", reče blagi, zvonki glas.

Hjuž zavrte glavom.

"Ne možeš večno sedeti u tami unutar sebe. Izidi. Ne možeš da izabereš slepilo, Geri."

"Zašto ne bih mogao?"

"Ne možeš pošto si video svetlo."

"Kakvo svetlo?"

"Ono jedino svetlo, reč, istinu čijem smo viđenju i spoznaji učeni", reče Temski s blagošću potpune sigurnosti i toplinom u glasu, toplinom poput sunčevog svetla.

"Izlazi", reče Hjuž. "Izlazi, Temski!"

Prošlo je dvanaest nedelja od pada Psihe XIV. Niko od osoblja za saslušanje nije prošao sa bilo kakvim simptomima alarmantnijim od obične dosade. Hjužovo stanje nije se pogoršavalo, a Temski se sada u potpunosti oporavio. Moglo se bezbedno pretpostaviti da, štagod da je zahvatilo posadu Psihe XIV, to nije bio virus, spora, bakterija ili neki drugi fizički agens. Hipoteza prihvaćena uz oklevanje i uz različite ograde većine, uključujući i dr Šapira, glasila je da je nešto u rasporedu elemenata koji su činili 'odaju', nalazište D, tokom njihovog produženog i intenzivnog proučavanja nalazišta, izazvalo određeni stepen poremećaja moždanih talasa kod sve

trojice ljudi, analogno poremećajima funkcije mozga izazvanim stroboskopskom svetlošću na određenim frekvencijama itd. Koji tačno elementi 'odaje' su bili uključeni nije još bilo poznato, iako su stručnjaci intenzivno ispitivali holograme. Psiha XV je trebalo da obavi još detaljnije ispitivanje nalazišta, uz preduzimanje potrebnih predostrožnosti za zaštitu i nadgledanje astronauta.

Ti sumnjivi elementi nalazišta D bili su toliko brojni i toliko složeno povezani da je za pojedinačan um bilo veoma teško da pokuša da ih složi ili uredi. Neki marsolozi bili su sigurni da su neobična svojstva 'odaje' bila samo geološka slučajnost i da je 'odaja' imala da kaže samo onu vrstu informacija koju tako sažeto i divno obezbeđuju slojevi u stenju, prstenovi stabala, linije spektra. Drugi su bili ubeđeni da su inteligentna bića podigla Grad i da njihovim proučavanjem možemo naučiti nešto o njihovoj prirodi i načinu na koji su im umovi delovali - ti nezamislivi umovi od pre šest stotina miliona godina (jer merenja starosti na osnovu radioaktivnog raspada na mestu nalazišta sada su bila u potpunosti okončana). Međutim, posao vezan oko toga bio je zbunjujući. T. A. Njumen iz Smitsonijanskog instituta dobro je to izložio: "Arheolozi su navikli da dobavljaju mnogo informacija iz veoma jednostavnih stvari - komada krčaga, parčića kremenca, zida ovde, grobnice tamo. Ali šta ako je ono jedino čime raspolažemo od neke drevne civilizacije veoma složena stvar, složenija u više nego tehnološkom smislu - recimo, jedan primerak Šekspirovog Hamleta. Pretpostavimo sada da arheolozi koji su našli taj primerak Hamleta nisu humanoidni, nemaju knjige, nemaju drame, ne govore, ne pišu niti uopšte misle onako kao mi. Šta će oni da učine sa tim malim fizičkim artefaktom, sa njegovom očevitom složenošću i svrhovitošću, sa ponavljanjem određenih elemenata i neponavljanjem drugih, polupravilnošću dužina redova i tako dalje? Kako će da pročitaju Hamleta?"

Onima koji su prihvatili 'Hamletovsku teoriju' očigledan prvi korak bio je da upotrebe kompjutere, i veliki broj tih naprava pušten je da analizira razne elemente nalazišta D: rastojanja, veličinu, dubinu i konfiguraciju 'golubarnika', razmere prve, srednje i treće 'potkomore', izvanredna akustička svojstva 'odaje' kao celine i tako dalje. Nijedan od tih programa nije dao siguran dokaz svesnog planiranja ili racionalne strukture; to jest, nijedan izuzev programa koga su

postavili Decelis i Hjuza na NASA-inom novom Algebarski V, koji je svakako dobio rezultate, iako se ovi nisu mogli nazvati racionalnim. Zaista, od tih odštampanih rezultata širitilje iz NASA-e su uzdrhtale, a dobro se nasmejala ona nekolicina naučnika kojima ih je Decelis pokazao pre nego što su sklonjeni kao verovatna prevara, a sigurna bruka. Čitav rezultat glasio je kako sledi:

RUN
GOLUBARNICI NALAZIŠTE D MARS SEKTOR DEVET
DECELIS HJUZA

BOG
DOBRI BOG BOG DOBRI TI SI BOG
PREPODEŠAVANJE

PREPODEŠAVANJE TOTALITETA POJMLJENJE BESMISAO
OPAŽAJ BESMISLA BEZ SMISLA STVARNI DOBRI BOG

OPAŽAJ PRIJEM SMERNICA SMEROVA

NASTAVAK OBAVESTITI NEOBAVEŠTENE

BOG BOG BOG BOG BOG BOG

END RUN

Šapir uđe da bi zatekao Hjuza kako leži na krevetu, što je ovaj sada činio najveći deo vremena, sa crnim naočarima na licu. Delovao je bledo i bolesno.

"Mislim da preteruješ."

Hjuza nije odgovarao.

Šapir sede. "Šalju me nazad u Njujork", reče on najzad.

Hjuza nije odgovarao.

"Temskog su pustili, znaš. Trenutno je na putu za Floridu. Sa ženom. Ne mogu da odredim šta nameravaju sa tobom. Zatražio sam..."
Posle duge stanke dovršio je rečenicu. "Zatražio sam da ostanem još dve nedelje ovde sa tobom. Ne vredi."

"U redu je", reče Hjuz.

"Voleo bih da ostanemo u vezi, Gerente. Očigledno ne možemo da pišemo pisma. Ali tu je telefon. I trake; ostaviću ti ovde kasetofon. Kada hoćeš da razgovaramo, molim te pozovi me. Ako me ne dobiješ, govori u kasetofon. Nije isto, ali..."

"Ti si stvarno dobar čovek, Sidni", reče Hjuz blago. "Voleo bih..." Posle jednog trenutka on sede. Pružio je ruke prema svom licu i skinuo crne naočari. Bile su mu toliko pripijene oko očnih duplji da mu je bilo potrebno izvesno vreme da ih skine. Kada ih je sklonio, on spusti ruke i pogleda preko sobe, pravo prema Šapiru. Njegove oči, zenica uvećanih dugim lišavanjem svetlosti, bile su gotovo isto toliko crne koliko i naočari.

"Vidim te", reče on. "Kao u igri žmurke. Ja jurim. Ti se skrivaš. Znaš li šta vidim?"

"Da", reče Šapir blago.

"Mrlju. Senku. Nedovršenost, rudiment, smetnju. Nešto u potpunosti nebitno. Vidiš, baš ništa ne valja kada si valjan čovek, čak i kad..."

"A kada pogledaš sebe?"

"Isto. Baš isto. Ometanje, trivijalnost. Mrlja u vidnom polju."

"Vidno polje. Šta je vidno polje?"

"Kako to misliš?" reče Hjuz vrlo tiho i umorno. "Šta se u njemu istinski vidi? Stvarnost, razume se. Reprogramiran sam da primam stvarnost, da vidim istinu. Vidim Boga." On spusti lice u ruke, pokri oči. "Bio sam čovek mislilac", reče on. "Pokušavao sam da budem racionalan. Ali šta to vredi, kada možeš da vidiš istinu? Videti znači verovati..." On ponovo podiže pogled prema Šapiru, tamne oči istovremeno su mu bile prodorne i slepe. "Ako hoćeš pravo objašnjenje, idi pitaj Džoa Temskog. Sada ne galami; čeka. Ali on je taj koji ti može reći. I hoće, kada kucne čas. On može da prevede ono što čuje - da prevede u reči. Teže je to učiniti sa vizuelnim predstavama. Mistici su uvek imali problema da prebace svoje vizije u reči; osim onih koji su dobili Reč, koji su čuli Glas. Oni su obično shvatali kako treba i delali, zar ne? Temski će delati. Ali ja neću. Odbijam. Neću da propovedam. Neću da budem misionar."

"Misionar?"

"Zar ne shvataš? Zar ne vidiš šta je to 'odaja'? Centar za uvežbavanje, odaja za obaveštenja..."

"Verski centar? Crkva?"

"Pa, na neki način. Mesto gde te uče da vidiš Boga, da čuješ Boga i spoznaš Boga. I da voliš Boga. Centar za preobraćanje. Mesto na kome si preobraćen! A onda želiš da iziđeš i da propovedaš znanje o Bogu ostalima - neznabošcima. Zbog toga što sada znaš kako su slepi i kako je lako videti. Ne, ne samo crkva: misija. Ona prava Misija. I ti spoznaš Misiju i iziđeš sa Misijom. Nisu oni bili istraživači. Bili su misionari, nosioci istine, nosili su je drugim rasama i budućim rasama, svim sirotim, prokletim neznabošcima koji žive u tami dalekog svemira. Znali su odgovor i želeli su da svi spoznaju odgovor. Ništa drugo više nije bitno, jednom kada si spoznao odgovor. Nije važno da li si dobar čovek ili rđav, da li sam ja inteligentan čovek ili budala. Ništa u vezi s nama nije bitno, osim da smo trivijalna sredstva velike istine. Zemlja nije bitna, zvezde nisu bitne, smrt nije bitna, ništa nije ništa. Samo Bog jeste."

"Neki tuđinski Bog?"

"Ne neki Bog. Bog - jedini istinski Bog, prisutan u svim stvarima. Svuda, zauvek. Naučio sam da vidim Boga. Samo treba da otvorim oči i vidim lice Božje. A dao bih čitav život samo da ponovo vidim jedno ljudsko lice, da vidim drvo, stolicu - običnu drvenu stolicu, najjednostavniju - mogu oni da zadrže svog Boga, neka zadrže svoje svetlo. Želim da mi vrate svet. Hoću pitanja, ne odgovor. Hoću sopstveni život i sopstvenu smrt!"

Na preporuku vojnog psihijatra koji je preuzeo slušaj Gerenta Hjuza kada je Šapir otpušten, Hjuze je preseljen u vojnu bolnicu za mentalno poremećene. Budući da je, uopšte uzev, bio tih pacijent sklon saradnji, nisu ga držali pod čvrstim nadzorom i posle jedanaest meseci zatočeništva na nesreću uspeo je u pokušaju samoubistva, presekavši vene drškom od kašike koju je ukrao iz trpezarije i naoštrio trljanjem o krevetski okvir. Zanimljiva je činjenica da se ubio onog dana kada je Psiha XV krenula na Zemlju sa Marsa, noseći dokumente i snimke koji, prema tumačenju Prvog Apostola, sada obrazuju prvo poglavlje Otkrovenja Drevnih, posvećenih tekstova svete i vaseljenske crkve Božje, nosioca svetla neznabošcima, jedinog nosioca jedne i večite istine.

O lude (rekoh ja) zar tako ćete crnu noć izabrati

Kad zraci svetla istinskoga su vam dati...
Ali dok sam o ludilu njenom raspravljao tako
Jedan među njima prošapta ovako:
'Burm u ovu ženik ni za kog ne skloni
Već nevesti svojoj da je on pokloni.'

SMER PUTA

Jedno drvo stoji južno nedaleko od Mekinvilске obilaznice na oregonskom državnom autoputu 18. Prošle godine izgubilo je veliku granu, ali i dalje izgleda veličanstveno. Vozimo se pokraj njega nekoliko puta godišnje, a ono nikada nije propustilo da potvrdi relativnost uzvišenošću i veštinom duge uvežbanosti.

Nekada nisu bili toliko zahtevni. Nikada nas nisu gonili brže od galopa, a i to je bilo retko; najčešće je to naprosto bilo klipsavo kaskanje. A kada bi neko od njih bio na sopstvenim nogama, bilo je pravo zadovoljstvo približavati mu se. Bilo je vremena da se čitav čin izvede sa stilom. Ovaj bi se pojavio tamo, pokretao bi noge i ruke onako kako to oni čine, obično zagledan prema putu, ali često i bočno, prema poljima, ili pravo prema meni: a ja bih mu se približavao ravnomerno, ali sasvim lagano, sve vreme rastući, savršeno usaglašavajući brzinu prilaska i brzinu rasta, tako da bih se upravo u trenutku kada bih dovršio uvećavanje od majušne mrlje do svoje pune veličine - tih dana bila je šezdeset stopa - našao pravo pred njim i visio iznad njega, uzdizao se, nadnosio, zasenjivao ga. Pa ipak, on se ne bi plašio. Čak me se ni deca nisu bojala, iako su često držali poglede na meni dok sam prolazio pokraj njih i postepeno se smanjivao.

Ponekad, u vrela popodneva, neki odrasli zaustavio bi me upravo tamo, na mestu našeg susreta, pa bi ležao leđima oslonjen o moja sat vremena ili duže. Nije mi ni najmanje smetalo. Imao sam izvanredan breg, dobro sunce, dobar vetar, dobar vidik; zašto bi mi smetalo da stojim nepokretno jedan sat ili jedno popodne? Na kraju krajeva, to je samo relativni mir. Treba samo da pogledaš na Sunce da shvatiš koliko brzo ideš; a onda, stalno se raste - naročito leti. U svakom slučaju, dirao me je način na koji su se prepuštali meni, dozvoljavali da im se oslanjam o majušna, topla leđa i krepko snivali tamo među mojim nogama. Dopadali su mi se. Retko su nam priklanjali sklad, poput ptica; ali stvarno su mi se uvek više dopadali od veverica.

Tih dana, za njih su radili konji, a sa moje tačke gledišta i to je bilo prijatno. Naročito mi se dopadalo kaskanje i prilično sam se izveštio u tome. Klimanje napred-nazad i ritmični pokreti pratili su smanjivanje i narastanje ljuljanjem i klizanjem, gotovo opsenom leta. Galop je bio manje prijatan. Bio je trzav, tutnjav: osećao si kako te baca poput mladice u oluji. A onda, lagani prilazak i rast, trenutak nadnošenja, sve to se gubilo u galopu. Morao si da se baciš u njega, klipeti-klipeti-klopeti! a čovek je obično bio previše zauzet jahanjem, a konj trčanjem, tako da nisu ni podizali pogled. Ali, opet, to se nije dešavalo često. Konj je smrtan, na kraju krajeva, i poput svih tih slabo vezanih stvorenja lako se zamara; zato nisu premarali konje ukoliko nije bilo velike hitnje. A tih dana nije izgledalo da ima tako mnogo velikih hitnji.

Mnogo vremena je prošlo otkako sam poslednji put dobio galop i, da kažem istinu, ne bi mi smetao. Bilo je u njemu nečega okrepljujućeg, na kraju krajeva.

Sećam se prvih motornih kola koja sam video. Poput većine nas, primio sam ih kao smrtno biće, neko novo slabo vezano stvorenje, meni neznano. Bio sam pomalo iznenađen, jer posle stotinu trideset dve godine mislio sam da poznajem celokupnu mesnu faunu. Ali nova stvar uvek je zanimljiva, na svoj tričavi način, pa sam ovu posmatrao s pažnjom. Približavala se lepom brzinom, otprilike poput kasa, ali novim korakom, saglasnim sa nespretnim izgledom stvari: neugodnim, drmusavim, kotrljavim, kašljucavim, trzavim hodom. U roku od dva minuta, pre nego što sam porastao jednu stopu, znao sam da to nije smrtno stvorenje, vezano, slabo vezano ili slobodno. Bilo je tvorevina, kao što su to kola za koja vezuju konje. Pomislio sam da je toliko rđavo napravljena da nisam očekivao da se vrati, jednom kada je prodahtala preko zapadnog brega i od srca sam se nadao da nikada neće, jer mi se nikako nije dopadalo to trzavo skakutanje.

Ali stvar je prešla na ustaljeni plan pa sam tako, silom prilika, i ja. Svakog dana u četiri morao sam da joj se primičem, drmusavoj i skakutavoj tamo sa zapadne strane, da se uvećavam, nadnosim i nestajem. Potom u pet morao sam da se vraćam; skakutao sam putem poput mladog zeca čitavom visinom svojih šezdeset stopa, poigravao i klimao sa istoka, sve dok najzad ne bih nestao sa vidika

nesrećnog malog čudovišta, pa bih mogao da se opustim i opružim granje u večernjem vetru. Uvek ih je u mašini bilo dvoje: mladi muškarac koji je držao volan, a iza njega stara žena umotana u tkanine. Ako su ikada išta rekli jedno drugom, nikada to nisam čuo. U tim danima načuo sam poprilično razgovora s puta, ali nikada iz te mašine. Njen vrh bio je otvoren, ali je pravila toliko buke da je nadjačavala sve glasove, čak i glasanje vrapca pevača s kojim sam bio te godine. Buka je bila gotovo isto toliko opaka koliko i poskakivanje.

Ja sam iz porodice krutih principa i priličnog samopoštovanja. Moto Kverkusa jeste: 'Možeš se slomiti, ali se ne smeš saviti' i ja sam se uvek trudio da ga se pridržavam. Ne samo lična taština, već i dostojanstvo porodice, razumete, bilo je uvređeno kada me je najobičnija tvorevina prisiljavala da skačem i plešem na taj način.

Jabukovim stablima u voćnjaku u podnožju brega kao da to nije smetalo; a opet, jabuke su pitome. Njihove gene menjali su vekovima. Osim toga, one su stvorenja krda; nijedno drvo iz voćnjaka ne može imati sopstveno mišljenje.

Ja sam sopstveno mišljenje zadržavao za sebe.

Ali bilo mi je veoma drago kada su kola prestala da nas muče. Čitav mesec prošao je bez njih, i čitavog meseca koračao sam prema ljudima i kaskao prema konjima drage volje, čak se i njihao za bebu u majčinom naručju, trudeći se svojski, ali bezuspešno, da se održim u žiži.

Ali, sledećeg meseca - bio je septembar, jer su laste odletele nekoliko dana ranije - pojavila se jedna druga mašina, nova, odjednom je povukla i mene, i put i naš breg, voćnjake, polja, krov farme, sve to igralo je, skakalo i čangrljalo uz nju od istoka prema zapadu; išao sam brzinom većom od galopa, brže nego ikada ranije. Jedva da sam imao vremena da se nadnesem pre nego što sam ponovo morao da se smanjim.

A sledećeg dana naišla je drugačija.

Potom, svake godine, svake nedelje, dana, postaje su sve uobičajenije. Postale su krupna stavka mesnog poretka. Put je raskopan i posut tucanikom, proširen i pokriven nečim veoma glatkim i gadnim, poput puževog traga, bez korenja, bara, kamenja, cveća ili senki na sebi. Na putu je bilo mnogo malih slabo vezanih

stvorenja, skakavaca, mrava, žaba, miševa, lisica i tako dalje, većinom premalih da bih se kretao za njih, jer nikoga i nisu videla. Sada su pametna stvorenja počela da zaobilaze put, a ona nepametna bila bi zdrobljena. Video sam kako i previše zečeva umire na taj način, tu u mom podnožju. Zahvalan sam tome što sam hrast i iako vetar može da me skrši ili iščupa iz korena, mogu da me poseku ili obore, bar ne mogu, ni pod kojim okolnostima, da me zdrobe.

Sa istovremenim prisustvom mnogo motornih kola na putu od mene se zahtevao novi nivo veštine. Kao puka mladica, čim sam digao glavu iznad korova, naučio sam osnovni trik kretanja u dva smera istovremeno. Naučio sam ga bez razmišljanja, pod pukim pritiskom okolnosti, prvom prilikom kada sam video pešaka sa istoka i jahača okrenutog prema njemu na zapadu. To je nešto čime mi, drveće, ovladavamo bez stvarnog napora, pretpostavljam. Bio sam uznemiren, ali uspeo sam da prođem jahača i da se potom smanjujem od njega dok sam istovremeno klipsao prema hodaču i zaista ga prošao (u tim danima nije bilo nadnošenja!) tek kada sam potpuno nestao sa vidika jahača. Bio sam ponosan na sebe prvi put kada sam to uradio, jer bio sam veoma mlad; ali zvuči teže nego što stvarno jeste. Od tih dana, razume se, učinio sam to nebrojeno puta i nisam ni razišljao o tome; mogao sam to učiniti u snu. Ali jeste li ikada razmislili o tome kakvo je to dostignuće, kolika je veština potrebna kada se drvo uvećava, istovremeno, pa ipak nešto različitim brzinama i na neznatno drugačije načine, za svakog od četrdeset vozača kola okrenutih u dva suprotna smera, dok istovremeno nestaje za još četrdeset onih koji su mu okrenuli leđa, a u međuvremenu se seća da se nadnosi iznad svakog svakcijatog u pravom trenutku: i da to čini iz minuta u minut, iz časa u čas, od zore do mraka ili čak dugo potom?

Jer moj put postao je prometan; gotovo čitavog dana bio je pod gotovo neprekidnim saobraćajem. Radio je, a radio sam i ja. Nisam više toliko skakao i plesao, morao sam da jurim sve brže i brže: da rastem, džinovski, da se nadnosim u deliću sekunde, da se skupim u ništavilo, sve u žurbi, bez vremena da uživam u tom činu i bez počinka: opet i opet i opet.

Veoma malo vozača pomučilo se da me ugleda, makar samo

letimičnim pogledom. Zaista, izgledalo je da više ništa ne vide. Samo su piljili ispred sebe. Izgledalo je da veruju kako su se 'nekuda zaputili'. Mala ogledala bila su im učvršćena za prednje delove kola i na njih bi bacili pogled da vide gde su bili; onda su nastavljali da pilje napred. Bubašvabe uvek nekud jurcaju i nikada ne dižu pogled. Imam prilično nisko mišljenje o bubašvabama. Ali one me bar puštaju na miru.

Priznajem da ponekad, u blaženoj noći tmine, bez meseca da mi posrebri krošnju i zvezda da mi se sakrivaju u granama, kada mogu da se odmorim, ozbiljno razmišljam o begu od svoje obaveze u opštem poretku stvari: o tome da prekinem da se krećem. Ne, ne ozbiljno. Napola ozbiljno. Bio je to puki umor. Ukoliko čak i luckasta, trogodišnja, ženska vrba sa macama u podnožju brega prihvata odgovornost, pa skače, valja se, ubrzava, raste i smanjuje se za svaka kola na putu, zar ću ja, jedan hrast, da izbegavam obaveze? Plemenito poreklo obavezuje, a ja verujem da nikada nisam ispustio žir koji nije znao svoju dužnost.

I tako sam pedeset ili šezdeset godina pomagao poredak stvari i obavljao svoj udeo u održavanju opsene ljudskih stvorenja da 'nekud idu'. I nisam nevoljan da to činim. Ali dogodila se istinski užasna stvar i zbog nje želim da se pobunim.

Ne smeta mi da idem istovremeno u dva smera; ne smeta mi da istovremeno rastem i smanjujem se; ne smeta mi da se krećem, čak ni neprijatnom brzinom od šezdeset ili sedamdeset milja na sat. Sprema sam da činim sve te stvari dok me ne obore ili izvale buldožerom. One su mi posao. Ali bunim se, strasno, protiv toga da postanem večan.

Večnost me se uopšte ne tiče. Hrast sam, ništa više niti manje. Imam dužnost i ispunjavam je; imam svoja zadovoljstva i uživam u njima, iako ih ima sve manje, jer je ptica sve manje, a vetar se zagadio. Ali koliko god da sam dugovečan, nepostojanost je moje pravo. Smrtnost mi je povlastica. A to mi je oduzeto.

Oduzeto mi je jedne kišne večeri marta prošle godine.

Naleti i navale kola, kao i obično, ispunjavali su put koji se brzo kretao u oba smera. Toliko sam bio obuzet jurnjavom sa njima, uvećavanjem, nadnošenjem, nestajanjem, a svetlost je tako brzo slabila, da jedva da sam primetio šta se dešava, sve dok se nije već

desilo. Jedan vozač jednih kola očigledno je osetio da je njegova potreba da 'ide negde' naročito hitna, pa je zato pokušao da postavi svoja kola pred kola pred njima. Taj postupak uključivao je privremeno menjanje smera puta i premeštanje na dalju stranu, stranu koja normalno ide u drugom smeru (a ja moram priznati da se divim putu zbog veštine kojom izvodi takve manevre, što mora biti teško za neživo stvorenje, puku tvorevinu). Međutim, dogodilo se da su druga kola bila sasvim u blizini onih u žurbi, pa su se sukobila dok su ova menjala stranu; put nije mogao da učini ništa s time, jer je već bio prezagušen. Da bi izbegla sudar sa kolima okrenutim prema njima, kola u žurbi u potpunosti su prekršila smer puta, okrenula ga linijom sever-jug na sopstveni način i na taj način prisilila me da skočim pravo na njih. Nisam imao izbora. Morao sam da se pokrenem, i to da se pokrenem brzo - osamdeset pet milja na sat. Skočio sam: nadneo sam se, ogroman, veći nego ikada ranije. A onda sam udario kola.

Izgubio sam prilično parče kore i, što je ozbiljnije, lepo parče kambijumskog omotača; ali, budući da sam bio visok sedamdeset dve stope i otprilike devet stopa u obimu, nije bilo prave štete. Grane su mi se zatresle od udarca toliko da je prošlogodišnje gnezdo crvendaća zbačeno i palo; a ja sam bio toliko uzdrman da sam zaječao. Bio je to jedini put u mom životu da sam nešto glasno rekao.

Kola su jezivo vrisnula. Razbijena su od udarca, zapravo zdrobljena. Njihovi zadnji delovi nisu mnogo stradali, ali prednji deo sav se zapleo oko sebe i sabio poput starog korena, a njegova mala, svetlucava parčad razletela se na sve strane, pa je ležala poput krhke kiše.

Vozač nije imao vremena da bilo šta kaže; ubio sam ga u trenutku.

Ne bunim se ja zbog toga. Morao sam da ga ubijem. Nisam imao izbora, pa zbog toga ne žalim. Ono zbog čega se bunim, šta ne mogu da podnesem, jeste sledeće: kada sam skočio na njega, ugledao me je. Najzad je podigao pogled. Video me je onako kako me nikada niko nije video, čak ni dete, čak ni u danima kada su ljudi gledali stvari. Video me je u celini i nije video ništa drugo - tada, ili bilo kada.

Ugledao me je u vidu večnosti. Pobrkao me je sa večnošću. A zbog

toga što je poginuo u tom trenutku lažnog sagledavanja, zbog toga se ono ne može promeniti i ja sam uhvaćen u njemu zauvek.

To je neizdrživo. Ne mogu da održavam takvu obmanu. Ukoliko ljudska bića odbijaju da pojme relativnost, vrlo dobro; ali moraju razumeti povezanost.

Ukoliko je to neophodno za poredak stvari, ubijaću vozače kola, iako se ubijanje obično ne zahveta od hrastova. Ali nepravedno je zahtevati od mene da igram ulogu ne samo ubice, već smrti. Jer ja nisam smrt. Ja sam život: smrtan sam.

Ukoliko žele da ugledaju smrt vidljivu u svetu, to je njihova stvar, ne moja. Neću da glumim večnost za njih. Neka se ne okreću drveću zbog smrti. Ukoliko to žele da vide, neka zagledaju jedni druge u oči, pa će je videti tamo.

ONI ŠTO ODLAZE IZ OMELASA

@03 = (Varijacija na temu Vilijema Džejmisa)

Središnja zamisao ovog psihomita, žrtveno jagnje, pojavljuje se u 'Braći Karamazov' Dostojevskog i nekoliko ljudi pitalo me je, prilično sumnjičavo, zbog čega sam odala priznanje Vilijamu Džejmsu. Reč je o tome da nisam bila u prilici da ponovo pročitam Dostojevskog još od dvadeset pete, koliko god da sam ga volela, pa sam naprosto zaboravila da je koristio tu zamisao. Ali kada sam je srela u Džejmsovoj 'Moralni filozof i moralni život', bilo je to sa šokom prepoznavanja. Evo kako to Džejms daje:

Ili, ukoliko nam se ponudi hipoteza sveta koji nadilazi utopije gospode Furijea, Belamija i Morisa i gde bi milioni bili trajno srećni pod jednim prostim uslovom: da određena izgubljena duša na najdaljoj ivici stvari mora da vodi život samotnog mučenja, šta drugo to može biti to što ćemo smesta osetiti do jedne određene i nezavisne vrste osećanja, iako bi se u nama pojavio poriv da prigrabimo sreću ponuđenu na takav način, koliko bi gnusna stvar bilo uživanje u njoj kada se svesno prihvata kao plod takve pogodbe?

Dilema američke savesti teško da može bolje da se izrazi. Dostojevski je bio veliki umetnik, i radikal, ali njegov rani socijalni radikalizam preokrenuo se i od njega stvorio žestokog reakcionara. Dok Amerikanac Džejms, koji deluje tako blago, tako naivno džentlmenski - pogledajte kako kaže 'nama', pretpostavljajući da su mu svi čitaoci pošteni kao on sam! - bio je, ostao i ostaje istinski radikalni mislilac. Smesta posle odlomka o 'izgubljenoj duši' on nastavlja:

Sve uzvišenije, prodornije ideje su revolucionarne. Predstavljaju sebe mnogo manje prerusene u dejstvo prethodnih iskustava, nego u verovatne uzroke budućih iskustava, faktore pred kojima okolina i

lekcije kojima su nas do tada podučavali moraju naučiti da se povijaju.

Primena ove dve rečenice na ovu priču, na naučnu fantastiku i na sva razmišljanja o budućnosti, sasvim je neposredna. Ideali poput 'verovatnih uzroka budućih iskustava' - kako prefinjena i uzbudljiva primedba!

Razume se, nisam pročitala Džejmisa i odmah sela i rekla: sada ću da napišem prilicu o toj 'izgubljenoj duši'. Retko se dešava tako prosto. Sela sam i započela priču, naprosto zbog toga što mi se tako prohtelo, bez ičega na umu izuzev reči 'Omelas'. Ona potiče od znaka pored puta: Salem (Oregon) unazad. Zar vi ne čitate znakove pored puta unazad? POTS. IROPSU aced. Oksicnarf Nas... Salem jednako šelomo jednako salaam jednako mir. Melas. O, melas, Omelas. Homme hlas. "Odakle dobijate ideje, gđo Legvin? Od zaboravljanja Dostojevskog i čitanja znakova pored puta unazad, razume se. Odakle drugde?"

Uz zvuk zvona koji potera laste u visine, praznik leta stiže u grad Omelas, čije kule blistaju pored mora. Jarboli brodova u luci iskrili su se od barjaka. Po ulicama između kuća crvenih krovova i oslikanih zidova, između starih vrtova obraslih u mahovinu i pod avenijama drveća, pokraj velikih parkova i javnih zgrada kretale su se povorke. Neke su bile dostojanstvene: starci u dugim, krutim, ljubičastim i sivim odorama, ozbiljni majstori zanatlije, tihe, vesele žene koje su nosile bebe u naručjima i ćeretale u hodu. Po drugim ulicama muzika je tukla brže, titranje gongova i doboša, a ljudi su igrali, čitava povorka bila je jedna velika igra. Deca su se jurila oko kolone, njihovi prodorni povici uzdizali su se poput izukrštanog leta lasta nad muzikom i pesmom. Sve povorke vijugale su prema severnoj strani grada, gde su na prostranoj, vodoplavnoj livadi zvanoj Zelene poljane momci i devojke, goli na blistavom vazduhu, stopala i članaka umazanih blatom, dugih, vitkih ruku, zagrevali nemirne konje pred trku. Konji nisu nosili nikakvu opremu osim oglava bez đema. Grive su im bile podvezane srebrnim, zlatnim i zelenim trakama. Frktali su, poskakivali i šepurili se jedni pred drugima; bili su izuzetno

uzbuđeni, konj je jedina životinja koja je prihvatila naše ceremonije kao sopstvene. Daleko prema severu i zapadu stajale su planine i napola okruživale Omelas u njegovom zalivu. Vazduh jutro bio je toliko čist da je sneg, koji je i dalje okrunjivao Osamnaest vrhova, plamteo belo-zlatnom vatrom preko milja osunčanog vazduha pod tamnim plavilom neba. Bilo je tek toliko vetra da natera barjake koji su obeležavali trkalište da tu i tamo zalepeću i zatrepere. U tišini prostranih zelenih livada mogla se čuti muzika koja je vijugala kroz ulice grada, čas tamo, čas amo, ali uvek sve bliže; vesela, udaljena slast vazduha koja bi tu i tamo zatitrala, prikupila se i provalila u silnoj, veseloj zvonjavi zvona.

Veseloj! Kako se može pričati o veselju? Kako opisati građane Omelasa?

Nisu oni bili prost narod, razumete, iako su bili srećni. Ali mi više ne izgovaramo često reči bodrenja. Svi osmesi zastareli su. Kada dobije ovakav opis, čovek teži da načini određene pretpostavke. Kada dobije ovakav opis, čovek zatim teži da pokuša da nađe kralja koji jaše blistavog pastuva, okružen svojim plemenitim vitezovima, ili možda sedi u zlatnoj nosiljki koju nose robovi silnih mišića. Ali nije bilo kralja. Nisu koristili mačeve, niti držali robove. Nisu bili varvari. Ne znam pravila i zakone njihovog društva, ali pretpostavljam da ih je bilo izuzetno malo. Kao što su se snalazili bez monarhije i robovlasništva, tako su živeli i bez berze, reklama, tajne policije i bombe. Pa ipak, ponavljam da nisu bili prost narod, nije reč bila o slatkim pastirima, plemenitim divljacima, ispraznim građanima utopije. Nisu bili ništa manje složeni od nas. Nevolja je u tome što imamo lošu naviku, koju ohrabruju ljudi učeni i iskvareni, da smatramo sreću kao nešto prilično glupavo. Samo je bol intelektualan, samo zlo zanimljivo. To je izdaja umetnika: odbijanje priznavanja banalnosti zla i strašne dosade bola. Ako ih ne možeš polizati, pridruži im se. Ako nešto boli, ponovi to. Ali slaviti očajanje znači osuditi uživanje, prigrliti nasilje znači izgubiti vlast nad svim ostalim. Gotovo da smo izgubili tu vlast: nismo više u stanju da opišemo srećnog čoveka, niti da svetkujemo veselje. Kako da vam pričam o ljudima Omelasa? Nisu bili naivna i srećna deca - iako su, zapravo, njihova deca bila srećna. Bili su zreli, inteligentni, strasni odrasli čiji životi nisu upropašćeni. O čuda! ali volela bih da mogu to

da opišem bolje. Volela bih da mogu da vas ubedim. Omelas u mojim rečima zvuči kao grad iz bajke, nekad davno i negde daleko, bilo jednom. Možda bi vam najbolje bilo da ga zamislite kao ponude sopstvene mašte, pa da pretpostavimo da će one odgovarati prilici, jer ja vam sigurno ne mogu svima izaći u susret. Na primer, šta je sa tehnologijom? Mislím da nema kola i helikoptera po ulicama i nad njima; to sledi iz činjenice da su ljudi Omelasa srećni. Sreća je zasnovana na ispravnom razlučivanju o tome šta je neophodno, šta nije ni neophodno ni razorno i onome što je razorno. Međutim, u središnjoj kategoriji - onome što nije neophodno, ali ni razorno, onoj gde spadaju udobnost, luksuz, obilje - mogli bi savršeno lako imati centralno grejanje, podzemnu železnicu, mašine za pranje veša, kao i sve vrste divnih naprava koje ovde još nisu izmišljene: lebdeće izvore svetlosti, energiju bez goriva, lek za običnu prehladu. Ili bi moglo biti da nemaju ništa od toga: nije bitno. Kako god vam se dopada. Ja sam naklonjena tome da mislim kako su ljudi iz gradova uz i niz obalu dolazili u Omelas tokom poslednjih nekoliko dana pre praznika vrlo brzim malim vozovima i tramvajima na sprat, i da je železnička stanica u Omelasu zapravo najlepša građevina u gradu, iako prostija od veličanstvene poljoprivredne tržnice. Ali čak i sa vozovima, bojím se da Omelas nekima od vas deluje kao šarena laža. Osmesi, zvona, parade, konji, bljah. Ukoliko je tako, molím dodajte orgije. Ukoliko će orgije da pomognu, ne oklevajte. Ali, nemojte da imamo hramove iz kojih će izlaziti divni goli sveštenici i sveštenice, već napola u ekstazi i spremni da se pare sa svakim muškarcem ili ženom, ljubavnikom ili strancem koji poželi ujedinjenje sa dubokim božanstvom krvi, iako mi je to bila prva zamisao. Ali, zaista bi bilo bolje nemati nikakve hramove u Omelasu - ili bar ne hramove sa osobljem. Vera da, sveštenici ne. Prekrasne, nage osobe svakako mogu naprosto šetati i nuditi sebe poput božanskih suflea gladi ugroženih i razdiranju puti. Neka se i oni pridruže povorci. Neka doboši tuku nad parenjima, neka veličanstvenost žudnje usklikuje s gongovima i (nimalo nebitna tačka) neka začete u tim ritualima uživanja svi vole i paze. Jedna stvar za koju znam da je u Omelasu nema jeste krivica. Ali čega bi trebalo da bude? Najpre sam pomislila da tamo nema droga, ali to je čistunstvo. Za one kojima se to dopada, slaba, uporna slast družu neka zamiriše

prolaze grada, družice koja donosi umu i udovima veliku lakoću i sjaj, a potom, posle nekoliko sati, dremovnu opuštenost i najzad predivne vizije skrivenih saznanja i najdubljih tajni Vaseljene, dok uz to potiču zadovoljstvo polnih odnosa preko svega što se može poverovati; i još ne izaziva naviku. Za skromnije ukuse, mislim da treba da bude piva. Šta drugo, šta drugo pripada gradu radosti? Osećaj pobeđe, svakako, svetkovina hrabrosti. Ali kao što smo se snašli bez sveštenstva, da probamo i bez vojske. Radost zbog uspešnog klanja nije ona prava vrsta radosti; ona ne bi vredela, strašna je i trivijalna. Bezgranično i velikodušno zadovoljstvo, plemenita slavodobitnost koja se oseća ne prema nekom spoljašnjem neprijatelju, već u opštenju sa najvaljanijim i najpoštenijim dušama svih ljudi, gde god da su, i sjaju svetskog leta: zbog toga se šire srca ljudi Omelasa, a pobeđa koja se svetkuje je ona koja pripada životu. Stvarno ne mislim da je mnogo onih koji imaju potrebu da uzmu družicu.

Do sada je većina povorki stigla do Zelenih poljana. Divni miris kuvanja dopire iz crvenih i plavih šatri snabdevača. Lica male dece su slatko lepljiva; u dobroćudnu sedu bradu nekog čoveka uplelo se par mrvica kolača. Mladići i devojke uzjahali su konje i počinju da se okupljaju oko početne linije trke. Neka starica, niska, debela i nasmejana dodaje cveće iz kotarice, a visoki mladići nose njeno cveće u blistavoj kosi. Dete od devet ili deset godina sedi na ivici gomile, samo, i svira frulu. Ljudi se zaustavljaju da čuju, smeše se, ali ne obraćaju mu se, jer on ne prestaje da svira i ne vidi ih; tamne oči potpuno su mu obuzete slatkom, tananom čarolijom melodije.

On završava i lagano spušta ruke u kojima drži frulu.

Kao da je ta mala, privatna tišina signal, odjednom se zaori truba iz paviljona u blizini početne linije; ohola, melanholična, prodorna. Konji se propinju na vitke noge, a neki među njima njište u znak odgovora. Treznih lica, mladi jahači glade vratove konja i umiruju ih, šapuću: "Tiho, tiho, tako, lepoto moja, nado moja..." Oni počinju da se ređaju duž linije polaska. Gomila oko trkališta liči na polje trave i cveća na vetru. Praznik leta je počeo.

Da li verujete? Da li prihvatate praznik, grad, radost? Ne? Onda mi dopustite da opišem još jednu stvar.

U podrumu ispod jedne prekrasne javne zgrade Omelasa, ili možda pod jednim od njegovih prostranih privatnih domova nalazi se jedna

odaja. Ima jedna zaključana vrata i nema prozora. Nešto svetlosti prašnjavo curi kroz pukotine u daskama, iz druge ruke, sa prozora opletenog paučinom negde sa druge strane podruma. U jednom uglu male odaje nekoliko motki za brisanje poda sa krutim, skorenim, smrdljivim vrhovima stoji u blizini zardale vedrice. Pod je sama prljavština, malo vlažna na dodir, kao što je to obično slučaj sa podrumskom prljavštinom. Odaja je duga otprilike tri koraka, a široka dva: obična ostava za metle ili neupotrebljavana prostorija za držanje alata. U odaji sedi jedno dete. Moglo bi biti dečak ili devojčica. Izgleda kao da ima šest godina, a zapravo mu je gotovo deseta. Zaostalo je. Možda je rođeno defektno, ili je postalo imbecilno od straha, neuhranjenosti i nevođenja brige. Ono čačka nos i povremeno neodređeno zapetlja po nožnim prstima ili polnim organima dok sedi pogrbljeno u uglu najdaljem od vedrice i dve motke za brisanje. Ono se plaši tih motki. Smatra da su užasne. Ono zatvara oči, ali zna da motke i dalje tu stoje; a vrata su zaključana i niko neće naići. Vrata su uvek zaključana; niko nikada ne dolazi, osim što ponekad - dete ne shvata vreme ili periode - ponekad vrata strašno začangrljaju i otvore se, a neka osoba je tu, ili više osoba. Jedna od njih možda priđe i šutne dete da ga natera da ustane. Drugi nikada ne prilaze, već vire ispod zgroženog, zgađenog oka. Činija sa hranom i vrč sa vodom žurno se pune, vrata zaključavaju, oči nestaju. Ljudi na vratima nikada ništa ne kažu, ali dete, koje nije uvek živelo u prostoriji za držanje alata i u stanju je da se priseti sunčevog svetla i majčinog glasa, ponekad progovara. "Biću dobro dete", kaže. "Molim vas, pustite me napolje. Biću dobro dete!" Oni nikada ne odgovaraju. Dete je ranije noću vrištalo za pomoć i mnogo plakalo, ali sada ispušta samo neku vrstu cviljenja: "eh-haa, eh-haa" i progovara sve ređe i ređe. Toliko je mršavo da mu nema listova na nogama; trbuh mu je ispupčen; preživljava od pola činije kukuruznog brašna i masti dnevno. Golo je. Butine i stražnjica su mu masa zagnojenih čireva, jer neprekidno sedi u sopstvenom izmetu.

Svi znaju da je tu, svi ljudi Omelasa. Neki su dolazili da ga vide, drugi se naprosto zadovoljavaju time što znaju da je tu. Svi znaju da ono mora da bude tu. Neki od njih shvataju zbog čega, a neki ne, ali svi shvataju da njihova sreća, lepota njihovog grada, nežnost njihovih prijateljstava, zdravlje njihove dece, mudrost njihovih

naučnika, veština njihovih zanatlija, čak i obilje njihovih letina i prijatno vreme njihovog neba u potpunosti zavise od grozne patnje tog deteta.

Ovo se obično objašnjava deci kada su između osme i dvanaeste godine, čim izgleda da su u stanju da razumeju; a većina onih koji dolaze da vide dete mladi su, iako dovoljno često naiđe i poneko od odraslih, ili se vrati, da vidi dete. Svejedno koliko dobro im je stvar objašnjena, te mlade posmatračke uvek zgrozi taj prizor i smuči im se. Oni osećaju gađenje za koje su mislili da su ga prevazišli. Osećaju ozlojeđenost, bes, nemoć i pored svih objašnjenja. Voleli bi da učine nešto za dete. Ali ne mogu da učine ništa. Kada bi dete izveli na sunce sa tog opakog mesta, kada bi ga oprali, nahranili i prozborili mu reč utehe, to bi zaista bilo dobra stvar; ali kada bi to bilo učinjeno, sav napredak, lepota i užici Omelasa povukli bi se i bili uništeni. Takvi su uslovi. Zameniti svu dobrotu i sklad svakog života u Omelasu za to pojedinačno, sitno poboljšanje: odbaciti sreću hiljada za mogućnost sreće jednog: to bi zaista značilo pustiti krivicu među zidine.

Uslovi su strogi i apsolutni; detetu se čak ne sme izgovoriti ljubazna reč.

Često se mladi ljudi vraćaju kući u suzama, ili u besu bez suza, pošto su videli dete i suočili se sa tim užasnim paradoksom. Možda će promišljati nad tim nedeljama ili godinama. Ali kako vreme prolazi, oni počinju da shvataju da čak i kada bi mogli da puste dete, ono se ne bi mnogo okoristilo od svoje slobode: nešto neodređenog zadovoljstva zbog topline i hrane, bez sumnje, ali malo ičeg drugog. Previše je poniženo i maloumno da spozna ikakvo pravo zadovoljstvo. Previše dugo se plašilo da bi ikada moglo da se oslobodi straha. Navike su mu previše proste da bi odgovaralo na ljudsko postupanje. Zaista, posle toliko vremena sigurno bi bilo očajno bez zidova koji će ga štititi, tame za svoje oči i sopstvenog izmeta u kome će sedeti. Njihove suze zbog gorke nepravde suše se kada počinju da pojme strašnu pravdu stvarnosti i da je prihvataju. Pa ipak, njihove suze i bes, iskušenja njihove velikodušnosti i njihovo prihvatanje bespomoćnosti možda su pravi izvor sjaja njihovih života. Nema prazne, neodgovorne sreće. Znaju da, poput tog deteta, nisu slobodni. Znaju za samilost. Postojanje tog deteta, i njihovo znanje o

njegovom postojanju, omogućavaju plemenitost njihove arhitekture, bremenitost njihove muzike, dubinu njihove nauke. Zbog tog deteta toliko su nežni sa drugom decom. Znaju da kada ono ubogo ne bi tamo cmizdrilo u mraku, ono drugo, svirač na fruli, ne bi moglo da svira veselu muziku dok se mladi jahači u svojoj lepoti nižu za trku u sunčevom sjaju prvog jutra leta.

Da li sada verujete u njih? Da li su sada uverljiviji? Ali postoji još jedna stvar koju treba reći, a ona je sasvim neverovatna.

Povremeno neko od devojaka i mladića koji odu da vide dete ne odlazi kući da plače ili besni, u stvari uopšte ne odlazi kući. Ponekad, takođe, mnogo stariji muškarac ili žena biva ćutljiv na dan ili dva, a onda napušta dom. Ti ljudi izlaze na ulicu i koračaju pravo iz grada Omelasa, kroz njegovu divnu kapiju. Oni nastavljaju da hodaju poljoprivrednim dobrima Omelasa. Svako od njih ide sam, mladić ili devojka, muškarac ili žena. Noć pada; putnik mora da prođe ulicama naselja, između kuća žuto osvetljenih prozora i da iziđe na tamu polja. Svako za sebe, oni idu prema zapadu ili severu, prema planinama. Nastavljaju. Napuštaju Omelas, kroče napred u tami i ne vraćaju se više. Mesto na koje idu još teže je zamislivo za većinu nas od grada sreće. Ja uopšte nisam u stanju da ga opišem. Moguće je da ono i ne postoji. Ali oni izgleda znaju kuda idu, oni što odlaze iz Omelasa.

Sadržaj

APRIL U PARIZU

MAJSTORI LOŽE

KUTIJA MRAKA

REČ OSLOBAĐANJA

PRAVILO IMENA

DOBAR TRIP

STVARI

PUT DO GLAVE

ZVEZDE ISPOD NAS

VIDNO POLJE

SMER PUTA

ONI ŠTO ODLAZE IZ OMELASA